

Askund në agjendë

Dështimi i vazhdueshëm për të kërkuar përgjegjësi në Kosovë pas marsit 2004

Përmbledhje	1
Rekomandimet kryesore.....	5
Për institucionet e Misionit të Kombeve të Bashkuara në Kosovë (UNMIK), përfshirë Misionin e OSBE-së në Kosovë	5
Për Institucionet e Përkohshme të Vetë-Qeverisjes (IPVQ) dhe për aktorët vendorë të Sistemit të drejtësisë penale në Kosovë	6
Për Grupin e Kontaktit dhe Bashkimin Evropian (BE)	6
Sfondi	7
Premtimi për të kërkuar përgjegjësi për dhunën e marsit 2004 në Kosovë	7
Struktura e Sistemit të drejtësisë penale në Kosovë	10
Policia	10
Shërbimi i Prokurorisë	11
Gjyqet	13
Mbikëqyrja politike e Sistemit të drejtësisë penale.....	14
Policia dhe Drejtësia në kuadër të UNMIK-ut	15
Themelimi i Ministrisë së Drejtësisë dhe asaj të Punëve të Brendshme të IPVQ-së	17
Çështja e përgjegjësisë në Kosovë para marsit 2004.....	20
Gjykimet vendore për krimet e luftës	20
Përgjegjësia për dhunën kundër pakicave.....	22
Reagimi i Sistemit të drejtësisë penale ndaj marsit 2004	24
Si të matet progresi në ndjekjet penale	25
Procedurat penale me pjesëmarrjen e ndërkombëtarëve.....	28
Ndjekjet penale vendore.....	30
Ndikimi i ristrukturimit të Sistemit të drejtësisë penale	31
Prokurorët hetues	31
Policia gjyqësore.....	34
Roli i forcës policore civile të Kombeve të Bashkuara	36
Shkëputja e operacionit nga Sistemi i drejtësisë penale	39
Shqetësimet rreth mbrojtjes së dëshmitarëve.....	40
Pasiviteti i policisë dhe mospërfundimi i hetimeve	42

Roli i Shërbimit Policor të Kosovës.....	44
Koordinimi i dobët me Policinë e UNMIK-ut	45
Reagimi joadekuat në pandehmat për sjellje të keqe të SHPK-së gjatë trazirave.....	46
Roli i prokurorëve.....	48
Prokurorët vendorë	49
Prokurorët ndërkombëtarë.....	50
Roli i gjykatave.....	51
Menaxhimi i dobët i rasteve	51
Dënimet e lehta.....	52
Roli i UNMIK-ut	56
Mungesa e transparencës në Sistemin e drejtësisë penale	60
Mungesa e informimit për përpjekjet për të kërkuar përgjegjësi	60
Mungesa e transparencës rreth punës së Sistemit të drejtësisë penale.....	62
Ndikimi në kthimin e personave të zhvendosur	65
Konkluzione.....	69
Rekomandimet.....	70
Për Misionin e Kombeve të Bashkuara në Kosovë (UNMIK).....	70
Zyra e PSSP-së	70
Departamenti i Drejtësisë i UNMIK-ut.....	71
Misioni i OSBE-së në Kosovë.....	72
Për Shërbimin Policor të Kosovës (SHPK), Policinë e UNMIK-ut dhe	
Ministrinë e Punëve të Brendshme të IPVQ-së.....	73
Për Ministrinë e Drejtësisë të IPVQ-së	74
Për Zyrën e Prokurorit.....	75
Për Këshillin Gjyqësor të Kosovës	75
Për Institucionet e Përkohshme të Vetë-Qeverisjes (IPVQ)	76
Për Grupin e Kontaktit dhe Bashkimin Evropian.....	76
Për bashkësinë ndërkombëtare në përgjithësi	77
Falënderime.....	78

Fjalorth i akronimeve dhe shkurtesave të përdorura

“Quint”	Zyrat e qeverive të Shteteve të Bashkuara, Mbretërisë së Bashkuar, Francës, Gjermanisë dhe Italisë në Kosovë
BE	Bashkimi Evropian
DAGJ	Departamenti i Administratës Gjyqësore (që vepron në kuadër të IPVQ-së)
DD	Departamenti i Drejtësisë (në kuadër të UNMIK-ut)
IGJK	Instituti Gjyqësor i Kosovës
IPVQ	Institucionet e Përkohshme të Vetë-Qeverisjes
KFOR	Forca paqeruajtëse ndërkombëtare në Kosovë, e udhëhequr nga NATO
KGJK	Këshilli Gjyqësor i Kosovës
Operacioni “Thor”	Operacion special i policisë ndërkombëtare për të hetuar dhunën e marsit
OSBE	Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë
PSSP	Përfaqësuesi Special i Sekretarit të Përgjithshëm të OKB-së
SHKK	Shërbimi Korrektues i Kosovës
SHPK	Shërbimi Policor i Kosovës
Shtylla I	Një nga katër “shtyllat” e UNMIK-ut. Që nga maji 2001, Shtylla I ka qenë përgjegjëse për Drejtësi dhe Polici
SMSJ	Seksioni për Monitorimin e Sistemit Juridik (në kuadër të OSBE-së)
TPNJ	Tribunali Penal Ndërkombëtar për ish-Jugosllavinë
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees (Komisionari i lartë për refugjatë i OKB-së)
UNMIK	Misioni i Kombeve të Bashkuara në Kosovë (United Nations Mission in Kosovo)
ZKL	Zyra e Këshilltarit Ligjor (në kuadër të UNMIK-ut)

Vërejtje

Versioni në gjuhën angleze i këtij raporti është ai origjinal dhe duhet të merret për bazë në çfarëdo kontesti. Emrat e institucioneve të Sistemit të drejtësisë penale në Kosovë të përdorur janë emra që kanë hyrë në përdorim në përkthimet e bëra nga institucionet që merren me Sistemin e drejtësisë në Kosovë. Fjala përgjegjësi në këtë raport përdoret në kuptim të përgjegjësisë kriminale e jo në kuptim të ndonjë forme tjetër të përgjegjësisë.

Përmbledhje

Dhuna e marsit 2004 që përfshiu tërë Kosovën ishte goditja më e rëndë që nga viti 1999 për përpjekjet e bashkësisë ndërkombëtare për të ndërtuar një Kosovë shumë-etnike në të cilën edhe qeveria edhe shoqëria do të respektojnë të drejtat e njeriut. Trazirat e mëdha në të cilat llogaritet se kanë qenë të përfshirë rreth 51.000 njerëz në tërë Kosovën kanë lënë 19 të vdekur, gati njëmijë të plagosur dhe më shumë se katër mijë të zhvendosur e qindra prona të shkatërruara. Por në të njëjtën kohë, kjo tragjedi ka ofruar rastin që të dëshmohej se ata që shkelin ligjin në Kosovë përfundojnë para drejtësisë. Pas trazirave, bashkësia ndërkombëtare vazhdimisht ka thënë se drejtësia do të vihet në vend.

Reagimi i drejtësisë penale ndaj marsit 2004 është një kut matës i mirë për tërë përpjekjet për të kërkuar përgjegjësi nga të gjithë ata që e shkelin ligjin. Gati shtatë vjet pas instalimit të administratës ndërkombëtare nuk mund të thuhet më tej se bashkësia ndërkombëtare nuk ka pasur kohë të mjaftueshme që të merret me mangësitë në kornizën ligjore, me mangësitë në polici, prokurori dhe në gjykata.

Hulumtimet e Human Rights Watch tregojnë se përkundër zotimeve retorike të bashkësisë ndërkombëtare dhe lidërshit vendor se do të kërkohet përgjegjësi për dhunën e marsit—se këtë herë do të ketë drejtësi—e vërteta është se në Kosovë kjo ende është një gjë e largët.

Vlerësimi i arritjeve në kërkimin e përgjegjësisë për marsin e vitit 2004 bëhet më i vështirë për shkak se agjencitë ndërkombëtare të ngarkuara me mbikëqyrjen e sistemit të drejtësisë penale nuk kanë shifra të njëjta se sa është numri i përgjithshëm i proceseve gjyqësore. Të dhënat e Organizatës për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE) thonë se 426 individë janë paditur për vepra penale të kryera në trazirat e marsit, kryesisht për kundravajtje të vogla siç janë vjedhjet, dhe vetëm pak më shumë se gjysma e këtyre rasteve kanë rezultuar me aktvendime përfundimtare. Të dhënat nga Departamenti i Drejtësisë i Misionit të OKB-së në Kosovë (UNMIK) thonë se 348 raste janë dërguar në gjykata dhe—ndryshe nga të dhënat e OSBE-së— shumicat e këtyre rasteve janë mbyllur, por këtu nuk është e qartë nëse “rastet” u referohen individëve apo edhe grupeve të tëra të akuzuarve. Megjithatë, në cilat do të dhëna që të bazohemi, bëhet e qartë që përparimi është i vogël.

Edhe në pesëdhjetegjashtë rastet “serioze” (numri i të pandehurve nuk është i njohur) që hetohen dhe gjykohen nga prokurorë e gjyqtarë ndërkombëtarë, progresi ka qenë i

kufizuar. Deri në mars 2006, vetëm trembëdhjetë raste—më pak se një e katërta—kanë rezultuar me aktvendime përfundimtare, ndërsa dymbëdhjetë të tjera janë pezulluar apo rastet janë hedhur poshtë. Duket se edhe dy raste të tjera do të arrijnë në gjykatore. Në njëzetënëntë rastet tjera ende nuk kanë përfunduar as hetimet.

Mësohet gjithashtu se në gjykimet që kanë rezultuar me dënime, të pandehurit kanë marrë dënime më të lehta madje edhe në rastet që kanë pasur gjyqtarë ndërkombëtarë. Në disa raste, dënimet e dhëna kanë qenë edhe më të buta se sa dënimi minimal i parashikuar me ligj.

Janë të shumta dhe të ndërlikuara arsyet e dështimit për sjelljen para drejtësisë të shumë prej atyre që janë përgjegjës për dhunën e marsit 2004. Faktor kryesor është hyrja në fuqi e Kodit të ri të procedurës penale, vetëm disa javë pas trazirave, që ndërroi në mënyrë thelbësore sistemin gjyqësor të Kosovës, duke u dhënë prokurorëve, në vend të gjyqtarëve hetues, përgjegjësinë kryesore për të bërë hetime dhe duke krijuar një degë të re policore për të mbështetur punën e tyre. Edhe pse këto ndërrime janë të një rëndësie më të madhe, nuk i është kushtuar vëmendje e mjaftueshme operacionalizimit të përgjegjësisë të reja të prokurorëve dhe policisë.

Rol të rëndësishëm kishte edhe themelimi i një operacioni special të policisë ndërkombëtare që të hetojë dhunën e marsit. Operacioni nuk ka arritur qëllimin që ka pasur dhe në fund është ndërprerë për shkak të mos-efikasitetit. Pasi operacioni nuk ishte i integruar në sistemin e drejtësisë penale, dështimi i tij ka ndikuar jo vetëm mbi hetimet e marsit 2004 por ka dëmtuar edhe reformën e sistemit gjyqësor duke tëhuajësuar policët vendorë dhe duke mos lenë të shihet rëndësia e operacionalizimit të degës së re të policisë që ka për qëllim të mbështesë prokurorët në hetimet e tyre.

Dështimi i operacionit special zbulon lëshimet e përgjithshme në çështjet e policisë në përgjithësi në Kosovë, si të policisë ndërkombëtare ashtu edhe të asaj vendore. Policët ishin kryesisht pasivë në hetimet e rasteve të marsit, në shumë raste duke mos i kontaktuar fare apo duke mos i kontaktuar mjaft herë viktimat dhe dëshmitarët nga komunitetet pakicë. Mungesa e koordinimit mes policisë ndërkombëtare dhe asaj vendore gjithashtu ka penguar hetimet. Janë bërë pak përpjekje që të hetohen—e kur ka qenë e nevojshme edhe të merren masa—raportet për pasivitete të policisë apo edhe përfshirje të tyre në abuzimet e bëra gjatë trazirave.

Prokurorët kanë kontribuar në këtë dështim duke mos marrë përgjegjësitë e tyre të reja si prokurorë hetues dhe në vend të kësaj kanë preferuar që të fajësojnë policinë për moskryerje të detyrës apo të fajësojnë natyrën e vet hetimeve që sipas tyre nuk mund të

bëhen aq shpejt. Problemet me menaxhimin e rasteve dhe praktika e shqiptimit të dënimeve të buta kanë zvogëluar gjasat e gjyqeve që të jenë më të suksesshme në bërjen e drejtësisë për ngjarjet e marsit, përfshirë këtu edhe rastet e kryesuara nga gjyqtarë ndërkombëtarë.

Tërë këtyre problemeve i duhet shtuar edhe mungesa e një mbikëqyrjeje efikase nga ana e institucioneve të ndryshme të administratës së Kombeve të Bashkuara të ngarkuara me zhvillimin e sundimit të ligjit në Kosovë.

Për më tepër, pak apo fare nuk janë bërë përpjekje që të informohen komunitetet e goditura për rezultatet e hetimeve dhe gjykimet e rasteve të dhunës së bërë në mars 2004.

Reagimi joadekuat i sistemit të drejtësisë penale ndaj dhunës së marsit 2004 simbolizon një nga problemet më të mëdha me të cilat ballafaqohet Kosova sot—mosndëshkimi në masë të madhe i krimit, veçanërisht atëherë kur ka ngjyrimet politike apo etnike. Regjistrat e hetimeve dhe gjykimeve të rasteve të krimeve të luftës dhe atyre ndër-etnike, para marsit 2004, janë shumë të varfër, përkundër asaj se këtyre rasteve u qe dhënë prioritet në kuadër të sistemit gjyqësor.

Dështimi për të bërë drejtësi për marsin 2004 ndër serbët dhe pakicat e tjera ka forcuar bindjen se në Kosovë nuk ka vullnet për të kërkuar përgjegjësi për dhunën që ushtrohet kundër pakicave. Ndonëse bashkësia ndërkombëtare ka dëshirë të mburret me arritjet në rindërtimin e shtëpive të dëmtuara, dështimi që të kërkohej përgjegjësi pengon përpjekjet për të promovuar kthimin e të zhvendosurve në shtëpitë e tyre dhe për të shtuar besimin e komuniteteve pakicë se dhuna e marsit nuk do të përsëritet.

Hendeku mes premtimit se ata që janë përgjegjës për marsin do të nxirren para drejtësisë dhe të asaj që vërtetë është bërë duhet të jetë vërejtje për bashkësinë ndërkombëtare se në Kosovë sistemi i drejtësisë është në krizë. Marrja me këtë krizë, kërkimi i përgjegjësisë për krimet, përfshirë krimet e luftës dhe sulmet kundër pakicave para marsit 2004, duhet të jetë në krye të agjendës politike, përfshirë edhe negociatat që janë duke u zhvilluar lidhur me statusin.

Sundimit i ligjit është synim thelbësor i administratës ndërkombëtare në Kosovë. Kjo nuk mund të arrihet në një ambient të mosndëshkimit të krimit. Është imperative që bashkësia ndërkombëtare të përmbushë detyrimin që ka për të mbrojtur ata që janë nën juridiksionin e saj dhe të sigurojë që autorët e të gjitha krimeve në Kosovë—përfshirë edhe krimet e luftës dhe ato kundër pakicave—vërtetë nxirren para drejtësisë, në kuadër

të strategjisë për të vënë ligj e rend. Janë të nevojshëm hapa urgjentë dhe me përmbajtje që të preket kultura e mosndëshkimit që para përcaktimit të statusit. Përndryshe, Kosova—pa marrë parasysh se çfarë do të jetë në të ardhmen—do të ketë institucione gjyqësore të gjymtuara, të paafta që të garantojnë një proces të drejtë e transparent në gjithë territorin e saj.

Rekomandimet kryesore

Human Rights Watch u apelon të gjithë aktorëve në procesin e negociatave për statusin që ta vënë në krye të agjendës së tyre çështjen e përgjegjësisë për krimet, përfshirë dhunën politike, sulmet kundër pakicave dhe krimet e luftës. (Për listën e plotë të rekomandimeve sipas institucioneve shih seksionin “Rekomandimet”). Rekomandimet kryesore janë:

Për institucionet e Misionit të Kombeve të Bashkuara në Kosovë (UNMIK), përfshirë Misionin e OSBE-së në Kosovë

- Ndërmerrni hapa të menjëhershëm për themelimin e procedurave që do të sigurojnë mbikëqyre të mirëfilltë të gjyqësisë. Qartësoni, publikisht, rolin e secilit institucion—ndërkombëtar e vendor—të angazhuar në arritjen e këtij qëllimi. Mbikëqyrja duhet të përfshijë edhe përdorimin e obliguar të një baze të kompjuterizuar të të dhënave dhe mjetet për menaxhimin e rasteve nga të gjitha gjyqet.
- Zhvilloni një plan veprues, me afat të caktuar kohor për zbatim, në konsultime me policinë dhe prokurorët ndërkombëtarë e vendorë, që të themelohet dega e policisë gjyqësore që do të punojë drejtpërdrejtë me prokurorët hetues në hetimin e rasteve kriminale, ashtu siç kërkohet me ligj. Plani i veprimit duhet të ketë edhe komponentën e trajnimit intensiv teorik e praktik të policisë dhe prokurorëve.
- Zhvilloni programe konkrete të bashkëpunimit mes prokurorëve e gjyqtarëve ndërkombëtarë e vendorë me qëllim që t’i jepet fund funksionimit të ndarë të tyre si dhe me qëllim të përmirësimit të standardeve profesionale ndër prokurorët dhe gjyqtarët vendorë.
- Ndërmerrni fushata të informimit publik, në bashkëpunim me Institucionet e Përkohshme të Vetë-Qeverisjes dhe me sistemin e drejtësisë penale, që të siguroheni se opinioni publik është i informuar për rezultatet e rasteve të rëndësishme, se mund t’u qaset të dhënave për shkallën e dënimeve dhe se e di kujt duhet t’i drejtohet për të kërkuar informata për hetimet apo ndjekjet penale në të cilat ata janë palë apo dëshmitarë.
- Ndërmerrni hapa të menjëhershëm për të ringjallë dhe për t’i dhënë prioritet programit për mbrojtjen e dëshmitarëve, përfshirë këtu miratimin e

amendamenteve legislative dhe miratimi e protokolleve të reja nëse kjo është e nevojshme.

Për Institucionet e Përkohshme të Vetë-Qeverisjes (IPVQ) dhe për aktorët vendorë të sistemit të drejtësisë penale në Kosovë

- Zyrtarët e lartë qeveritarë duhet që publikisht të mbështesin angazhimet e policisë dhe prokurorisë që të zgjidhen me sukses rastet e krimeve serioze, politike e ndër-etnike, përfshirë këtu theksimin e përgjegjësisë së qytetarëve, si pjesë e përgjegjësi të tyre qytetare, që të bashkëpunojnë me hetimet dhe procedurat penale.
- Themeloni një sistem qendror, të kompjuterizuar, të të dhënave për të gjitha rastet në të gjitha gjyqet e Kosovës, në konsultim me gjyqtarët, prokurorët, Departamentin e Administratës Gjyqësore në kuadër të IPVQ-së, Këshillin Gjyqësor Kosovar si dhe Departamentin e Drejtësisë të UNMIK-ut.
- Bëni një vlerësim për të mësuar nëse konsolidimi i numrit të gjyqeve në Kosovë do të ofronte një sistem gjyqësor më efikas dhe monitorim më të lehtë të veprimtarisë së tij.

Për Grupin e Kontaktit dhe Bashkimin Evropian (BE)

- Sigurohuni se një sistem i drejtësisë penale funksional, që nënkupton edhe përgjegjësinë për dhunën kundër pakicave dhe krimet e luftës, pranohet nga të gjitha palët si pjesë integrale e zgjidhjes së suksesshme të statusit të Kosovës.
- Bashkimi Evropian duhet të kushtëzojë mbështetjen financiare për sistemin juridik me përmirësimet e dukshme në polici, prokurori dhe në punën e gjykatave. Raportimet e rregullta të OKB-së dhe IPVQ-së për progresin duhet të plotësohen me auditimet dhe vlerësimet e BE-së.
- Ofroni mbështetjen e nevojshme materiale që të mundësohet krijimi i një sistemi efikas për mbrojtjen dhe rilokimin e dëshmitarëve, përfshirë këtu zotimet publike për rilokimin e dëshmitarëve edhe jashtë Kosovës.

Sfondi

Premtimi për të kërkuar përgjegjësi për dhunën e marsit 2004 në Kosovë

[Bashkësia ndërkombëtare] është plotësisht e vendosur që të kapë autorët e krimeve, që të gjejë ata që qëndrojnë prapa gjërave të tilla, sepse këta kanë tentuar të shkatërrojnë tërë të ardhmen e Kosovës. Ata janë përgjegjës për krime kundër njerëzimit.¹

—Harri Holkeri, PSSP i UNMIK-ut, 24 mars 2004

Dyzetetetë orë trazira nga ana e shqiptarëve të Kosovës mes 17 e 18 marsit 2004, në cilat kishin marrë pjesë përafërsisht 51.000 njerëz në tërë Kosovën, lanë nëntëmbëdhjetë të vdekur, 954 të plagosur dhe 4.100 të zhvendosur. Së paku 730 shtëpi të pronarëve nga komunitetet pakicë, njëzeteshtatë kisha e manastire ortodokse dhe dhjetë ndërtesa publike që u ofronin shërbime pakicave (përfshirë një spital, dy shkolla dhe një postë) janë djegur dhe plaçkitur. Dhuna ka prekur kryesisht komunitetet pakicë serbe, rome, ashkalinj dhe komunitet tjera jo-shqiptare, përfshirë edhe ata që sapo ishin kthyer në Kosovë, por ka prekur edhe komunitetin shqiptar² pasi nëntë nga ta kanë vdekur gjatë trazirave.³

(Trazirat janë përshkruar në detaje në raportin e Human Rights Watch të publikuar në verë të vitit 2004, i përpiluar pas hulumtimeve të bëra në Kosovë menjëherë pas ngjarjeve të marsit. Shih raportin e Human Rights Watch: “Dështimi për të mbrojtur: Dhuna kundër pakicave në Kosovë, mars 2004”.⁴)

¹ Nebih Qena, “OKB-ja akuzon autorët e dhunës në Kosovë për ‘krime kundër njerëzimit’”, Agence France-Presse, 24 mars 2004.

² Duhet të vërehet se edhe pse marsi 2004 kryesisht ka prekur pakicat, disa qindra shqiptarë që jetonin si pakicë në pjesën veriore të Kosovës po ashtu janë detyruar të shpërngulen për shkak të trazirave.

³ Numri i nëntë shqiptarëve të vrarë (nga gjithsej nëntëmbëdhjetë të vdekur) raportohet nga OSBE-ja; këto të dhëna shfrytëzohen gjerësisht në këtë raport. Departamenti i Drejtësisë i ka thënë Human Rights Watch-it se në trazirat e marsit kanë humbur jetën 20 persona, nga të cilët dymbëdhjetë janë shqiptarë. Intervistë e Human Rights Watch me një punëtor të Departamentit të Drejtësisë, Prishtinë, 23 shkurt 2005.

⁴ “Dështimi për të mbrojtur: Dhuna kundër pakicave në Kosovë, mars 2004”, raport i Human Rights Watch, Vol. 16, Numër 6, korrik 2005. Mund të gjendet në internet në: <http://hrw.org/reports/2004/kosovo0704/>. Shih edhe raportin për Evropë numër 155 të Grupit të Krizave, “Kolapsi në Kosovë”, 22 prill 2004 në <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=2627&l=1> (shikuar më 2 maj 2006).

Reagimi i sistemit të drejtësisë penale ndaj marsit 2004 është një tregues i mirë i progresit në kërkimin e përgjegjësisë në përgjithësi në Kosovë. E para, pas më tepër se gjashtë vite të administratës ndërkombëtare, më nuk mund të thuhet se bashkësia ndërkombëtare nuk ka pasur mjaft kohë që të merret me të metat në kornizën ligjore, polici, prokurori dhe në gjykata.⁵ E dyta, bashkësia ndërkombëtare vet ka theksuar se marsi ka shënuar kthesë në përpjekjet për të krijuar një ambient në të cilin do të kërkohej përgjegjësi për dhunën etnike e politike në Kosovë.

Porosia që vazhdimisht dëgjohej nga bashkësia ndërkombëtare dhe nga lidërshipi politik i shqiptarëve të Kosovës në atë kohë ishte se dhuna e marsit ishte e papranueshme dhe se kjo punë do të “rregullohej”. Në mënyrë të veçantë thuhej se shtëpitë do të rindërtohen dhe do të bëhen ashtu siç kanë qenë;⁶ të zhvendosurit do të përkujdeseshin deri atëherë kur të jetë e mundur që të kthehen; mangësitë në strukturat e sigurisë dhe linjat e komunikimit që kanë sjellë deri te dështimi që të garantohet siguria do të korrigjohen; dhe se ata që janë përgjegjës do të nxirren para drejtësisë.

Më 17 mars 2004 Përfaqësuesi Special i Sekretarit të Përgjithshëm, Harri Holkeri, Institucionet e Përkohshme të Vetë-Qeverisjes (IPVQ), Presidenca e BE-së, i ashtuquajturit “Quint” (zyrat e Shteteve të Bashkuara, Mbretërisë së Bashkuar, Francës, Gjermanisë dhe Italisë) bënë një deklaratë të përbashkët. Ajo nënvizonte qartë përkushtimin për të kërkuar përgjegjësi: “Ngjarjet e sotme dhe të ditëve të fundit do të hetohen dhe ata që janë përgjegjës për vdekjet dhe aktet e dhunës do të ndiqen penalisht”.⁷

Ditën tjetër, Këshilli i Sigurimit i OKB-së theksoi rëndësinë e kërimit të përgjegjësisë, duke “theksuar nevojën urgjente që autoritetet e Kosovës të marrin hapa efikas që të vihet rendi dhe ligji, të garantohet siguria e duhur për të gjitha komunitetet etnike dhe të nxirren para drejtësisë të gjithë autorët e veprave kriminale”.⁸ Këshilli i Evropës ka bërë ftesë të ngjashme në samitin e vet të mbajtur më 25 e 26 mars 2004: “Këshilli i Evropës

⁵ Në shtator 2002, Misioni i OSBE-së në Kosovë vlerësoi se “një sistem gjyqësor i rregullt e funksional sa i përket veprave penale është ngritur në tërë Kosovën”. Misioni i OSBE-së në Kosovë, Seksioni i Monitorimit të Sistemit Ligjor, “Gjykimet për Krime Lufte në Kosovë: Shqyrtim”, shtator 2002, fq.10 (tutje “Raporti për Krime Lufte i OSBE-së i vitit 2002”).

⁶ Çështja e rindërtimit pas marsit 2004 bie jashtë sferës së këtij raporti, ndonëse ky është aspekt i rëndësishëm i përgjegjësisë së përgjithshme në Kosovë e pas marsit 2004.

⁷ Deklaratë e përbashkët e IPVQ-së, liderëve politikë, “Quintit”, Presidencës së BE-së dhe PSSP-së Harri Holkeri, UNMIK/PR/114, 17 mars 2004, në internet (në gjuhën angleze): <http://www.unmikonline.org/press/2004/press/pr1141.pdf> (shikuar më 15 prill 2006).

⁸ “Këshilli i Sigurimit, me anë të një deklarate presidenciale, fuqishëm dënon dhunën ndëretnike në Kosovë, kërkon ndërprerje të menjëhershme”, informatë për shtyp e OKB-së, SC/8030, 18 mars 2004, në internet në (në gjuhën angleze) <http://www.un.org/News/Press/docs/2004/sc8030.doc.htm> (shikuar më 15 prill 2006).

dënon fuqishëm dhunën e paradokohshme, e motivuar etnikisht, në Kosovë. . . Ata që janë përgjegjës për dhunën duhet të nxirren para drejtësisë.”⁹

Plani për implementimin e standardeve—“standardet” janë kriteret politike të lidhura me negociatat politike për statusin e ardhshëm të Kosovës—që mban datë 31 mars 2004 po ashtu i referohet nevojës për të kërkuar përgjegjësi për dhunën e marsit. Në pikën e parë në listën e aksioneve me prioritet në standardin e sundimit të ligjit, plani thotë: “Sa më shpejtë që të jetë e mundur të nxirren para drejtësisë ata që janë përgjegjës për krime të dhunshme gjatë ngjarjeve të 17-29 marsit 2004 dhe të sigurohet se ata do të marrin dënimin e merituar”.¹⁰

Në maj 2004, Komisionari për punë të jashtme i Bashkimit Evropian, Chris Patten, ka ripërsëritur nevojën për përgjegjësi: “Ngjarjet e dhunshme të marsit të kaluar janë një goditje e rëndë për Kosovën. Është esenciale që ata që janë përgjegjës të sillen para drejtësisë”.¹¹

Me kërkesë të Sekretarit të Përgjithshëm të OKB-së, Kofi Annan, i dërguari special Kai Eide bëri një vlerësim politik të gjendjes në Kosovë, në verë të vitit 2004. Në raportin e tij për Sekretarin e Përgjithshëm, Eide theksoi nevojën që liderhipi ndërkombëtar në Kosovë të tregojë “përparim të dukshëm në fushën e sigurisë, rindërtimit, ndjekjes penale të atyre që janë përgjegjës për ngjarjet e marsit dhe në reformimin e qeverisjes lokale”.¹²

Kah fundi i vitit 2004 mbizotëronte bindja se vërtetë po shënohej përparim në këto fusha. Pat një valë të arrestimeve, plot pompë, për krime gjatë marsit menjëherë pas trazirave, si dhe alokim gjegjës të fondeve nga buxheti i Kosovës për rindërtim.

⁹ Këshilli i Evropës, Konkluzionet e Presidencës, 9048/04, POLGEN 20, CONCL 1, 25-26 mars 2004, në internet në (në gjuhën angleze): http://europa.eu.int/comm/environment/climat/pdf/spring_2004.pdf (shikuar më 15 prill 2006).

¹⁰ Plani për implementimin e standardeve, në: http://www.unmikonline.org/standards/docs/ksip_alb.pdf (shikuar më 15 prill 2006).

¹¹ “Patten viziton Beogradin dhe Prishtinën më 10 e 11 maj”, informatë e Shtyllës së BE-së të UNMIK-ut, 7 maj 2004, në (në gjuhën angleze): <http://www.euinkosovo.org/press/2004/pr07052004.html> (shikuar më 15 dhjetor 2005).

¹² Kai Eide, “Gjendja në Kosovë – Raport për Sekretarin e Përgjithshëm të Kombeve të Bashkuara, Përmbledhje dhe Rekomandimet”, gusht 2004, faqe iv, paragrafi 15.

Struktura e Sistemit të drejtësisë penale në Kosovë

Policia

Policia e Kosovës është forcë hibride e përbërë nga policë ndërkombëtarë dhe vendorë. Pas hyrjes në Kosovë, më 1999, në kuadër të përgjegjësive të veta për sigurinë, UNMIK-u themeloi një forcë policore ndërkombëtare, përgjegjëse për kryerjen, përkohësisht, të funksioneve të ruajtjes së rendit e ligjit deri sa të krijohet Shërbimi Policor i Kosovës (SHPK), “kredibil, profesional dhe i paanshëm”.¹³

UNMIK-u morri përsipër edhe detyrën e themelimit të SHPK-së me mbështetjen e Organizatës për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (që është përgjegjëse për “ndërtimin e institucioneve” në Kosovë). UNMIK-u dhe OSBE-ja kanë punuar së bashku që të trajnojnë rekrutët që do të bëhen oficerë të SHPK-së, proces ky që filloi në shtator të vitit 1999 me trajnimin e grupit të parë të 176 policëve të ardhshëm.¹⁴ Deri në mars 2006 – gjashtë vjet e gjysmë më vonë – 6.846 oficerë janë trajnuar dhe kanë marrë detyrën në tërë Kosovën.¹⁵ (Në kohën e trazirave kishte 5.700 oficerë të SHPK-së.¹⁶)

Derisa në mars 2004 shumica e oficerëve të SHPK-së punonin nën mbikëqyrjen dhe drejtimin e Policisë së UNMIK-ut, që nga atëherë shumë kompetenca në punët e policisë në Kosovë janë transferuar tek SHPK-ja.¹⁷ Oficerët e policisë ndërkombëtare tani kanë detyra kryesisht monitoruese e këshillëdhënëse ndërsa numrat e tyre gradualisht po zvogëlohen pasi misioni është gati që të përfundojë mandatin e vet. Nga përafërsisht

¹³ UNMIK, “Policia dhe Drejtësia (Shtylla I)—Policia, Mandati,” në: <http://www.unmikonline.org/justice/police.htm> (në gjuhën angleze) (shikuar më 6 mars 2006).

¹⁴ Ibid.

¹⁵ 411 të tjerë ishin duke u përgatitur në shkollën e policisë dhe pritet të diplomojnë në qershor 2006. SHPK-ja synon që të trajnojë dhe të ketë në detyrë rreth 7.200 oficerë në Kosovë – synim ky gati i realizuar krejtësisht, por që pritet të përmbyllet edhe me rekrutimin dhe trajnimin e një grupi të vogël të oficerëve për të plotësuar mungesat normale në kuadër të shërbimit. Intervistë e Human Rights Watch me departamentin e trajnimit të SHPK-së, Prishtinë, 1 mars 2006.

¹⁶ Të dhëna nga UNMIK-u të cituara nga Human Rights Watch në raportin “Dështimi për të mbrojtur”.

¹⁷ Të gjitha stacionet policore, gjithsejtë 33, dhe pesë nga gjashtë stacionet policore rajonale (përveç Mitrovicës) janë transferuar nën kontrollin e SHPK-së, me oficerët ndërkombëtarë duke pasur rol vetëm monitorues dhe këshillëdhënës. Përveç kësaj, kah fundi i vitit 2005 janë vënë nën kontrollin e SHPK-së edhe këto njësi: K9 (njësiti i qenve), njësia e çështjeve gjinore, njësiti rajonale të krimeve, njësiti rajonale të trafikut, Bordi i Ankesave i SHPK-së, njësia e licencimit të armëve, policia e komuniteteve, njësia e standardeve profesionale dhe njësia e mjekësisë ligjore (forenzikët). “Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo to the Security Council” (Raporti i Sekretarit të Përgjithshëm për Administratën e Përkohshme të Misionit të Kombeve të Bashkuara në Kosovë para Këshillit të Sigurimit), dokumenti (në gjuhën angleze) S/2006/45, 25 janar 2006, Aneksi 1, “Technical assessment of progress in implementation of the standards for Kosovo” (Vlerësimi teknik i progresit në implementimin e standardeve në Kosovë), përgatitur nga PSSP, 20 dhjetor 2005, faqet 12-13, paragrafi 29.

4.450 oficerë sa kishte në fillim të vitit 2003,¹⁸ në mars 2006 kishin mbetur 2.200 oficerë ndërkombëtarë që punojnë në Kosovë.¹⁹

Në prill 2004 – vetëm disa javë pas trazirave të marsit – hyri në fuqi Kodi i ri i procedurës penale në Kosovë, hap ky që në mënyrë fundamentale ka ndërruar strukturën e sistemit juridik penal në Kosovë, duke kaluar përgjegjësitë kryesore për përgatitjen e procedurave penale nga gjyqtarët hetues tek prokurorët. Ligji i ri fut në përdorim konceptin e “policisë gjyqësore”, degë speciale e policisë e ngarkuar të mbështesë punët hetimore të prokurorëve.²⁰ (Shih më poshtë kapitullin: “Ndikimi i ristrukturimit të sistemit gjyqësor në prill 2004”)

Shërbimi i Prokurorisë

Shërbimi i prokurorisë në Kosovë është gjithashtu hibrid, me vendorë e ndërkombëtarë që punojnë ndaras në kuadër të sistemit të njëjtë gjyqësor. Në kohën e përpilimit të këtij raporti dhjetë prokurorë ndërkombëtarë punonin në Divizionin e krimeve në Departamentin e Drejtësisë (DD).²¹ Që nga fundi i vitit 2005, puna e prokurorëve ndërkombëtarë është centralizuar dhe të gjithë prokurorët ndërkombëtarë punojnë në ndërtesën e DD-së në Prishtinë, të mbikëqyrur nga zëvendës drejtori i Departamentit.²² Ndonëse punojnë sipas të njëjtave ligje si edhe prokurorët vendorë, prokurorët

¹⁸ Faqja e UNMIK-ut (në gjuhën angleze) <http://www.unmikonline.org/justice/police.htm> (shikuar më 6 mars 2006). Për dallim nga kjo, në fund të vitit 2003 kishte 3.752 policë ndërkombëtarë në mision. Në mars 2004, numri i policëve të UNMIK-ut qe reduktuar në 3.248. Këshilli i Sigurimit i OKB-së, “Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo” (Raporti i Sekretarit të Përgjithshëm për Administratën e Përkohshme të Misionit të Kombeve të Bashkuara në Kosovë), dokumenti i OKB-së S/2004/348, 30 prill 2004, Aneksi 1.

¹⁹ Kjo përfshin 1.718 policë civilë ndërkombëtarë (CIVPOL), dy oficerë të njësive korrektuese dhe pesëqind pjesëtarë të Njësive Speciale të Policisë (SPU). Intervistë nëpërmjet telefonit e Human Rights Watch me një zyrtar të Policisë së UNMIK-ut, Prishtinë, 1 mars 2006. Policët e UNMIK-ut vijnë nga dyzetegjashtë vende kontribuese, që nga Argjentina deri në Zimbabve, dhe dallojnë shumë në përvojat e tyre policore dhe respektimin për të drejtat e njeriut.

²⁰ Kodi i Përkohshëm i Procedurës Penale në Kosovë, i miratuar më 6 korrik 2003, ka hyrë në fuqi më 6 prill 2004. Në: http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/03albanian/A2003regs/RA2003_26_PCPCintranet.pdf (shikuar më 14 prill 2006).

²¹ Në vjeshtën e vitit 2005 dhe në fillim të vitit 2006 ishin trembëdhjetë prokurorë ndërkombëtarë. Intervistë telefonike e Human Rights Watch me një pjesëtar të divizionit për krimet, Departamenti i Drejtësisë, Prishtinë, 20 shkurt 2006.

²² Intervistë e Human Rights Watch me një prokuror ndërkombëtar, Departamenti i Drejtësisë, Prishtinë, 20 shkurt 2006. Më herët një prokuror ndërkombëtar ka qenë i caktuar të punojë në Gjykatën Supreme dhe një apo dy prokurorë ishin të vendosur në secilin rajon (gjykatat e qarkut). Për më tepër informata për historinë e gjyqtarëve dhe prokurorëve ndërkombëtarë në Kosovë shih (në gjuhën angleze): “Michael E. Hartmann, ‘International Judges and Prosecutors in Kosovo: A new Model for Post-Conflict Peacekeeping’”, raport special i “United States Institute of Peace”, tetor 2003, në: <http://www.usip.org/pubs/specialreports/sr112.html> (shikuar më 14 mars 2006).

ndërkombëtarë kanë të drejtë që t'ua marrin rastet prokurorëve vendorë apo t'i mbajnë për vete rastet. Zakonisht rastet merren apo mbahen nga prokurorët ndërkombëtarë atëherë kur këto konsiderohen raste të ndjeshme për shkak se kanë ngjyrimë ndër-etnike, politike apo të krimit të organizuar.

Tetëdhjetenëntë prokurorët ndërkombëtarë që punojnë në gjykatat e Kosovës janë të ndarë në trembëdhjetë zyre të prokurorëve. Këto zyre reflektojnë strukturën e gjykatave. Shërbimi ka tri nivele, në krye të së cilave është Zyra e Prokurorit Publik, me seli në Prishtinë, e pasuar nga pesë Zyre të qarkut dhe shtatë zyra komunale. Këto zyre zakonisht kanë selitë në ndërtesat e gjyqeve.²³

Zyra e Prokurorit Publik të Kosovës ka mandatin që të mbikëqyrë dhe standardizojë punën e të gjithë prokurorëve në vend. Por, në praktikë kjo nuk ndodh. Edhe pse Zyra përpilon raporte për punën e prokurorëve vendorë që ia dërgon Departamentit të Drejtësisë, prokurori publik kryesor ia ka bërë të qartë Human Rights Watch se sipas tij mandati i Zyrës së Prokurorit Publik është që të merret me ankesat në Gjykatën supreme e jo që të mbikëqyrë punën e prokurorëve vendorë.²⁴

Një prokuror vendor e quan bashkëpunimin mes prokurorëve vendorë e atyre ndërkombëtarë “sistem paralel”.²⁵ Prokurorët ndërkombëtarë e konfirmojnë këtë ndarje të dy sistemeve të prokurorisë, duke shtuar se kjo ndodh kryesisht për shkak se punojnë në raste të ndryshme dhe për shkak se selitët e tyre janë të ndara edhe fizikisht.

Nga kjo del se në praktikë secila zyre vendore e prokurorit punon në mënyrë autonome nga sistemi vendor dhe nga prokurorët ndërkombëtarë që punojnë në Kosovë. Mungesa e koordinimit mes zyrave të prokurorëve rëndon edhe më tepër punën e prokurorëve që edhe ashtu janë të rënduar me mungesën e stafit dhe me tepër shumë raste.²⁶

²³ Për më shumë informata për vendndodhjen dhe mandatin e këtyre zyrave, shih (në gjuhën angleze): Rubotham, Sejr, Tunheim, Wiggins, and Zimmer, “Kosovo Judicial System: Assessment and Proposed Options 2003-2004,” raport i përgatitur me kërkesën e PSSP-së dhe ish-Këshilli Prokurorial dhe Gjyqësor i Kosovës, korrik 2005, fq.34-36 (tutje: “Rubotham and others, ‘Kosovo Judicial System Assessment’”).

²⁴ Intervistë e Human Rights Watch me personelin e Zyrës së Prokurorit Publik të Kosovës, Prishtinë, 1 shkurt 2006. Në pyetjen e drejtpërdrejtë nëse kjo zyre ka supremaci mbi zyrat tjera të prokurorëve nëpër Kosovë, udhëheqësi i kësaj zyre u përgjigj: “vetëm nganjëherë, në raste individuale”. Tutje ai sqaroi se, për shembull, nëse parashtrohet një ankesë për një rast në gjykatat e qarkut, zyra e tij do të kishte supremacion mbi prokurorët e gjykatës së qarkut prandaj do të merrej me ankesën.

²⁵ Ibid.

²⁶ Departamenti i Drejtësisë i ka thënë Human Right Watch se ka qenë e vështirë që të gjendjen njerëz të kualifikuar për të plotësuar këto vende. Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë, Departamenti i Drejtësisë, Prishtinë, 3 shkurt 2006.

Siç thotë Udhëheqësi i Zyrës së Prokurorit Publik:

Një prokuror ndërkombëtar është i emëruar (në këtë juridiksion). Atë nuk e shoh kurrë. Zyrtarisht ai punon për këtë zyre por unë atë nuk e shoh kurrë. Do të ishte ndryshe sikur ai të ishte këtu dhe sikur ne të takoheshim e të organizonim punën bashkë. . . kjo është më se e qartë. Ata madje as nuk mundohen ta fshehin faktin se ne jemi krejtësisht të ndarë.²⁷

Mungesa e koordinimit kufizon shkëmbimin e përvojave mes vet prokurorëve vendorë apo mes prokurorëve vendorë e ndërkombëtarë si dhe pengon zhvillimin e praktikave më të mira.

Pas ndërrimeve të mëdha në sistemin juridik penal në prill 2004, të gjithë prokurorët, vendorë e ndërkombëtarë, tani pritet jo vetëm të bëjnë ndjekjet penale por edhe të angazhohen në cilësinë e hetuesve së bashku me policinë, duke “drejtuar dhe mbikëqyrur punën e policisë gjyqësore në fazën paragjyqësore të procedurës penale”.²⁸ Ky rol i ri, që më parë e kanë kryer gjyqtarët hetues, e shton dukshëm nevojën për shërbime të prokurorisë dhe thekson nevojën për koordinim efikas të punës së prokurorëve edhe horizontalisht edhe vertikalisht. (Për më tepër detaje, shih kapitullin “Ndikimi i ristrukturimit të Sistemit juridik penal në prill 2004”).

Gjyqet

Kosova ka sistem gjyqësor civil. Struktura e tashme gjyqësore është vazhdimësi e sistemit që ka ekzistuar para konfliktit, por me një dallim të rëndësishëm. Ky dallim del nga reforma e bërë në prill 2004 që ka kaluar përgjegjësitë për hetime nga gjyqtarët tek prokurorët. Në majë është Gjykata Supreme me juridiksion origjinal dhe të apelit. Gjykata supreme ka mandat të gjerë që të mbikëqyrë punën e gjykatave më të ulëta, por nuk e ka ushtruar këtë funksion që nga viti 1999.²⁹

Nën Gjykatën Supreme janë pesë gjykata të qarkut, gjithashtu me juridiksion origjinal dhe të apelit.³⁰ Juridiksioni origjinal për rastet penale në gjykatat e qarkut ka të bëjë me

²⁷ Intervistë e Human Rights Watch me një prokuror vendor, Zyra e Prokurorit Publik të Kosovës, Prishtinë, 1 shkurt 2006.

²⁸ Shih: “Rubotham and others, “Kosovo Judicial System Assessment,” fq.70-76, për një analizë të ndikimit të transferimit të përgjegjësiave hetuese tek prokurorët në përputhje me kodin e ri.

²⁹ Shih: Rubotham and others, “Kosovo Judicial System Assessment,” fq.26.

³⁰ Qarqe janë: Prishtina, Prizreni, Gjiłani, Peja dhe Mitrovica.

krimet që marrin dënim nga pesë e më tepër vite heqje lirie. Nën gjykatat e qarkut janë njëzetekatër gjykata komunale në tërë Kosovën me juridiksionin e shkallës së parë për rastet penale që marrin dënime deri në pesë vjet heqje lirie.³¹

Janë edhe njëzetepesë gjykata për kundërvajtje që kanë juridiksion mbi rastet që mund të marrin jo më shumë se dy muaj burgim. Këto raste janë kryesisht të llojit të “prishjes së rendit publik”, përfshirë përqindjen më të madhe të kundërvajtjeve në komunikacion. Këto raste nuk kërkojnë apo rrallë nënkuptojnë paraqitjen e prokurorëve apo avokatëve mbrojtës në kuadër të gjykimit. Ankesat për kundërvajtje mund të shqyrtohen nga Gjykata e lartë për Kundërvajtje.

Deri në fund të janarit 2006 numri i gjyqtarëve vendorë dhe ndërkombëtarë që punonin në gjyqet e Kosovës ishte 306. Gjyqtarët ndërkombëtarë veprojnë vetëm në Gjykatën supreme dhe ato të qarkut, nganjëherë si anëtarë të paneleve të përbëra nga gjyqtarë vendorë e ndërkombëtarë e nganjëherë në panele ekskluzivisht me ndërkombëtarë (siç janë gjykimet për krime lufte). Këta shqyrtojnë rastet e udhëhequra nga prokurorët ndërkombëtarë.

Pesëdhjetenëntë gjyqet e Kosovës janë të vendosura në tridhjetegjashtë ndërtesa në tërë Kosovën.³² Shpërndarja gjeografike e gjykatave është parë nga disa si pengesë për monitorimin efikas të punës së tyre nga ana e Departamentit të Drejtësisë, OSBE-ja, Departamenti i Administratës Gjyqësore dhe organizatat jo-qeveritare.

Mbikëqyrja politike e Sistemit të drejtësisë penale

Administrata ndërkombëtare civile e Kombeve të Bashkuara në Kosovë është një sistem i ndërlikuar në të cilin përgjegjësia ndahet mes OKB-së, OSBE-së dhe Bashkimit Evropian.³³ Kryesues i misionit është Përfaqësuesi Special i Sekretarit të Përgjithshëm

³¹ Për një përshkrim më në detaje të juridiksionit të këtyre gjykatave shih diskutimin në “Rubotham and others, ‘Kosovo Judicial System Assessment’,” fq.15-22. Duhet vërejtur se përveç njëzetekatër gjykatave komunale janë edhe departamentet tjera shtesë në dy zona me shumicë serbe: në Graçanicë, ku është një departament i gjykatës komunale të Prishtinës; dhe Shtërpçë, ku është një departament i gjykatës komunale të Ferizajit.

³² Ky numër përfshinë edhe dy departamentet në Graçanicë dhe Shtërpçë si dhe Gjykatën e krimeve ekonomike në Prishtinë. Në këtë numër nuk është përfshirë gjykata jo-funksionale e krimeve ekonomike në Gjakovë.

³³ Sipas strukturës origjinale të Misionit të OKB-së në Kosovë (UNMIK), i themeluar sipas Rezolutës 1244 të Këshillit të Sigurimit të OKB-së, përgjegjësia qe ndarë mes katër “shtyllave”. Shtylla I, e udhëhequr nga UNHCR-ja, ishte përgjegjëse për ndihmën humanitare; Shtylla II, nën kontrollin e UNMIK-ut, ishte përgjegjëse për administratën civile; Shtylla III, e kryesuar nga OSBE-ja, ishte përgjegjëse për ndërtimin e institucioneve; dhe shtylla IV, e menaxhuar nga BE-ja, kishte për detyrë të udhëheqë rindërtimin ekonomik. Shtylla humanitare është mbyllur në qershor 2000 dhe është zëvendësuar nga Shtylla I e re, ajo për Drejtësi dhe Polici, e themeluar në maj 2001. Çështjet policore dhe të drejtësisë nën shtyllën e administratës civile qenë transferuar

(PSSP) të OKB-së që ka në dorë tërë autoritetin legjislativ dhe ekzekutiv në Kosovë, përfshirë edhe administrimin e sistemin e drejtësisë penale.³⁴

Në vitin 2001, siç qe paraparë nga Këshilli i Sigurimit i OKB-së kur pat marrë përgjegjësinë në Kosovë dy vite më herët, UNMIK-u filloi të transferojë disa nga kompetencat tek institucionet vendore. Ndër këto institucione janë Kuvendi i Kosovës i zgjedhur drejtpërdrejtë në zgjedhje, që pastaj zgjedh Kryetarin dhe emëron Qeverinë e Kosovës. Në dy vitet e fundit, transferimi i kompetencave tek Institucionet e Përkohshme të Vetë-Qeverisjes është shpejtuar. Përveç transferimit të mëhershëm dhe të gjerë të kompetencave në nivelin e komunave, janë edhe një numër i kompetencave të ministrive që janë transferuar nga duart e ndërkombëtarëve tek vendorët.³⁵

Policia dhe Drejtësia në kuadër të UNMIK-ut

Shtylla I e UNMIK-ut—Policia dhe drejtësia ka qenë aktori kryesor në Kosovë në fushën e rendit e ligjit³⁶. Kjo shtyllë jo vetëm që mban kompetencat e rezervuara që kanë të bëjnë me funksionimin e aspekteve të ndryshme të sistemit të drejtësisë penale, por po ashtu edhe dikton politikat e institucioneve që i përgjigjen asaj drejtpërdrejt. Shtylla I mban edhe kontrollin financiar të gjyqësisë vendore dhe kontrollon politikat e përgjithshme të vendimmarrjes.³⁷ Shtylla I ka Departamentin e policisë që kryesohet nga

tek shtylla e re. Shtylla II është shpërndarë në vjeshtë të vitit 2005 dhe funksionet e saj janë transferuar tek institucionet vendore apo janë shpërndarë tek shtyllat tjera të misionit. Për informata shitesë për fillet e UNMIK-ut dhe zhvillimet në Kosovë, shih raportin më të ri të Këshillit të Sigurimit për Kosovën, publikuar më 10 shkurt 2006, në (në gjuhën angleze):

http://www.securitycouncilreport.org/site/c.glKWLeMTIsG/b.1416071/k.D974/update_report_no3BRKosovoBR10_February_2006.htm (shikuar më 14 mars 2006).

³⁴ Administrata civile mbështetet nga një forcë paqeruajtëse ndërkombëtare (KFOR-i i udhëhequr nga NATO) që ka për detyrë të mbajë paqen dhe sigurinë si dhe të mbrojë kufijtë e Kosovës.

³⁵ Këto ministri janë: Ministria e Qeverisjes Lokale; Ministria e Shërbimeve Publike; Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sporteve, Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë; Ministria e Shëndetësisë; Ministria e Punës dhe Mirëqenies Sociale; Ministria e Komuniteteve dhe Kthimit; Ministria e Ambientit dhe Planifikimit Hapësinor; Ministria e Financave dhe Ekonomisë; Ministria e Tregtisë dhe Industrisë; Ministria e Energjisë dhe Minierave, Ministria e Transportit dhe Telekomunikacioneve; dhe Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural. Procesi i transferimit të kompetencave në ministritë e reja, të Drejtësisë dhe Punëve të Brendshme, po zhvillohej në kohën derisa përpilohej ky raport. (Shih nën-kapitullin: "Themelimi i ministrive të reja të IPVQ-së, të Drejtësisë dhe Punëve të Brendshme")

³⁶ Më 1 maj 2006, derisa ky raport po shtypej, Shtylla I ka përfunduar së ekzistuari. Funksionet e saj tani kryhen nga një zyre e re e çështjeve policore që vepron në kuadër të Zyrës së PSSP-së (Zyra e Politikave të Sundimit të Ligjit). Departamenti i Drejtësisë dhe Zyra e Komisionarit të Policisë tani i raportojnë drejtpërdrejtë zëvendësit të parë të PSSP-së e jo kryesuesit të Shtyllës I. Këto ndërrime janë bërë tepër vonë për t'u përfshirë në këtë raport. Për më tepër, analizat e bëra në këtë raport nuk ndikohen nga ristrukturimi pasi UNMIK-u ende mbanë rolin mbikëqyrës mbi çështjet e drejtësisë dhe policisë. Të gjitha referencat që në këtë raport i bëhen Shtyllës I duhet të kuptohen si referime Zyrës së PSSP-së. Për më tepër informata shih Udhëzimin e zyrës së PSSP-së mbi ristrukturimin e Shtyllës I, 10 maj 2006, që gjendet edhe në dosjen e Human Rights Watch.

³⁷ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të Departamentit të Administratës Gjyqësore, Prishtinë, 15 shkurt 2006.

Komisionari i Policisë Ndërkombëtare dhe Departamentin e Drejtësisë, që është “qendra e angazhimeve të UNMIK-ut për vënien e rendit e ligjit në Kosovë.”³⁸

Mbikëqyrja e gjyqësisë vendore nga ana e Shtyllës I mbështetet nga Departamenti i Administratës Gjyqësore që vepron në kuadër të Ministrisë së Shërbimeve Publike në IPVQ. Ky Departament ka përgjegjësi teknike të administrimit të gjyqësisë vendore, por kryesisht është e angazhuar në menaxhimin e kërkesave për resurse materiale e njerëzore të gjyqtarëve dhe prokurorëve vendorë drejtuar Departamentit të Drejtësisë dhe Shtyllës I të UNMIK-ut.

Departamenti i Drejtësisë

Deri më sot, Departamenti i Drejtësisë i UNMIK-ut ka qenë përgjegjës për gjyqet në Kosovë, duke kryer detyrat e Ministrisë së Drejtësisë. Departamenti është i ngarkuar me ndjekjet penale dhe procedimin penal të shumicës së krimeve serioze nëpërmjet prokurorëve dhe gjyqtarëve ndërkombëtarë si dhe është përgjegjës për çështjet e përgjithshme juridike. Seksione të veçanta të Departamentit të Drejtësisë janë të ngarkuara me hetimet e krimeve dhe me zhvillimin e përgjithshëm të drejtësisë, përfshirë funksionimin e përgjithshëm të gjyqësisë vendore.³⁹ Departamenti është përgjegjës edhe për marrjen e shumë vendimeve të rëndësishme në fushën e ligjësisë dhe policisë.⁴⁰

Edhe pse teoritikisht shumë nga përgjegjësitë për mbikëqyrjen e gjyqësisë në nivel të gjykatave dhe prokurorive bie në duart e IPVQ-së, në praktikë kjo nuk ka ndodhur. Në vend të kësaj, siç u tha më lartë, Departamenti i Administratës Gjyqësore (DAGJ) ka vepruar kryesisht si urë lidhëse mes gjyqeve dhe Departamentit të Drejtësisë në çështjet e nevojave materiale dhe të personelit. DAGJ mbanë disa shënime statistikore për punën e

³⁸ UNMIK, Shtylla I—Policia dhe Drejtësia, Hyrje, (pa datë, në gjuhën angleze), në: http://www.unmikonline.org/justice/index_pillar1.htm (shikuar më 17 prill 2006).

³⁹ Intervista të Human Rights Watch me personelin e Departamentit të Drejtësisë, Kosovë, tetor e nëntor 2005; Intervistë e Human Rights Watch me stafin e Divizionit për Politikë Ligjore, Departamenti i Drejtësisë, Prishtinë, janar 2006; Intervistë e Human Rights Watch me stafin e Divizionit për Zhvillim Juridik, Departamenti i Drejtësisë, Prishtinë, shkurt 2006. Shih edhe përshkrimin për mandatin e Departamentit të Drejtësisë në vebfaqin e UNMIK-ut në (në gjuhën angleze): http://www.unmikonline.org/justice/index_pillar1.htm. Për analiza më të detajuara të sistemit juridik në Kosovë, shih: “Rubotham and others, ‘Kosovo Judicial System Assessment.’”

⁴⁰ UNMIK, Shtylla I—Policia dhe Drejtësia, Hyrje, (pa datë, në gjuhën angleze) në: http://www.unmikonline.org/justice/index_pillar1.htm (shikuar më 17 prill 2006); Shih edhe raportin e Komitetit për të Drejtat e Njeriut të OKB-së (në anglisht) “Report Submitted by the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo to the Human Rights Committee on the Human Rights Situation since June 1999,” (Raport prezantuar nga Misioni i Administratës së Përkohshme të Kombeve të Bashkuara në Kosovë para Komitetit për të Drejtat e Njeriut mbi Gjendjen e të Drejtave të Njeriut që nga qershori 1999), 15 shkurt 2006, CCPR/C/UNK/1, paragrafi 34.

gjykatave por nuk bën menaxhimin dhe nuk kryen funksione administrative mbi to.⁴¹ Këto funksione kryhen nga administrata e vet gjykatave apo vet kryetarët e gjykatave. Siç thotë një zyrtar i lartë i DAGJ:

Edhe pse ky departament është transferuar në Ministrinë e Shërbimeve Publike, në të vërtetë nuk është në krye të gjyqësisë, duke filluar këtu që nga çështja e buxhetit. Nëse nuk ke buxhet, nuk mund të marrësh asnjë vendim. Kështu që duhet të koordinohemi me Departamentin e Drejtësisë. . . Çdo gjë që ka të bëjë me punën e gjyqeve, me çështjet profesionale, i përketin DD-së. Stafi i gjykatave dhe resurset—kjo i përket DAGJ-së. Deri tani DD ka vepruar si Ministri e Drejtësisë me kompetenca të rezervuara—dhe ende vepron kështu. . .⁴²

Duke pasur parasysh se UNMIK-u ende kontrollon buxhetin dhe mban kompetenca të rezervuara në fushën e drejtësisë dhe policisë, përfshirë përgjegjësitë për policinë, prokurorët, gjykatat si dhe për vet përcaktimin e agjendave, dhe duke u bazuar në vlerësimin e zyrtarit të DAGJ-së të cituar më lartë, duket qartë se Shtylla I mbetet aktori kryesor në sistemin e drejtësisë në Kosovë.⁴³

Themelimi i Ministrisë së Drejtësisë dhe asaj të Punëve të Brendshme të IPVQ-së

Disa nga kompetencat e Departamentit të Drejtësisë janë duke u transferuar tek ministria e re e drejtësisë në kuadër të IPVQ-së. Pjesa më e madhe e përgjegjësisë të Ministrisë së Drejtësisë në fillim do të jenë të natyrës administrative. Pritet që UNMIK-u do të vazhdojë të mbajë përgjegjësinë për rastet më të ndjeshme (siç janë ato që kanë të bëjnë me konfliktet ndër-etnike dhe me krimin e organizuar) edhe për një kohë të shkurtë apo pak më të gjatë. Përfaqësuesi Special i Sekretarit të Përgjithshëm dhe kryesues i UNMIK-

⁴¹ Intervistë e Human Rights Watch me zyrtarë të lartë të Departamentit të Administratës Gjyqësore, Prishtinë, 15 shkurt 2006.

⁴² Ibid.

⁴³ Një konkludim të njëjtë ka bërë edhe UNMIK-u, pasi ka vërejtur me sa vijon: "Përkundër riorganizimit të Departamentit (DAGJ) që të korrespondojë me kornizën kushtetuese, vështirësitë mbesin. Në esencë, korniza mbanë vendime legale e politike esenciale si funksione të rezervuara, ndonëse transferon administrimin e shumë këtyre politikave tek Departamenti i Administratës Gjyqësore në Ministrinë e Shërbimeve Publike". UNMIK, Policia dhe Drejtësia, "Effects of Constitutional Framework" (Efektet e Kornizës Kushtetuese) (pa datë, në gjuhën angleze) në: <http://www.unmikonline.org/justice/justice.htm> (shikuar më 17 prill 2006).

ut (aktualisht këtë post e mban Soren Jessen-Petersen) do të mbajë kompetencat e rezervuara për çështjet tepër të ndjeshme apo për çështjet politike.⁴⁴

Kah mesi i muajit mars 2006 është emëruar ministri i parë i drejtësisë dhe ky vendim është miratuar nga PSSP-ja. Prioritetet e tij kryesore në tre muajt e parë në zyre, sipas mediave, janë plotësimi i vendeve të punës, krijimi i një grupi punues ndër-ministrior si dhe negociimi i kushteve të punës së ministrisë me Shtyllën I të UNMIK-ut.⁴⁵ Pas themelimit të Ministrisë, DAGJ zyrtarisht është ndarë. Përgjegjësitë e Departamentit për çështjet e procedurave penale janë vënë nën juridiksionin e Ministrisë së Drejtësisë. Përgjegjësitë e saja për administrimin e gjyqeve i janë transferuar formalisht Këshillit Gjyqësor të Kosovës (në përputhje me Rregullores 52/2005 të UNMIK-ut).⁴⁶ Në kohën kur po përpilohej ky raport, po zhvilloheshin diskutimet për transferimin e përgjegjësiave për buxhetin e administratës së gjyqeve.⁴⁷

Më 20 dhjetor 2005, UNMIK-u ka miratuar edhe rregulloren për themelimin e Ministrisë së Punëve të Brendshme. Plani veprues për ministrinë e re, sikurse edhe në rastin e Ministrisë së Drejtësisë, parasheh që së pari të bëhet emërimi i ministrit dhe zëvendës-ministrit. Pas këtyre emërimeve, Ministria fillon të marrë përgjegjësitë ligjore, teknike,

⁴⁴ Intervistë e Human Rights Watch me zyrtarë të lartë të Departamentit të Drejtësisë, Prishtinë, 3 shkurt 2006. Zyra e Këshilltarit Ligjor (OLA sipas akronimit në gjuhën angleze) është e përfshirë në përpilimin dhe vlerësimin e ligjeve; po ashtu i raporton dhe e këshillon drejtpërdrejt PSSP-në në çështjet ligjore që kanë të bëjnë me misionin. Shih edhe raportin e Këshillit të Sigurimit: "Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo to the Security Council," (Raporti i Sekretarit të Përgjithshëm për Misionin e Administratës së Përkohshme të Kombeve të Bashkuara në Kosovë para Këshillit të Sigurimit), S/2006/45, 25 janar 2006. Për informata shtesë për transferimin e kompetencave tek ministrinë e drejtësisë dhe punëve të brendshme shih: Edina Halapi "IPVQ merr përgjegjësi të reja", Focus Kosovo, Dhjetor 2005, në: <http://www.unmikonline.org/albanian/pub/focuskos/jan06/focusklaw1.htm> (shikuar më 17 prill 2006)

⁴⁵ Shih (në gjuhën angleze): "Kosovo Ministry of Justice and of Interior Get Competencies," (Ministria e Drejtësisë dhe ajo e Brendshme në Kosovë marrin kompetencat) *Balkan Update*, 22 mars 2006, në internet në: <http://balkanupdate.blogspot.com/2006/03/kosovo-ministry-of-justice-and-of.html> (shikuar më 17 prill 2006); "Saliha: Do t'i shërbej drejtësisë" *Epoka e Re*, monitorimi i mediave i Divizionit për Informim Publik pranë UNMIK-ut, 20 mars 2006 (në posedim të Human Rights Watch).

⁴⁶ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të Departamentit të Drejtësisë, Kosovë, 5 maj 2006. DAGJ ka informuar se transferimi do të prekë vijën e raportimit (KGJK në vend të DD) më tepër se sa vetëm punët e përditshme. Intervistë e Human Rights Watch me zyrtarë të Departamentit të Administratës Gjyqësore, Prishtinë, 15 shkurt 2006.

Këshilli Gjyqësor i Kosovës do të shërbejë si një krah administrativ, i pavarur, i degës së gjyqësisë. Anëtarët e këshillit do të betohen në ceremoni solemne në fillim të prillit 2006. Shih informatën për shtyp të UNMIK-ut (në gjuhën angleze) në:

[http://www.unmikonline.org/DPI/PressRelease.nsf/0/9609E94563A92028C12571450048F93D/\\$FILE/pr1523.pdf](http://www.unmikonline.org/DPI/PressRelease.nsf/0/9609E94563A92028C12571450048F93D/$FILE/pr1523.pdf) (shikuar më 17 prill 2006). Për më tepër informata për rolin e KGJK-së të sapoformuar shih: Arianna Lepore, "Recetë për pavarësinë e gjyqësisë", *Focus Kosovo*, dhjetor 2005, në: <http://www.unmikonline.org/albanian/pub/focuskos/jan06/focusklaw2.htm> (shikuar më 6 mars 2006).

⁴⁷ Korrespondencë me postë elektronike e Human Rights Watch me Departamentin e Administratës Gjyqësore, 21 mars 2006.

financiare dhe administrative të sferës së policisë. Transferimi i kompetencave më të rëndësishme siç është kontrolli i plotë operacional mbi SHPK-në dhe Shërbimin Korrektues të Kosovës (SHKK, që administron qendrat e burgimit) do të bëhet vetëm pasi të bëhet vlerësimi i efikasitetit të punës së ministrive pas tre muajve të parë të punës së tyre.

Nëse vlerësimi do të jetë pozitiv, hapi tjetër do të jetë emërimi i zëvendës-komisionarit të policisë nga SHPK-ja që do të veprojë drejtpërdrejtë nën ministrin e punëve të brendshme, por që ende do të ishte nën autoritetin e përgjithshëm të Përfaqësuesit Special dhe komisionarit të policisë ndërkombëtare të UNMIK-ut.⁴⁸ Në kohën e përpilimit të raportit sapo është emëruar ministri i punëve të brendshme ndërsa dy departamente (i Emergjencës dhe Dokumenteve Civile) janë transferuar në Ministrinë e re.⁴⁹

⁴⁸ Shih raportin e Këshillit të Sigurimit të OKB-së (në gjuhën angleze): "Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo to the Security Council," (Raporti i Sekretarit të Përgjithshëm për Misionin e Administratës së Përkohshme të Kombeve të Bashkuara në Kosovë para Këshillit të Sigurimit) S/2006/45, fq. 6, paragrafi 13.

⁴⁹ "Ministria e Drejtësisë dhe e Brendshme marrin kompetencat", sipas monitorimit të mediave bërë nga Divizioni për Informim Publik i UNMIK-ut, 21 mars 2006. Pas takimit të parë mes ministrit të ri të brendshëm dhe PSSP-së, PSSP u shpreh: "jemi të vetëdijshëm se dy ministritë e reja kanë deficite logjistike në fillim, por UNMIK-u beson se vendorët janë kompetentë. Bazuar në atë që kemi dëgjuar dhe bazuar në përkushtimin që kemi parë, mendoj se mund të fillojmë shumë shpejtë fazën e dytë të transferimit të kompetencave". Vebfaqja zyrtare e UNMIK-ut nuk raporton për zhvillimet lidhur me ministritë e reja.

Çështja e përgjegjësisë në Kosovë para marsit 2004

Edhe para marsit të vitit 2004 në Kosovë nuk ka pasur shumë raste kur është kërkuar përgjegjësi për krimet. Ata që kanë kryer krime nga i tërë spektri—që nga krimet e luftës dhe sulmet kundër pakicave e deri tek veprat e vogla kriminale—shpesh nuk janë nxjerrë para drejtësisë. Atmosfera e të qenët i paprekshëm, mbi ligjin, ka prekur të gjitha komunitete e Kosovës, si shqiptarët, si pakicat.

Gjykimet vendore për krimet e luftës

Dua që përsëri të besoj. Sinqerisht. Por, çfarëdo që më thotë mendja ime, zemra nuk e dëgjon. Ka mbetur shumë punë pa u kryer.⁵⁰

Ndër shqiptarët e Kosovës mbizotëron përshtypja se shumë pak apo fare nuk është bërë drejtësi për krimet e kryera nga regjimi i Milosheviqit.

Gjatë konfliktit mes NATO-s dhe Jugosllavisë për Kosovën, në vitin 1999, shqiptarët e Kosovës pësuan nga një fushatë sistematike e vrasjeve masive, dhunimeve, dëbimeve të dhunshme dhe krimeve të tjera të luftës të kryera nga forcat serbe e jugosllave.⁵¹

Edhe pse krimet më serioze të asaj kohe trajtohen nga Tribunali Penal Ndërkombëtar për ish-Jugosllavinë (TPNJ),⁵² ato më të lehta janë përgjegjësi e gjyqeve të Kosovës. Deri më sot janë zhvilluar vetëm njëzetetë raste të krimeve të luftës në gjykatat e Kosovës. Shumica e këtyre rasteve (përfshirë të akuzuar serbë) së pari janë zhvilluar para paneleve të gjyqtarëve vendorë. Rastet e krimeve të luftës të trajtuara nga gjyqtarët vendorë janë

⁵⁰ Intervistë e Human Rights Watch me personelin e një agjencie joqeveritare, Kosovë, 2 nëntor 2005.

⁵¹ Për më shumë detaje për krimet e luftës të kryera nga forcat serbe e jugosllave gjatë konfliktit në Kosovë, shih raportin e Human Rights Watch (në gjuhën angleze): *“Under Orders: War Crimes in Kosovo”* (New York, 2001).

⁵² Shumë shqiptarë të Kosovës mendojnë se as TPNJ-ja nuk ka bërë drejtësi. Dy nga pesë rastet e ngritura para Tribunalit nën akuzat për krime lufte të kryera në Kosovë kanë qenë kundër shqiptarëve, pjesëtarë të ish-UÇK-së, që akuzohen për krime kundër civilëve serbë e shqiptarë. Tri aktakuzat tjera (kundër nëntë liderëve më të lartë jugosllavë e serbë) janë për krime të kryera kundër popullatës shqiptare gjatë konfliktit. Një nga këto aktakuza, në rastin e Slobodan Milosheviqit, është tërhequr pas vdekjes së Milosheviqit në mars 2006. Vendimi i parë në lidhje me konfliktin në Kosovë është marrë më 20 nëntor 2005. Fakti se dy nga tre të akuzuarit (“Fatmir Limaj et al”) janë shpallur të pafajshëm ka mundur të ndihmojë të përmirësohet përshtypja për TPNJ-në ndër shqiptarët e Kosovës. Për më tepër informata për punën e TPNJ-së në Kosovë shih <http://www.un.org/icty> (shikuar më 15 prill 2006).

karakterizuar me lëshime serioze në procedura siç janë dështimet për të ftuar dëshmitarët kryesorë gjatë gjykimit apo shpalljet e aktvendimeve që shpesh nuk ishin të mbështetura me argumente bindëse për shpalljen e të pandehurve fajtorë.⁵³

Pas parashtrimit të ankesave dhe rigjykimit para paneleve me shumicë ndërkombëtare gati të gjitha rastet kanë rezultuar ose me lirimit të plotë nga akuzat ose me ulje të dënimit të shqiptuar. Disa raste tjera janë suspenduar apo anuluar krejtësisht për shkak se të pandehurit duhej të gjykoreshin në mungesë pasi kishin ikur nga njësitë e paraburgimit në Kosovë. Vetëm një numër i vogël i rasteve kanë rezultuar me dënime përfundimtare, përfshirë këtu një rast të zhvilluar *in absentia*. Shpesh ata që janë shpallur fajtorë janë dënuar për vepra penale të rëndomta e jo për krime lufte.⁵⁴

Aktualisht, hetimet dhe gjykimet për krime lufte zhvillohen ekskluzivisht nga juristë dhe gjyqtarë ndërkombëtarë që punojnë për Departamentin e Drejtësisë.⁵⁵ Përpjekjet për të themeluar një gjykatë apo dhomë vendore me juridiksion special mbi krimet e luftës dhe ato me motive etnike—gjë kjo e parë në Bosnjë, Serbi dhe Kroaci—janë ndërprerë që në fillim për shkak të arsyeve financiare dhe arsye tjera.⁵⁶ Në vend të kësaj, një departament i

⁵³ Një raport i OSBE-së, i vitit 2002, për rastet e krimeve të luftës, dokumenton problemet serioze me të cilat ballafaqohen këto raste. Problemet e identifikuar janë: shqetësimet për qartësinë dhe saktësinë e aktakuzës; natyra joprofesionale dhe jokomplete e aktvendimit, përfshirë formulimin e dobët të arsyeve ligjore dhe citateve të dobëta të ligjeve relevante; dështimi i Gjykatës Supreme që të "ndihmojë të vihen bazat e një jurisprudence të pavarur, dinamike e kritike në gjykatat e Kosovës", alokimi i pamjaftueshëm i resurseve për prokurorë dhe gjyqtarë të rasteve të krimeve të luftës; shqetësimet rreth kredibilitetit të dëshmitarëve; dëshmitë që dëmtonin në vend se të ndihmonin procesin e vendimmarrjes, duke paraqitur nevojën për incizime fjalë për fjalë të dëshmitëve në gjykata; si dhe mungesa e dukshme e përpjekjeve që të gjenden dhe të sillen në gjykata dëshmitarët mbrojtës serbë. Shih raportin e Misionit të OSBE-së në Kosovë: "Gjykimet për Krime Lufte në Kosovë: Shqyrtim", në: http://www.osce.org/documents/mik/2002/09/857_sq.pdf. Shih edhe raportin e Grupit të Krizave "Finding the Balance: The Scales of Justice in Kosovo" (Gjetja e mesit: Sa është bërë drejtësi në Kosovë), Europe Report No. 134, 12 shtator 2002, (në gjuhën angleze) në: <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=1609&l=1> (shikuar më 18 nëntor 2005).

⁵⁴ Intervistë e Human Rights Watch me një përfaqësues të Komitetit Ndërkombëtar të Kryqit të Kuq, Prishtinë, 11 nëntor 2005; intervistë e Human Rights Watch me një prokuror ndërkombëtar, Departamenti i Drejtësisë, Prishtinë, 16 nëntor 2005; intervistë e Human Rights Watch me Qendrën për të Drejtën Humanitare, Prishtinë, 22 dhjetor 2005; intervistë e Human Rights Watch me seksionin e prokurorëve ndërkombëtarë pranë Departamentit të Drejtësisë, Prishtinë, 23 shkurt 2006. Në disa raste fitohet përshtypja se në vend të akuzave për krime lufte janë ngritur akuza për krime të zakonshme për arsye të ndryshme siç janë kufizimi i gjasave për të frikësuar dëshmitarët. Prandaj, mund të ndodhë që disa nga krimet e kohës së konfliktit mund të jenë hetuar dhe ndjekur penalisht nën akuza për krime të rëndomta dhe opinioni publik nuk është i njoftuar për këtë. Intervistë e Human Rights Watch me zyrtar për informim të UNMIK-ut, Prishtinë, shtator 2005; Intervistë e Human Rights Watch me një prokuror ndërkombëtar, Departamenti i Drejtësisë, Prishtinë, 16 nëntor 2005.

⁵⁵ Ka përjashtime ndonjëherë kur gjyqtarë vendorë ftohen të marrin pjesë në panelet mikse për të marrë vendim—siç është paraburgimi—që nuk konsiderohet i rëndë dhe kështu nuk kërkon panel vetëm ndërkombëtar. Intervistë e Human Rights Watch me seksionin e prokurorëve ndërkombëtarë në Departamentin e Drejtësisë, Prishtinë, 23 shkurt 2006.

⁵⁶ Krijimi i një gjykate vendore që do të merrej me krimet e luftës është propozuar në dhjetor 1999 por është hedhur poshtë si ide në gusht të vitit 2000. Edhe pse ka pasur propozime tjera tash vonë drejtuar Shtyllës I për krijimin e një gjykate të specializuar për krimet serioze, përfshirë rastet e krimeve të luftës apo atyre të dhunës

prokurorëve dhe gjyqtarëve ndërkombëtarë është ngarkuar me çështjen e trajtimit të këtyre rasteve, me shpresë se shqetësimet që ishin në fillim për shkak të anshmërisë dhe kompetencës do të mund të tejkaloheshin.⁵⁷

Edhe pse disa raste të krimeve të luftës ende janë duke u proceduar, gjasat për të arritur një progres të mirëfilltë në kërkimin e përgjegjësisë për krimet e luftës janë të kufizuara. Aktualisht janë vetëm katër raste që janë aktive edhe pse janë qindra raste që janë nën hetime. Për më tepër, që nga maji i vitit 2002 janë nisur procedurat për vetëm gjashtë raste të krimeve të luftës.⁵⁸

Ndjekjet penale janë bërë edhe më të vështira për shkak se shumë nga të dyshuarit për krime nuk janë më në Kosovë. Mbetet e paqartë se sa ka ndikuar në këtë sukses të kufizuar fakti se ndër qeveritë kryesore perëndimore nuk i është kushtuar kujdesi i mjaftueshëm kësaj çështjeje dhe sa është kjo e tëra një dështim menaxherial i UNMIK-ut.⁵⁹

Përgjegjësia për dhunën kundër pakicave

Para marsit 2004 bashkësia ndërkombëtare kishte përshtypjen se gjendja e pakicave në Kosovë ishte stabilizuar. Ndonëse pakicat përballeshin me dhunë të herë pas hershme, me keqtrajtime, frikësime, kjo ishte në shkallë shumë më të ulët se sa dhuna—përfshirë këtu vrasje, zjarrvënje dhe dëbime të dhunshme—e drejtuar kundër serbëve, romëve dhe pakicave të tjera menjëherë pas tërheqjes së forcave serbe e jugosllave në qershor 1999.

Por, dështimi i bashkësisë ndërkombëtare që të mbrojë pakicat para marsit 2004, e veçanërisht në vitet 1999 e 2000, tregon dështimin e vazhdueshëm që të nxirren para drejtësisë ata që janë përgjegjës për dhunën. Në një raport të vitit 2002, OSBE-ja vërente

serioze ndër-etnike, në kohën e përpilimit të këtij raporti këto propozime ende mbeteshin të shqyrtohen. Intervistë e Human Rights Watch me zyrtarë të lartë të Departamentit të Drejtësisë, Prishtinë, 3 shkurt 2006; Intervistë e Human Rights Watch me një gjyqtar të Gjykatës Supreme, Departamenti i Drejtësisë, Prishtinë, 22 shkurt 2006.

⁵⁷ Grupi i Krizave: "Gjetja e mesit", fq. 25. Për analiza tjera, shih: "Hartmann, 'International Judges and Prosecutors in Kosovo'."

⁵⁸ Intervistë telefonike e Human Rights Watch me një zyrtar të SMSJ të OSBE-së, 14 nëntor 2005; Intervistë e Human Rights Watch me stafin e seksionit të prokurorëve në Departamentin e Drejtësisë, 23 shkurt 2006. Raporti i OSBE-së përmend pesë raste shtesë ndërsa Departamenti i Drejtësisë ka gjashtë raste të reja në dosjet e veta (mendohet për raste që nuk përshihen në gjashtëmbëdhjetë rastet e para të raportuara në raportin e vitit 2002 të SMSJ të OSBE-së).

⁵⁹ Personeli i Departamentit të Drejtësisë i ka thënë Human Rights Watch se vazhdojnë të mbesin pengesa serioze në hetimin dhe ngritjen e procedurave penale në rastet e krimeve të luftës, përfshirë, për shembull, mungesën e programeve për rilokimin dhe mbrojtjen e dëshmitarëve apo mungesën e masave diplomatike për të zgjidhur çështjen e të dyshuarve që jetojnë jashtë Kosovës.

se “numri më i madh i krimeve të rënda ndër-etnike që kanë ndodhur gjatë dy viteve e gjysmë të kaluara nuk kanë rezultuar as me identifikimin e as me arrestimin e aktorëve të dyshuar të veprave, kështu që shumica e krimeve etnike të kryera më 1999 e 2000 nuk janë ndjekur penalisht”.⁶⁰

Bisedat e paradokohshme të Human Rights Watch me zyrtarë të OSBE-së, të Departamentit të Drejtësisë, me Ombudspersonin, si dhe me organizata për të drejtat e njeriut dhe ligjin humanitar tregojnë se edhe pas publikimit të raportit të OSBE-së në vitin 2002, gjendja mbetet pothuajse e njëjtë.⁶¹

Mungesa e përgjegjësisë vërehet edhe në rastet e krimeve të luftës në të cilat viktimat janë nga komunitet pakicë. Deri në fund të vitit 2005 në gjykata me panele vendore nuk është nisur asnjë procedurë penale për rastet në të cilat viktimat kanë qenë serbë apo pakica tjera jo-shqiptare.⁶²

Në intervista me Human Rights Watch, në vjeshtë të vitit 2005, pjesëtarët e komuniteteve pakicë kanë treguar për sulme kundër pakicave dhe pronës së tyre që kurrë nuk janë ndjekur penalisht, duke i përmendur këto si shembuj që tregojnë se bashkësia ndërkombëtare nuk ka vullnetin që të merret me nevojat dhe shqetësimet e tyre e lëre më që t'i mbrojë ata.⁶³

⁶⁰ Raport i përbashkët i UNHCR-së dhe OSBE-së (në gjuhën angleze) “Ninth Assessment of the Situation of Ethnic Minorities in Kosovo, September 2001 – April 2002,” (Vlerësimi i nëntë i gjendjes së pakicave etnike në Kosovë, shtator 2001 – prill 2003) fq.18, në posedim të Human Rights Watch.

⁶¹ Intervistë e Human Rights Watch me ombudspersonin, Institucioni i Ombudspersonit, Prishtinë, 31 tetor 2005; bisedë joformale e Human Rights Watch me zyrtarë të OSBE-së, Prishtinë, tetor-nëntor 2005; Intervistë e Human Rights Watch me stafin e Zyrës së Komisionarit të Lartë për të Drejtat e Njeriut, Prishtinë, 14 nëntor 2005; Intervistë e Human Rights Watch me përfaqësues të Departamentit të Drejtësisë, Prishtinë, 16 nëntor; Intervistë e Human Rights Watch me Qendrën për të Drejtën Humanitare, Prishtinë, 22 dhjetor 2005. Human Rights Watch ka verifikuar përsëri këtë informatë me seksionin e prokurorëve ndërkombëtarë në Departamentin e Drejtësisë në shkurt 2006.

⁶² Intervistë telefonike e Human Rights Watch me Qendrën për të Drejtën Humanitare, Prishtinë, 22 dhjetor 2005.

⁶³ Intervista të Human Rights Watch në Kosovo, 16-25 shtator 2005.

Reagimi i Sistemit të Drejtësisë Penale ndaj marsit 2004

Është trajtuar shumë dobët. Komisionari i tashëm i Policisë së UNMIK-ut është shumë i zhgënjyer me punën që është bërë deri tani. Shumë pak raste kanë arritur në gjykata. Ata pothuajse nuk janë dënuar fare. Njerëzit këtë nuk po e kuptojnë. [Dhuna në] Svinjare—e tëra—është filmuar nga helikopterët. Si është e mundur kjo?⁶⁴

Sulmet kundër pakicave dhe dështimi që këto të trajtohen në mënyrë gjegjëse nuk janë asgjë e re në Kosovë. Ajo që i dallon krimet e marsit 2004 është shkalla e dhunës e pasuar me premtimin publik të bashkësisë ndërkombëtare se ata që janë përgjegjës do të nxirren para drejtësisë. Përpjekjet e mëhershme që të preket dhuna kundër pakicave ndoshta ka qenë më e vështirë për shkak se gjyqësia dhe policia në Kosovë ishin duke bërë hapat e parë. Por, gati pesë vite pas instalimit të administratës ndërkombëtare, strukturat e duhura gjyqësore e hetuese është dashur të jenë në vend.

Në fillim u duk se reagimi ndaj marsit do të jetë diçka tjetër. Në ditët pas trazirave gazetat raportonin për shumë të arrestuar, përfshirë edhe personat që kanë qenë të implikuar në organizimin e protestave dhe trazirave nëpër Kosovë.⁶⁵ Rasteve të marsit iu dha prioritet në sistemin gjyqësor. Një operacion special policor—i kryesuar nga oficerë të lartë ndërkombëtarë—që themeluar që të hetojë dhunën.

Megjithatë, më tepër se dy vite më vonë, është e qartë se nuk është bërë mjaft. Krahësuar me numrin e pjesëmarrësve në dhunë, me shkallën e shkatërrimit, me humbjet në jetë njerëzish, numri i atyre që janë përballur me akuza për vepra penale është i vogël. Shumica e atyre që janë akuzuar, janë akuzuar për vepra të vogla. Dy vite më vonë, shumë nga procedimet kanë ngecur apo janë hedhur poshtë krejtësisht. Dënimet që u janë shqiptuar atyre që janë shpallur fajtorë janë kritikuar si shumë të lehta.⁶⁶

⁶⁴ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë të UNMIK-ut, Prishtinë, 16 shtator 2005. Në gjuhën shqipe fshati i lartpërmendur quhet Frashër.

⁶⁵ Policia e UNMIK-ut konfirmon se më shumë se dyqind persona janë arrestuar gjatë apo menjëherë pas trazirave. Intervistë e Human Rights Watch me zyrtarë të lartë në shtabin qendror të Policisë së UNMIK-ut, Prishtinë, 27 shkurt 2006.

⁶⁶ Shih raportin e SMSJ të OSBE-së “Reagimi i Sistemit të drejtësisë penale ndaj trazirave të marsit 2004”, dhjetor 2005.

Është e qartë që reagimi i sistemit të drejtësisë penale ndaj ngjarjeve të marsit të vitit 2004 nuk ka qenë i atillë çfarë ka premtuar bashkësia ndërkombëtare. Arsyet për këtë dështim janë komplekse, por faktorët kryesorë janë:

- Ndërmarrja e reformave të mëdha të sistemit gjyqësor vetëm tri janë pas trazirave të marsit, duke u dhënë policisë dhe prokurorëve përgjegjësi të reja në hetimin e rasteve të cilat këta nuk ishin në gjendje t'i vejnë në përdorim.
- Dështimi i operacionit special të policisë ndërkombëtare i ngritur që të hetojë rastet e marsit, duke ia shtuar kësaj edhe faktin se operacioni që ndarë nga pjesa tjetër e sistemit të drejtësisë penale.
- Puna joefikase e policisë, përfshirë masat joadekuade për mbrojtjen e dëshmitarëve, mos-përfundimi i procedurave, koordinimin e dobët mes policisë ndërkombëtare dhe asaj vendore, si dhe mungesën e bashkëpunimit me prokurorët.
- Reagimi joadekuat në të pandehmat për sjellje të keqe të pjesëtarëve të Shërbimit Policor të Kosovës gjatë trazirave. Këto pandehma përfshijnë dështimin që të veprohet gjatë kryerjes së veprave penale por edhe për pjesëmarrje të drejtpërdrejtë në aktivitete kriminale.
- Pasiviteti i prokurorëve edhe pse ata kanë rol qendror në hetimet kriminale.
- Menaxhimi i dobët i rasteve nga ana e gjyqeve.
- Praktika e shqiptimit të dënimeve të lehta.
- Mbikëqyrja dhe prioritetizimi joadekuat i sistemit gjyqësor nga administrata e Kombeve të Bashkuara në Kosovë.

Si të matet progresi në ndjekjet penale

Me qëllim që të vlerësohet progresi i arritur në kërkimin e përgjegjësisë për dhunën e marsit 2004, së pari duhet pasur të dhënat themelore statistikore për numrin e hetimeve, procedurave penale dhe dënimeve të shqiptuara. Çuditërisht, nuk ekziston konsensus i qartë rreth këtyre numrave ndër agjencitë ndërkombëtare që kanë për detyrë që të mbikëqyrin sistemin e drejtësisë penale në Kosovë. Numri i personave kundër të cilëve janë ngritur akuzat për vepra penale dhe natyra e këtyre akuzave është çështje veçanërisht diskutabile.⁶⁷

⁶⁷ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë të OSBE-së, Prishtinë, 2 nëntor 2005. Ky zyrtar i ka thënë Human Rights Watch-it edhe se nuk dihet numri i saktë i të arrestuarve dhe të ndaluarve menjëherë pas dhunës: "policët thonë vetëm 'nuk dimë'. Askush nuk ka mbajtur shënime".

Seksioni për Monitorimin e Sistemit Juridik i OSBE-së ka të dhëna që përgjithësisht konsiderohen të jenë të dhënat më complete për procedurat penale dhe vendimet e gjykatave; këto mbahen në bazën e të dhënave të këtij institucioni.⁶⁸ Sipas këtyre të dhënave, deri në fund të tetorit 2005, kundër 424 individëve janë ngritur aktakuza për krime të kryera gjatë ngjarjeve të marsit 2004.⁶⁹ Një raport për reagimin e sistemit gjyqësor ndaj trazirave të marsit 2004, i publikuar në dhjetor 2005, ka ngritur këtë numër në 426 të pandehur. Edhe pse pas publikimit të këtij raporti në dhjetor 2005 OSBE-ja nuk i përcjellë më në mënyrë aktive këto raste, zyrtarët e OSBE-së i kanë thënë Human Rights Watch se me sa dinë ata, deri në mars 2006, numri i individëve të akuzuar mbetet i njëjtë.⁷⁰

Statistikat e Departamentit të Drejtësisë (DD) të UNMIK-ut, nga nëntori 2005, tregojnë se janë nisur procedurat për 348 raste. Sipas një zyrtari të DD-së, sipas definicionit raste janë ato procedura të cilat kanë arritur deri në pikën kur involvohet prokurori.⁷¹ Sipas një dokumenti zyrtar të DD-së që një zyrtar i departamentit ia ka treguar Human Rights Watch, shihet se me *rast* u referohen vetëm individëve.⁷² Por, zyrtarët e DD-së i kanë thënë Human Rights Watch se megjithatë rastet mund t'u referohen edhe më shumë të pandehurve dhe se Departamenti nuk mbanë të dhëna për numrin e individëve të akuzuar.⁷³ Për më tepër, të dhënat nga Divizioni për mbështetje të drejtësisë i Departamentit të Drejtësisë për rastet ku janë të inkuadruar ndërkombëtarët tregojnë se

⁶⁸ Si shtytësi kryesor në ndërtimin e institucioneve dhe demokratizim në kuadër të sistemit të OKB-së në Kosovë, OSBE-ja luan rol edhe në çështjet e drejtësisë dhe policisë. OSBE-ja mbështet Shtyllën I të UNMIK-ut (dhe DD-në) në ndërtimin dhe administrimin e gjyqësorit nëpërmjet monitorimit të sistemit ligjor, nëse është në përputhje me standardet e të drejtave të njeriut dhe ligjin si dhe nëpërmjet trajnimeve dhe zhvillimit të programeve për profesionistët e drejtësisë. Instituti Gjyqësor i Kosovës—i themeluar nga OSBE-ja—është përgjegjës për trajnimet në sferën e gjyqësisë dhe prokurorisë. Seksioni për Monitorimin e Sistemit Juridik i Departamentit të të drejtave të njeriut dhe sundimit të ligjit në kuadër të OSBE-së përpilon analiza tematike, periodike, mbi funksionimin e sistemit të drejtësisë në vend bazuar në monitorimin e gjykatave vendore. Shumica e konsiderojnë OSBE-në “element monitorues” të misionit në Kosovë. Për më tepër informata për mandatin e OSBE-së në Kosovë shih: <http://www.osce.org/Kosovo> (në gjuhën angleze), ndërsa për Institutin Gjyqësor të Kosovës shih: <http://www.osce.org/kosovo/13217.html>.

⁶⁹ Korrespondencë nëpërmjet postës elektronike e Human Rights Watch me një zyrtar të SMSJ të OSBE-së, 27 tetor 2005; Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë të OSBE-së, Prishtinë, 2 nëntor 2005.

⁷⁰ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të OSBE-së, Prishtinë, 24 janar 2006. Korrespondencë nëpërmjet postës elektronike e Human Rights Watch me një zyrtar të SMSJ të OSBE-së, 15 mars 2006.

⁷¹ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të Departamentit të Drejtësisë, Prishtinë, shkurt 2006.

⁷² Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë dhe me një prokuror ndërkombëtar, Departamenti i Drejtësisë, Prishtinë, 16 nëntor 2005. Memorandum i brendshëm i Departamentit të Drejtësisë në UNMIK, “Ndjekja penale e krimeve të trazirave të marsit 2004”, pa datë, në posedim të Human Rights Watch.

⁷³ Intervistë e Human Rights Watch me divizionin e krimeve, Departamenti i Drejtësisë, Prishtinë, 23 shkurt 2006.

“rasti” mund të përfshijë procedurat penale edhe kundër më shumë se një individi të vetëm.⁷⁴

Një zyrtar i lartë i Departamentit të Drejtësisë, në një bisedë me Human Rights Watch në prill 2006, nuk ishte në gjendje që të sqarojë pse Departamenti ka dhënë shpjegime kontradiktore për atë se ç’gjeje i referohet numri 348 dhe tha se së shpejti do të takoheshin me OSBE-në për të sqaruar këtë çështje.⁷⁵

Vërehet se që nga nëntori 2005, shkalla e rasteve të përmbyllura sipas OSBE-së dhe DD-së duhet të jetë e njëjtë. Mund të jetë se të dy numrat (426 dhe 348) u referohen numrit të njëjtë të procedurave kundër individëve. Sipas OSBE-së, deri në mesin e muajit nëntor 2005, janë përmbyllur procedurat e ndjekjes penale për 221 individë nga 426 sa janë nën akuza, 209 janë shpallur fajtorë dhe 12 janë liruar nga akuzat, që paraqet shkallë të realizimit prej 51 për qind.⁷⁶ Pjesën tjetër e përbëjnë individët akuzat kundër të cilëve janë ndërprerë, procedurat penale (nëntëdhjetepesë rastet) dhe ata që ende presin përfundimin e gjykimit (110) raste. Figurat e Departamentit të Drejtësisë, për të njëjtën periudhë, tregojnë se janë kompletuar 179 raste nga gjithsej 348 (me shkallë të realizimit gjithashtu 51 për qind).⁷⁷ Nga rastet e mbetura, sipas të dhënave të DD-së, nëntëdhjetetë raste janë nën hetime ndërsa shtatëdhjetenjë presin të fillojë gjykimi.

Në shkurt 2006, Human Rights Watch ka provuar të verifikojë statistikave të rasteve që kanë të bëjnë me marsin me Departamentin e Administratës Gjyqësore (DAGJ), që mbanë disa të dhëna për punën e gjyqësisë vendore. Përgjigja ishte: “me këto raste merren ndërkombëtarët. Gjyqet tona (gjyqësia vendore) thonë se ne nuk merremi me këto raste, por vetëm prokurorët dhe gjyqtarët ndërkombëtarë”.⁷⁸ Stafi i departamentit të statistikave në DAGJ konfirmoi se ata kanë bindjen se rastet e marsit janë në duart e ndërkombëtarëve kështu që këto nuk do të përfshihen në raportet e tyre për rastet pa pjesëmarrjen e ndërkombëtarëve. Kjo gjë është shqetësuese kur kihet parasysh se numri më i madh i rasteve të marsit janë trajtuar mu nga prokurorët dhe gjyqtarët vendorë pa pjesëmarrjen e ndërkombëtarëve.

⁷⁴ Baza e të dhënave që administrohet nga divizioni ndërkombëtar për mbështetje të gjyqësisë tregon se deri në mars 2006 tetë raste që kanë të bëjnë me marsin 2004, në të cilat përfshihen gjashtëmbëdhjetë të pandehur, janë paraqitur para gjyqtarëve ndërkombëtarë në gjykatat e Kosovës. Divizioni ndërkombëtar për mbështetje të gjyqësisë (DNMGJ) i Departamentit të Drejtësisë, “Krimet e luftës dhe trazirat e marsit”, tabelë pa datë, në posedim të Human Rights Watch.

⁷⁵ Intervistë telefonike e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë të Departamentit të Drejtësisë, 12 prill 2006.

⁷⁶ SMSJ OSBE-së, “Reagimi i Sistemit Juridik ndaj trazirave të marsit 2004”, dhjetor 2005.

⁷⁷ Departamenti i Drejtësisë i UNMIK-ut, “Ndjekja penale e krimeve të trazirave të marsit 2004”.

⁷⁸ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë të Departamentit të Administratës Gjyqësore, Ministria e Shërbimeve Publike, Prishtinë, 15 shkurt 2006.

Kur kemi pyetur disa gjyqtarë dhe prokurorë në disa komuna për atë se sa raste të lidhura me marsin kanë pasur nën juridiksionin e tyre, ata rrallë kanë pasur të dhëna të gatshme por është dashur të kërkojnë nëpër dosje dhe të llogarisin me dorë numrin e rasteve.⁷⁹ Asnjë nga këta individë me të cilët kemi biseduar nuk ka qenë në gjendje të japë të dhëna të përgjithshme për numrin e të pandehurve të akuzuar për incidente në lidhje me marsin 2004.

Njësoj, gjyqtarët dhe prokurorët ndërkombëtarë i kanë thënë Human Rights Watch-it se nuk dinë se çfarë po ndodhë me rastet e marsit me të cilat merren homologët e tyre vendorë pasi (siç është sqaruar më herët) ata funksionojnë në dy binarë paralelë, ndonëse në kudër të të njëjtit sistem. Ata kishin përshtypjen se OSBE-ja mban shënime për gjykatat, veçanërisht për rastet në duart e vendorëve.

Kur Human Rights Watch shtroi çështjen e vështirësive për të gjetur të dhëna të sakta para një prokurori ndërkombëtar, përgjigja ishte se “këtu numrat fluturojnë nga të gjitha anët”.⁸⁰ Kur e ngritëm këtë çështje para një zyrtari të lartë të Departamentit të Drejtësisë, ai u përgjigj: “Kontrolli ynë i vendorëve do të thotë t’ua marrim rastet nga duart”. Tutje ai bëri të ditur se nuk e di e as që është punë e tij të dijë numrin e përgjithshëm të rasteve të marsit që kanë arritur në gjyqe.⁸¹

Procedurat penale me pjesëmarrjen e ndërkombëtarëve

DD, nëpërmjet prokurorëve dhe gjyqtarëve ndërkombëtarë, ka juridiksion mbi pesëdhjetegjashtë raste të marsit, edhe pse siç u tha më lartë, numri i të pandehurve mbetet i paqartë.⁸² Këto raste trajtohen nga prokurorë dhe gjyqtarë ndërkombëtarë për shkak se konsiderohen të jenë raste më serioze apo më sensitive prandaj edhe kërkojnë angazhimin e ndërkombëtarëve ashtu që të sigurohet se do të jenë gjykime të drejta. Pesëdhjetegjashtë rastet përfshijnë nëntëmbëdhjetë rastet e vdekjes që kanë ndodhur gjatë dhunës, djegien e shtëpive, kisha dhe manastireve serbe, si dhe ato të organizimit dhe nxitjes së trazirave.

⁷⁹ Intervista të Human Rights Watch me gjyqtarë dhe prokurorë në Kosovë, janar-mars 2006.

⁸⁰ Intervistë e Human Rights Watch me një prokuror ndërkombëtar, Departamenti i Drejtësisë, Prishtinë, 22 shkurt 2006.

⁸¹ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë të Departamentit të Drejtësisë, Prishtinë, 3 shkurt 2006.

⁸² Edhe OSBE-ja edhe DD-ja raportojnë se divizioni kriminal ndërkombëtar i DD-së ka marrë “pesëdhjetegjashtë raste serioze”. Të dhënat e OSBE-së nuk tregojnë numrin e përgjithshëm të personave të akuzuar.

Shkalla e realizimit në këto pesëdhjetëgjashtë raste shtron pyetjen nëse administrata ndërkombëtare në Kosovë ka vullnet dhe është e aftë që të ndjekë penalisht dhe të bëjë drejtësi për krimet e kryera kundër pakicave në mars 2004. Dy vite më vonë, vetëm trembëdhjetë raste—më pak se një e katërta—kanë rezultuar me aktvendime finale.⁸³ Dymbëdhjetë raste tjera janë “pezulluar apo hedhur poshtë”.⁸⁴ Vetëm dy raste tjera duket se kanë potencial që të lëvizin përpara në kuadër të sistemit gjyqësor, me ngritjen e aktakuzës në një rast dhe një tjetër duke e pritur të ngritet aktakuza. Në njëzetënëntë rastet tjera as që kanë përfunduar hetimet preliminare—dhe nuk është e qartë nëse do të përfundojnë ndonjëherë. Sipas stafit të Departamentit të Drejtësisë të intervistuar nga Human Rights Watch, shtatë nga këto raste u janë dorëzuar prokurorëve vendorë në fillim të vitit 2006, për të parë nëse ndoshta ata do të mund të bëjnë diçka rreth këtyre rasteve.⁸⁵

Progresi ka qenë i kufizuar në procedurat penale për rastet e nëntëmbëdhjetë të vrarëve, qoftë drejtpërdrejtë, qoftë tërthorazi, si rezultat i dhunës dhe trazirave gjatë marsit 2004. Procedura penale në dy raste të vrasjeve kanë arritur në fazën e procedimit gjyqësor ndërsa pesë vrasje tjera mbesin nën hetimet e policisë. Një rast tjetër është hedhur poshtë ndërsa tri raste, ndonëse ende nuk janë hedhur poshtë formalisht, kanë ngecur për shkak të çështjeve të imunitetit. Edhe pse hetimet në tetë rastet tjera të mbetura nuk janë mbyllur zyrtarisht, në kohën e shkrimit të këtij raporti, nuk ka pasur shenja se paditë do të ngrehen ndonjëherë.⁸⁶

⁸³ Departamentit të Drejtësisë, “Ndjekja penale e krimeve të trazirave të marsit 2004”. Human Rights Watch ka marrë informata shtesë gjatë intervistave me zyrtarë të Divizionit kriminal të Departamentit të Drejtësisë, Prishtinë, 31 janar, 23 shkurt dhe 10 mars 2006. Duhet nënvizuar se baza e të dhënave e administruar nga Divizioni ndërkombëtar për mbështetjen e gjyqësisë tregon se deri në mars 2006 janë gjithsej tetë (e jo trembëdhjetë) raste që kanë të bëjnë me marsin, në të cilat janë përfshirë gjashtëdhjetë të pandehur, që kanë dalë para gjyqtarëve ndërkombëtarë në gjyqet e Kosovës. Korrespondencë me postë elektronike e Human Rights Watch me stafin e Divizionit gjyqësor të DD-së, 6 mars 2006. DNMGJ i DD-së, “Krimet e luftës dhe trazirat e marsit”.

⁸⁴ Intervistë e Human Rights Watch me stafin e drejtësisë penale, Departamenti i Drejtësisë, Prishtinë, 10 mars 2006. Në nëntor 2005, DD ka bërë të ditur se përveç trembëdhjetë rasteve në të cilat janë shpallur aktvendimet, gjashtë raste janë pezulluar në përputhje me legjislacionin vendor ndërsa pesë raste janë ende në faza të ndryshme të procedurës penale. Departamenti i Drejtësisë i UNMIK-ut, “Ndjekja penale e krimeve të trazirave të marsit 2004”. Pesë muaj më vonë duket se vetëm dy raste janë afër “procedimit gjyqësor”.

⁸⁵ Intervistë e Human Rights Watch me personelin e Drejtësisë penale, Departamenti i Drejtësisë, Prishtinë, 10 mars 2006.

⁸⁶ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë dhe me një prokuror ndërkombëtar, Departamenti i Drejtësisë, Prishtinë, 16 nëntor 2005. Departamenti i Drejtësisë i UNMIK-ut, “Ndjekja penale e krimeve të trazirave të marsit 2004”. Human Rights Watch ka marrë informata shtesë nga stafi i DD-së në shkurt 2006.

Ndjekjet penale vendore

Në kohën e përpilimit të këtij raporti, ishte e pamundur që me saktësi të gjendet numri i procedurave penale të ngritura për ngjarjet e marsit. Asnjë nga agjencitë ndërkombëtare që merret me sistemin e drejtësisë penale në Kosovë nuk ishte në gjendje t'i ofrojë Human Rights Watch numrin e përgjithshëm të të pandehurve të akuzuar apo për të futur në procedurë gjyqësore në të cilat marrin pjesë prokurorë dhe gjyqtarë vendorë. Departamenti i Administratës Gjyqësore nuk ka statistika komplete ndërsa prokurorët dhe gjyqtarët e intervistuar nga Human Rights Watch ishin në gjendje të japin të dhëna vetëm për numrin e procedimeve të tyre apo në gjykatat e tyre.

Informatat më të plota i ka raporti i OSBE-së për reagimin e sistemit të drejtësisë penale ndaj marsit.⁸⁷ Por, ndonëse raporti jep numrin e përgjithshëm të të pandehurve në rastet që kanë të bëjnë me marsin, ai nuk jep figura që tregojnë se sa është numri i procedurave penale dhe drejtësive të ndara nga ana e vendorëve dhe sa nga ana e ndërkombëtarëve. Raporti ka të dhënat të klasifikuara sipas gjykatave dhe komunave, por këto informata nuk mjaftojnë për të përcaktuar nëse në këto raste kanë qenë të inkuadruar edhe ndërkombëtarët.⁸⁸

Numri i rasteve të udhëhequra nga vendorët nuk mund të përcaktohet as duke zbritur numrin e rasteve të kontrolluara nga ndërkombëtarët e DD-së pasi që nuk është e qartë nëse çdo rast i referohet një të pandehuri apo më shumë të pandehurve. Mund të zbritet numri i pesëdhjetegjashtë rasteve serioze nga numri i përgjithshëm prej 348 rasteve të mbyllura i raportuar nga DD, që do ta japë numrin prej 292 rasteve të kontrolluara nga vendorët. Megjithatë, ende mbetet e paqartë nëse ky numër u referohet të pandehurve individualë apo rasteve në të cilat ka pasur më shumë se një të pandehur.

Prandaj, e qartë është vetëm se shumica e procedura penale në lidhje me marsin janë nën juridiksionin e gjyqtarëve vendorë. Pasi këto raste janë më pak të ndërlikuara dhe nënkuptojnë akuza më të lehta, me të drejtë do të pritej që të ketë progres më të madh në këto raste se sa në rastet më të ndërlikuara që menaxhohen nga prokurorët ndërkombëtarë.

Por, njësoj sikur që është e vështirë të përcaktohet numri i gjykimeve për marsin pa involvimin e ndërkombëtarëve, njësoj është e vështirë të përcaktohet se sa përparim

⁸⁷ Por, duhet theksuar se OSBE-ja nuk i konsideron statistikat e veta për trazirat e marsit të jenë statistika zyrtare pasi të dhënat e saj bazohen në dosjet e brendshme të përpiluara gjatë monitorimit të proceseve gjyqësore dhe intervistave me hetuesit policorë si dhe me disa gjyqtarë dhe prokurorë. Shih SMSJ OSBE, "Reagimi i Sistemit të drejtësisë ndaj trazirave të marsit 2004", dhjetor 2005.

⁸⁸ SMSJ OSBE, "Reagimi i Sistemit të drejtësisë penale ndaj trazirave të marsit 2004", dhjetor 2005.

vërtetë është arritur. Të dhënat e ofruara nga OSBE-ja dhe UNMIK-u për shkallën e rasteve të mbyllura nuk i ndan ato në gjykime të kontrolluara nga vendorët apo ndërkombëtarët. Nëse gjykimet vendore përbëjnë numrin më të madh nga numri i përgjithshëm dhe nëse nise mi nga shkalla e përgjithshme e gjykimeve për përfunduar, do të arrijmë një shkallë të realizimit të përafërt me atë për numrin e përgjithshëm të rasteve (rreth gjysma). Nëse kjo do të ishte e saktë, do të ishte ky një rezultat dëshpërues, veçanërisht pasi rasteve të marsit u është thënë prioritet në sistemin gjyqësor.

Ndikimi i rristrukturimit të sistemit të drejtësisë penale

Hyrja në fuqi e Kodit të ri të procedurës penale dhe Kodit penal, në prill 2004, ka rristrukturuar në mënyrë fundamentale sistemin e drejtësisë penale në Kosovë. Kosova kaloi nga një sistem në të cilin përgjegjësia primare për sjelljen e rasteve në gjykatore binte mbi gjyqtarët hetues në një sistem në të cilin përgjegjësinë primare për të sjellë rastet në gjykatore për gjykim bie mbi prokurorët.⁸⁹ Rregullat e reja vlejné si për prokurorët vendorë ashtu edhe për ata ndërkombëtarë.

Hyrja në fuqi e reformave kaq fundamentale për sistemin e drejtësisë penale vetëm disa javë pas dhunës më të keqe që ka parë Kosova që nga viti 1999 u bë pengesë në përpjekjet për të nxjerrë para drejtësisë ata që janë përgjegjës.

Prokurorët hetues

Sipas aranzhmaneve të reja, të gjithë prokurorët, vendorë e ndërkombëtarë, pritët që të luajnë rol qendror në fazën e hetimeve dhe involvimi i tyre është esencial për t'u siguruar që të gjitha faktet e nevojshme janë grumbulluar. Megjithatë, ndër gjyqtarët, policët dhe zyrtarët ndërkombëtarë mbretëron shqetësimi se prokurorët (veçanërisht ata vendorë) nuk janë përgatitur sa duhet për të kryer këtë rol të ri të "prokurorëve hetues" dhe nuk kuptojné gjithmonë natyrën dhe mënyrën si zhvillohen hetimet.⁹⁰ Një zyrtar i lartë në Departamentin e Drejtësisë e përshkruan gjendje kështu: "prokurorët pa asnjë trajnim u bënë nga prokurorë që pothuajse nuk kishin punë në persona kryesorë (të sistemit të drejtësisë penale)."⁹¹

⁸⁹ Sistemi i mëhershëm haset më shpesh në vendet me traditë të ligjit civil, ndërsa ky më i riu haset në vendet me traditë të së drejtës zakonore.

⁹⁰ Intervista të Human Rights Watch me gjyqtarë vendorë, Kosovë, shkurt 2006. Intervista të Human Rights Watch me stafin e Departamentit të Drejtësisë, Prishtinë, shkurt 2006; Intervistë telefonike e Human Rights Watch me zyrtarë të lartë të policisë së UNMIK-ut, 21 shkurt 2006.

⁹¹ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë të Departamentit të Drejtësisë, Prishtinë, 3 shkurt 2006.

Instituti Gjyqësor i Kosovës (IGJK) i themeluar nga OSBE-ja është institucioni që ka mandat t'u "ofrojë gjyqtarëve dhe prokurorëve arsimin kualitativ juridik" dhe institucioni që ka marrë përgjegjësinë për të trajnuar prokurorët për ligjet e reja.⁹² IGJK trajnon rregullisht të gjithë prokurorët vendorë në Kosovë.⁹³ Megjithatë, ndonëse ky institucion ka bërë trajnime me prokurorët vendorë për procedurat e reja penale dhe kodin penal, prokurorët vendorë ankohen se trajnimet ishin kryesisht sipërfaqësore dhe pak të përdorshme për prokurorët kombëtarë.⁹⁴ (Zyrtarë të Departamentit të Drejtësisë dhe aktorë të tjerë që veprojnë në kuadër të sistemit të drejtësisë penale në Kosovë i kanë thënë Human Rights Watch se ka pasur ankesa rreth kurrikulës dhe trajnimeve në përgjithësi të mbajtura nga Instituti.⁹⁵)

Prokurori kryesor në një qark ku ne kemi bërë intervista tha se stafi vendor—prokurorët, gjyqtarët dhe stafi administrativ—nuk janë trajnuar seriozisht për ligjet e reja prandaj "nuk ishin gati për sfidat që i presin."⁹⁶ Një prokuror tjetër i lartë nga një qark tjetër jep një përfundim të ngjashëm, duke i shpjeguar Human Rights Watch:

Kemi pasur shumë kritika. Trajnuesit nuk ishin të kualifikuar. Prokurorët dhe gjyqtarët (që bënin trajnimin) nuk ishin gjithmonë të përgatitur mirë. Ligjëruesit nuk flisnin për tema konkrete dhe nuk bashkëvepronin. Ata (instituti trajnues) vetëm e ftonte dikë dhe i thoshte kjo është tema sot dhe ai do të vinte të ligjëronte *ad hoc*, në mënyrë joprofesionale.⁹⁷

I njëjti prokuror më pas nënvizoi se prokurorët ndërkombëtarë rrallë marrin pjesë në këto trajnime e kur e bëjnë këtë, zakonisht janë ligjërues: "Të gjithë e fillojnë ligjëratën me 'në vendin tim.' Kemi gjashtëdhjetë vende këtu (tani). Ne (Kosova) kishim pesëdhjetë vite traditë. Jemi mësuar me metodologji tjetër dhe nuk mund të ndërrojmë brenda dy viteve".⁹⁸

⁹² Instituti Gjyqësor i Kosovës është themeluar nga misioni i OSBE-së në vitin 2000. Sipas OSBE-së, "programi i vazhdueshëm arsimor i IGJK-së siguron që gjyqtarët kanë njohuri bashkëkohore për ligjin e aplikueshëm dhe për teknikat legale". Për më tepër informata shiko vebfaqen e OSBE-së në të cilën jepet një përshkrim i institutit (në gjuhën angleze) në: <http://www.osce.org/kosovo/13217.html> (shikuar më 14 prill 2006); instituti nuk ka vebfaqen e vet.

⁹³ Intervistë telefonike e Human Rights Watch me stafin e Institutit Gjyqësor të Kosovës, 14 prill 2006.

⁹⁴ Intervistë e Human Rights Watch me prokurorë në Kosovë, shkurt 2006.

⁹⁵ Intervistë e Human Rights Watch në Kosovë, shkurt 2006.

⁹⁶ Intervistë e Human Rights Watch me një prokuror ndërkombëtar, Kosovë, shkurt 2006.

⁹⁷ Intervistë e Human Rights Watch me një prokuror ndërkombëtar, Kosovë, shkurt 2006.

⁹⁸ Ibid.

Stafi i Institutit Gjyqësor të Kosovës i ka thënë Human Rights Watch se mandati i tyre nuk përfshin trajnimet për prokurorë ndërkombëtarë dhe se nuk e dinë se kush do të duhej të bënte këto trajnime. Por, instituti i fton prokurorët ndërkombëtarë si ekspertë dhe ligjërues për trajnime të caktuara.⁹⁹

Një shqetësim tjetër sa i përket kualitetit të trajnimit që i është përmendur Human Rights Watch-it është se për një numër trajnimesh të organizuara nga Instituti Gjyqësor i Kosovës është dashur të marrin si trajnues prokurorët dhe gjyqtarët vendorë (për shkak se të tjerë nuk ishin në dispozicion apo për shkak të mungesës së resurseve), madje edhe atëherë kur vet trajnuesit kanë pasur nevojë për t'u trajnuar për temat për të cilat kanë ligjëruar.¹⁰⁰

Asnjë nga prokurorët e intervistuar nuk merrnin pjesë në trajnimet në terren për t'i ndihmuar ata që të kuptojnë rolin e tyre si prokurorë hetues, duke udhëhequr policinë gjyqësore në hetime. Në fakt, nuk duket se janë organizuar trajnime të këtilla. Kur Human Rights Watch ka ngritur çështjen e trajnimeve të përbashkëta të policisë dhe prokurorëve për mjekësinë ligjore dhe procedurat e hetimeve para IGJK-së, këta na janë përgjigjur se trajnime të tilla janë mbajtur dhe mbahen ende.¹⁰¹

Në anën tjetër, kur e kemi ngritur këtë çështje para zyrtarëve të lartë policor, përfshirë personat e angazhuar në organizimin e punës arsimore, na është thënë se trajnime të tilla nuk ka pasur e as që ishin planifikuar deri në kohën e përpilimit të këtij raporti.¹⁰² Një zyrtar i lartë policor shpjegoi se kombinimi i trajnimeve të Institutit Gjyqësor të Kosovës me trajnimet në Shkollën e Policisë në Vushtrri do të ishte gjë e ndërlikuar për shkak se këto dy institucione kanë rol të ndryshëm. Ai tutje vëren se “shumë vende thonë se Kosova ka nevojë të bëjë diçka (rreth kualitetit të) prokurorëve por këto të njëjtat vende nuk ofrojnë fonde për këtë.”¹⁰³

Ka pasur vështirësi edhe në kalimin nga sistemi i vjetër në të riun. Gjatë tri javëve të para pas trazirave të marsit, gjyqtarët hetues ishin përgjegjës për procedimin e rasteve pasi

⁹⁹ Intervistë telefonike e Human Rights Watch me stafin e Institutit Gjyqësor të Kosovës, 14 prill 2006.

¹⁰⁰ Intervista të Human Rights Watch në Kosovë, janar-shkurt 2006.

¹⁰¹ Intervista telefonike të Human Rights Watch me stafin e Institutit Gjyqësor të Kosovës, 14 prill 2006.

¹⁰² Intervista telefonike të Human Rights Watch me zyrtarë të lartë të Policisë së UNMIK-ut, Prishtinë, 21 shkurt 2006; Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë të shtabit qendror të Policisë së UNMIK-ut, 27 shkurt 2006.

¹⁰³ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë në shtabin qendror të Policisë së UNMIK-ut, 27 shkurt 2006.

ligjet e reja ende nuk kishin hyrë në fuqi.¹⁰⁴ Sipas një zyrtari të lartë të Departamentit të Drejtësisë: “në mesnatën e 3 prillit, shumë prokurorëve vetëm u janë dorëzuar dosjet nga gjyqtarët.”¹⁰⁵

Policia gjyqësore

Për t’i ndihmuar prokurorët gjatë hetimeve, ligji i ri fut në përdorim konceptin e “policisë gjyqësore” si degë në kuadër të Shërbimit Policor të Kosovës.¹⁰⁶ Këta policë specialë kanë për detyrë të punojnë me prokurorët gjatë hetimeve të rasteve. Një memorandum i lëshuar disa ditë para miratimit të ligjit të ri i ka quajtur të gjithë policët në të gjitha stacionet e policisë “policë gjyqësore” dhe bënte të kuptohej se çdo komandant i secilit stacion duhet të konsiderohet udhëheqës i policisë gjyqësore në secilin stacion.¹⁰⁷

Por, përveç se është qarkulluar ky memorandum, nuk janë marrë hapa tjerë për të themeluar policinë gjyqësore. Asnjë oficer nuk është emëruar “polic gjyqësor”. Nuk janë mbajtur trajnime për këtë degë të re të shërbimit policor apo për marrëdhënien që do ta kenë me prokurorët. Nuk janë vënë protokolle për të vënë raporte mes policisë dhe prokurorëve dhe nuk janë dhënë udhëzime tjera nga UNMIK-u apo DD për rolin dhe funksionin e “policisë gjyqësore”. Sipas fjalëve të një zyrtari të lartë të UNMIK-ut: “koncepti (i policisë gjyqësore) ishte si një pagëzim religjioz—një uratë, pak ujë dhe përnjëherë të gjithë u bënë policë gjyqësorë”.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Në fillim ka pasur paqartësi edhe rreth asaj se sipas cilit ligj duhet ndjekur penalisht këta persona—sipas kodit të ri penal apo kodit të vjetër penal—pasi veprat kanë ndodhur në kohën kur në fuqi ka qenë ligji i vjetër, por gjatë hetimeve dhe fazave të gjyqimit në fuqi ka qenë ligji i ri. Që vendosur që të aplikohet ligji që do të jetë më i favorshëm për të akuzuarit. Intervistë e Human Rights Watch me zyrtarë të Departamentit të Drejtësisë, 3 shkurt 2006.

¹⁰⁵ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë të Departamentit të Drejtësisë, Prishtinë, 3 shkurt 2006.

¹⁰⁶ Kodi i Përkohshëm për Procedurën Penale në Kosovë ka hyrë në fuqi më 6 prill 2004, me Rregulloren 2003/26 të UNMIK-ut. Shih: http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/03albanian/A2003regs/RA2003_26.pdf (shikuar më 14 prill 2006). Kodi përcakton se policë gjyqësorë janë “oficerët e policisë që, përveç punëve të tjera policore, janë të autorizuar të kryejnë hetime dhe punë të ngjashme nën mbikëqyrjen e prokurorit publik”, ibid, Kapitulli XVIII, Neni 151, Pika 18. Në intervista me përfaqësues të Shtyllës I dhe Departamentit të Drejtësisë bëhej e qartë se koncepti i policisë gjyqësore nënkuptonte krijimin e një grupi të veçantë të oficerëve të policisë që do të punojnë si policë gjyqësorë. Intervista të Human Rights Watch me zyrtarë të lartë të Shtyllës I të UNMIK-ut, mars 2006. Ligji vlen për hetimet e bëra edhe nga prokurorët vendorë edhe nga ata ndërkombëtarë që veprojnë në kuadër të sistemit të drejtësisë penale në Kosovë.

¹⁰⁷ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë të Departamentit të Drejtësisë, Prishtinë, 3 shkurt 2006.

¹⁰⁸ Intervistë telefonike e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë të Policisë së UNMIK-ut, 21 shkurt 2006.

Në shkurt 2006, zyrtarë të lartë të Policisë së UNMIK-ut kanë pranuar se nuk ka plane për të operacionalizuar njësinë e veçantë të SHPK-së të policisë gjyqësore. Sipas një zyrtari të lartë: “çdo polic që vjen në Kosovë do të jetë edhe polic gjyqësor; SHPK-ja, të gjithë, do të jenë policë gjyqësorë”.¹⁰⁹

Prokurorët vendorë të intervistuar nga Human Rights Watch shprehën brengën e tyre për shkak të mungesës së bashkëpunimit me Shërbimin Policor të Kosovës, edhe pse kësaj force i është dhënë detyra që të mbështesë prokurorët gjatë hetimeve. Një prokuror thotë:

Paramendoni që kam një rast që tek unë arrin pas një viti. Unë nuk mund të përmirësoj asgjë, asnjë gabim që ka bërë policia. Sikur të kisha qenë i angazhuar prej fillimit, do të mund të isha përgjegjës, por tani nuk kam argumente. Nuk mund ta përfundoj rastin.¹¹⁰

Duke pasur parasysh dështimin për të krijuar si duhet policinë gjyqësore, nuk është për t'u habitur që ka shqetësime serioze për shkak të mosangazhimit të SHPK-së që të punojë me prokurorët gjatë hetimeve, qoftë në ato për ngjarjet e marsit por edhe për rastet tjera në përgjithësi. Zyrtarë të lartë të SHPK-së i kanë thënë Human Rights Watch se shkak për këtë është se nuk është sqaruar identiteti dhe roli i policisë gjyqësore në kuadër të secilit stacion policor, duke lënë të kuptohet se tani për tani u lihet vet prokurorëve të gjejnë policët që munden (dhe janë të gatshëm) t'u ndihmojnë rreth hetimeve.¹¹¹ Vlerësimet e tyre tregojnë për mungesë shqetësuese të pjesëmarrjes mbi këtë proces.

Mungesa e përparimit mund të shpjegohet pjesërisht me skepticizmin e zyrtarëve të lartë policorë ndërkombëtarë për rëndësinë e tërë iniciativës për të pasur polici gjyqësore. Zyrtarë të lartë, në intervista me Human Rights Watch, kanë shprehur brengën se dallimi i punës mes policëve “gjyqësorë” dhe atyre të “zakonshëm” në një forcë policore që ende është duke bërë hapat e parë rrezikon që të ulë iniciativat dhe efikasitetin në përgjithësi.¹¹²

¹⁰⁹ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë në shtabin qendror të Policisë së UNMIK-ut, Prishtinë, 27 shkurt 2006.

¹¹⁰ Intervista të Human Rights Watch me prokurorë vendorë, Kosovë, shkurt 2006.

¹¹¹ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë të SHPK-së në shtabin qendror të Policisë së UNMIK-ut, Prishtinë, 23 shkurt 2006. Një zyrtar i lartë i Departamentit të Drejtësisë i ka thënë Human Rights Watch edhe se “ende ka tensione dhe mungesë të qartësisë ndër policët sa i përket shkallës dhe nivelit të instruksioneve që duhet të marrin nga prokurorët”. Intervistë e Human Rights Watch, Prishtinë, 27 janar 2006.

¹¹² Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë, shtabi qendror i Policisë së UNMIK-ut, Prishtinë, 27 shkurt 2006.

Në anën tjetër, prokurorë vendorë e ndërkombëtarë i kanë thënë Human Rights Watch se e mbështesin krijimin e degës së policisë të specializuar dhe me mandat të qartë për të punuar me prokurorët. Prokurorët vendorë në veçanti janë shprehur të frustruar me gjendjen ekzistuese, duke thënë se kur kërkojnë informata apo punë të mëtutjeshme hetuese nga ndonjë polic, këta shpeshherë refuzojnë të ndihmojnë.¹¹³

Zyrtarët e Zyrës së Këshilltarit Ligjor të PSSP-së janë shprehur të habitur me faktin që kaq pak është bërë në krijimin e policisë gjyqësore dhe në bashkëpunimin efikas të policisë me prokurorët, duke vërejtur se përfshirja e konceptit të policisë gjyqësore në ligj ka shënuar një hap të Kosovës drejt asaj që njëri e quajti “sistem modern” dhe hap të rëndësishëm drejt administrimit efikas të drejtësisë.¹¹⁴

Roli i forcës policore civile të Kombeve të Bashkuara

Operacioni special policor i dështuar

Në maj 2004, policia e Kombeve të Bashkuara në Kosovë ka themeluar operacionin hetues special të udhëhequr nga ndërkombëtarët—“Operacioni Thor”—për të kryer hetime penale në lidhje me ngjarjet e marsit. Arsye për këtë si duket ishte mungesa e besimit ndër policinë e OKB-së në aftësitë e policisë vendore që të grumbullojë dëshmitë e nevojshme për të ndjekur penalisht ata që janë përgjegjës për dhunën e marsit 2004. Ekipet operacionale janë themeluar nëpër stacionet e policisë në të gjitha komunat e prekura dhe janë plotësuar me hetues specialë të marrë nga postet tjera nëpër Kosovë apo edhe janë rekrutuar jashtë Kosovës. Më shumë se njëqind hetues kanë qenë pjesë e operacionit “Thor” deri në fillim të janarit 2005 kur operacioni është ndërprerë.¹¹⁵

Shumë policë ndërkombëtarë dhe zyrtarë të gjyqësisë në intervista me Human Rights Watch kanë thënë se operacioni “Thor” është ndërprerë për shkak të mos-efikasitetit.¹¹⁶ Një zyrtar i lartë i Policisë së UNMIK-ut i ka thënë Human Rights Watch se operacioni është anuluar për shkak të “menaxhimit të dobët dhe mungesës së rezultateve”.¹¹⁷ Sipas

¹¹³ Intervista të Human Rights Watch me prokurorë vendorë në Kosovë, janar e shkurt 2006.

¹¹⁴ Intervista të Human Rights Watch me zyrtarë të lartë të Zyrës së Këshilltarit Ligjor (ZKL), Prishtinë, 8 mars 2006.

¹¹⁵ Intervistë telefonike e Human Rights Watch me një zyrtar në shtabin qendror të Policisë së UNMIK-ut, Prishtinë, 7 nëntor 2005; Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë në shtabin qendror të Policisë së UNMIK-ut, Prishtinë, 27 shkurt 2006.

¹¹⁶ Intervista të Human Rights Watch në Kosovë, shtator-nëntor 2005.

¹¹⁷ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë në shtabin qendror të Policisë së UNMIK-ut, Prishtinë, 27 shkurt 2006.

një zyrtari në Departamentin e Drejtësisë: “mbretëron bindja se Thor ka qenë reagim politik dhe nuk ka funksionuar mirë”.¹¹⁸

Një zyrtar i lartë i policisë ndërkombëtare, i afërt me operacionin, i ka thënë Human Rights Watch se operacioni ishte “punë e rëndë dhe hetime të shumta me pak frytë”. Ai lë të kuptohet se përkundër faktit që janë nisur më tepër se njëmijë hetime penale, ka pasur shumë pak rezultate të prekshme, që shihet nga përparimi i kufizuar në ngritjen e aktpadive për krime serioze apo më të lehta të kryera gjatë marsit.

I njëjti zyrtar i ka thënë Human Rights Watch se mungesa e bashkëpunimit të komunitetit shumicë dhe atyre pakicë në pjesën më të madhe shpjegon dështimin e operacionit që të sigurojë dëshmitë e nevojshme për të mundësuar ndjekjet penale. Ai gjithashtu identifikoi mungesën e qasjes tek viktimat apo dëshmitarët si një pengesë tjetër, veçanërisht mungesën e qasjes tek personat e zhvendosur për shkak të trazirave por edhe tek policët dhe ushtarakët ndërkombëtarë që tani kishin përfunduar misionin.¹¹⁹

Zyrtarë të lartë të Departamentit të Drejtësisë të intervistuar nga Human Rights Watch përmendën shqetësime të njëjta. Ata gjithashtu nënvizuan vështirësitë në grumbullimin e fakteve për rastet e lidhura me trazirat për shkak se prioritet për policinë në atë kohë ishte që të ndalë trazirat e jo të ruajë dëshmitë dhe të identifikojë dëshmitarët.¹²⁰ Zyrtarë të Departamentit të Drejtësisë gjithashtu thanë se rotacioni i shpeshtë i policisë ndërkombëtare pengon hetimet e vazhdueshme, duke cenuar edhe efikasitetin e operacionit Thor.¹²¹

¹¹⁸ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë të Departamentit të Drejtësisë, Prishtinë, 3 shkurt 2006.

¹¹⁹ Intervistë telefonike e Human Rights Watch me një zyrtar në shtabin qendror të Policisë së UNMIK-ut, Prishtinë, 7 nëntor 2005. Zyrtari u shpreh se një nga sukseset më të mëdha të Operacionit Thor ishte sigurimi i dyzetepesë vëllimeve me dëshmitë e personave të zhvendosur që aktualisht janë në Serbi. Por, problemi është se këto vëllime (dhe indeksi i tyre) janë në gjuhën serbe dhe ende janë duke u përkthyer. Çfarëdo plotësimi i këtyre informatave kërkon bashkëpunim ndër-rajonal të policisë.

¹²⁰ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë dhe një prokuror ndërkombëtar të Departamentit të Drejtësisë, Prishtinë, 16 nëntor 2005; Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë të Policisë së UNMIK-ut, shtabi qendror i Policisë së UNMIK-ut, Prishtinë, 27 shkurt 2006.

¹²¹ Intervistë e Human Rights Watch me një prokuror ndërkombëtar dhe me një zyrtar të lartë të Departamentit të Drejtësisë, Prishtinë, 16 nëntor 2005; Intervista të Human Rights Watch me zyrtarë të lartë (takime të ndara), Departamenti i Drejtësisë, Prishtinë, 3 shkurt 2006.

Një zyrtar i OSBE-së vëren se rotacioni i personelit prek edhe rastet në fazën e gjykimit kur dëshmitarë ishin oficerët.¹²² Në shumë raste, oficerët që dëshmuuan u paraqitën në dëgjimet e para por ata tanimë kishin përfunduar misionin kur filluan gjykimet. Pasi që gjyqet nuk kishin marrë dëshmitë e tyre—qoftë gjatë procedurës hetimore apo në seanca dëgjimi të veçanta—në prezencë të mbrojtjes, dëshmitë e tyre nuk mund të përdreshin gjatë gjykimit. Nuk ka fonde që këta dëshmitarë të sillen në Kosovë për të dhënë dëshminë (vendimi për t'u kthyer është lënë i hapur për dëshmitarët potencialë) e as që janë menduar alternativa për të bërë një dëshmi të drejtpërdrejtë me anë të një videokonference apo telekonference.

Një prokuror vendor i intervistuar nga Human Rights Watch ishte kritik ndaj dështimit për t'u fokusuar në grumbullimin e dëshmive që në fillim:

Kanë mundur të bëjnë më tepër xhirime gjatë trazirave. Nuk i kanë intervistuar dëshmitarët menjëherë. Nuk i kanë arrestuar njerëzit menjëherë. Pas disa ditëve, pasi kanë shikuar videoxhirimet e të tjerëve, kanë provuar që të bëjnë arrestime. Në gjykatën e qarkut (në rajonin tonë) nuk kemi më tepër se dhjetë raste. Më vjen turp pasi edhe unë vet jam dëshmitar. Kam parë mijëra njerëz dhe nga tërë kjo kam vetëm dhjetë raste. Është aq simbolike dhe është mashtrim.¹²³

Një gjyqtar vendor shpreh shqetësime të ngjashme: “Hetimet nuk janë bërë si duhet. Nëse do të kishin qenë atëherë qytetarët dhe njerëzit këtu do të duhej të ishin marrë në pyetje”.¹²⁴

OSBE-ja, në një raport të dhjetorit 2005 për reagimin e sistemit të drejtësisë penale ndaj trazirave të marsit ia ka atribuuar rezultatet e dobëta të operacionit Thor organizimit të dobët dhe personelit po aq sa edhe çështjes së hetimeve dhe qasjes tek dëshmitarët. Sipas këtij raporti:

¹²² Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të Departamentit për të Drejtat e Njeriut dhe Sundim të Ligjit, Misioni i OSBE-së në Kosovë, Prishtinë, 2 nëntor 2005. Raporti i OSBE-së i dhjetorit 2005 mbi reagimin e drejtësisë penale ndaj marsit 2004 vëren se gjykatat në përgjithësi nuk kanë qenë proaktive në marrjen e dëshmive të dëshmitarëve potencialë (edhe atëherë kur ata janë prezentë në territorin e gjykatës) e nganjëherë edhe që të sigurojnë praninë e të akuzuarve në sallë. Shih SMSJ OSBE, “Reagimi i sistemit të drejtësisë ndaj trazirave të marsit 2004”.

¹²³ Intervistë e Human Rights Watch me një prokuror vendor, Kosovë, shkurt 2005.

¹²⁴ Intervista të Human Rights Watch me gjyqtarë vendorë, Kosovë, shkurt 2006.

... hetuesit nuk i kishin përmbushur kërkesat profesionale për pozitat e tyre, sa i përket aftësive për të folur gjuhën angleze dhe të përvojës aktuale për hetuesi. Për më shumë, një numër i hetimeve ishte i ndikuar nga pengesat të paraqitura për shkak të faktit se hetuesit do të kryenin kontratat e tyre, dhe se do ta linin misionin. “Operacioni Thor” gjithashtu e kishte krijuar një bazë elektronike të të dhënave në të cilën duhej të regjistrohej çdo veprim që ndërlidhet me rastet e trazirave. Përveç pranimi të të dhënave, kjo bazë e të dhënave gjithashtu do të mund të shërbente për të zbuluar informacione nga ndonjë hetim që do të ishin të dobishme për hetime tjera. Megjithatë, OSBE ishte informuar nga përfaqësuesit e “Operacioni Thor” se kjo bazë e të dhënave faktikisht ishte e pa shfrytëzuar dhe gjithashtu e pashfrytëzueshme.¹²⁵

Këto shqetësime janë përmendur edhe nga zyrtarë të lartë të policisë të intervistuar nga Human Rights Watch. Zyrtarët përshkruan edhe problemet me këtë bazë të të dhënave. Shumë shënime janë shkruar gabimisht, njësoj si edhe emrat e personave të identifikuar apo lokacionet, duke e bërë të pamundur kërkimin e të dhënave në bazën e të dhënave. Zyrtarët thanë se kjo bazë e të dhënave më nuk konsiderohet burim i informatave për hetimet.¹²⁶ Human Rights Watch ka dëgjuar nga disa edhe se baza e të dhënave më nuk mund të përdoret.¹²⁷

Shkëputja e operacionit nga sistemi i drejtësisë penale

Duke folur për të arriturat e drejtësisë penale në rastet e marsit 2004, një zyrtar i lartë i Departamentit të Drejtësisë pranon se ndoshta “Thor e ka bërë përkeqësuar gjendjen”.¹²⁸ Një zyrtar i lartë i Policisë së UNMIK-ut në një intervistë për Human Rights Watch pranon se “atë kohë mendohej që të krijohej një sistem qendror i hetimeve, por i humbëm oficerët vendorë dhe zërat e tyre”.¹²⁹

Pasi që nuk ishte i integruar në sistemin e drejtësisë penale, dështimi i operacionit Thor pati ndikim jo vetëm në hetimet për marsin 2004 por pat efekt edhe më të madh duke

¹²⁵ Citat i kopjuar nga përkthimi i OSBE-së në gjuhën shqipe i raportit të SMSJ të OSBE-së, “Reagimi i sistemit juridik ndaj trazirave të marsit 2004”, fq.19, në internet në: http://www.osce.org/documents/mik/2005/12/17177_sq.pdf (i qasur më 17 maj 2006)

¹²⁶ Intervistë e Human Rights Watch me zyrtarë të lartë të Policisë së UNMIK-ut, shtabi qendror i Policisë së UNMIK-ut, Prishtinë, 27 shkurt 2006.

¹²⁷ Intervista të Human Rights Watch, Kosovë, janar-mars 2006.

¹²⁸ Intervista të Human Rights Watch me zyrtarë të lartë, Departamenti i Drejtësisë, Prishtinë, 3 shkurt 2006.

¹²⁹ Intervistë e Human Rights Watch me zyrtarë të lartë të Policisë së UNMIK-ut, shtabi qendror i Policisë së UNMIK-ut, Prishtinë, 27 shkurt 2006.

prekur reformat e sistemit të drejtësisë penale. Të reagohej ndaj dhunës së marsit ishte sfidë e madhe për sistemin e ri të hetimeve të krimeve dhe për përgjegjësitë e reja të policisë dhe prokurorëve. Dhe, në vend se të investohej që ky sistem të bëhej efikas, UNMIK-u vendosi që të ndërmarrë një operacion të ndarë nga ai. Duke bërë këtë tëhuajshuan Shërbimin Policor të Kosovës dhe padyshim nuk lanë të shihet rëndësia e operacionalizimit të degës së re të policisë që do të duhej të mbështeste prokurorët në rolin e tyre hetues.

Është vështirë të mos arrihet në përfundimin se energjitë e shpenzuara në këtë operacion do të kishte qenë më mirë të shfrytëzohen për përmirësimin e efikasitetit të njësive dhe stacioneve policore ekzistuese duke i ndihmuar edhe që të operacionalizojnë përgjegjësitë e reja të mbështetjes së prokurorëve në përgatitjen e rasteve për gjykim.

Shqetësimet rreth mbrojtjes së dëshmitarëve

Gjatë punës hulumtuese, Human Rights Watch shpesh ka dëgjuar zyrtarët e UNMIK-ut të flasin për “murin e heshtjes”—apo refuzimin e komuniteteve të Kosovës që të bashkëpunojnë me policinë në hetimet penale. Edhe pse mund të ketë pak të vërtetë në këtë, Human Rights Watch frikësohet se institucionet ndërkombëtare në Kosovë kanë dështuar që seriozisht të adresojnë çështjen e mbrojtjes së dëshmitarëve që do të mund të kishte inkurajuar njerëzit që të flasin.

Sipas një këshilltari politik në Zyrën e PSSP-së: “Nuk ka mur të heshtjes. Njerëzit janë të gatshëm të flasin. Policia e UNMIK-ut e shfrytëzon këtë si arsyetim. Natyrisht që nuk do të shkojnë tek policët e UNMIK-ut dhe t’u tregojnë se çfarë kanë parë pa pasur garanca se do të jenë të sigurt”.¹³⁰ Një gazetar dhe drejtor i një rrjeti gazetaresk në rajon flet ngjashëm:

Nuk mund t’i dëgjoj më këto arsyetime për murin e heshtjes. Nuk dua të dëgjoj më se njerëzit janë një kope idiotësh, se janë një fis dhe nuk flasin me të tjerët. Kam vizituar familje në perëndim të Kosovës (duke bërë hulumtime për një storie) dhe ata as që i ka pyetur ndokush ndonjë gjë. Nëse muri i heshtjes është problem atëherë asnjëherë nuk ka pasur një fushatë të policisë për të dalë të bisedojnë me njerëzit. Tregoni se keni një strategji dhe merrni me problemin.¹³¹

¹³⁰ Intervistë e Human Rights Watch me një këshilltar politik në Zyrën e PSSP-së, Prishtinë, gusht 2005.

¹³¹ Intervistë e Human Rights Watch me një gazetar, Kosovë, gusht 2005.

Ndonëse frikësimi i dëshmitarëve është pranuar që moti si pengesë serioze për funksionimin e duhur të sistemit të drejtësisë penale në Kosovë, çështja e mbrojtjes së dëshmitarëve asnjëherë nuk është adresuar në mënyrë gjithëpërfshirëse nga aktorët ndërkombëtarë të ngarkuar me menaxhimin e sistemit të drejtësisë penale në Kosovë.

Zyrtarët e policisë ndërkombëtare argumentojnë se mbrojtja e dëshmitarëve është gjë e vështirë në një vend të vogël si Kosova, ku komunitetet janë relativisht të vogla në numër ndërsa rrjetet familjare e të komunitetit janë të gjëra, duke bërë pothuajse të pamundur që dëshmitarët të mbeten anonimë. Raporti i OSBE-së për trazirat e marsit tregon se kjo ishte veçanërisht shqetësuese për policët nga të cilët ishte kërkuar që të jenë dëshmitarë në gjykime.¹³²

Disa oficerë policorë i kanë thënë Human Rights Watch se rilokimi i dëshmitarëve ofron zgjidhje më të mirë se sa masat për mbrojtjen e dëshmitarëve.¹³³ Një zyrtar i lartë i Policisë së UNMIK-ut argumenton se “sistemi aktual i mbrojtjes së dëshmitarëve (në Kosovë) më shumë i ngjan burgut pasi burgimi do të ishte mënyra e vetme për t’i mbrojtur (dëshmitarët)”.¹³⁴

Aktualisht nuk ka asnjë opcion për rilokim sepse qeveritë në BE dhe vendet tjera nuk janë të gatshme të marrin dëshmitarë nga Kosova.¹³⁵ Deri sa mbrojtja e dëshmitarëve nuk pranohet si pengesë në përparimin në kërkimin e përgjegjësisë dhe nuk vihet lartë në agjendën politike, vështirë se gjërat do të ndryshojnë.

Paralelisht me futjen e kësaj çështjeje në listën e prioritetëve, të gjitha agjencitë përgjegjëse për sistemin e drejtësisë penale duhet të dyfishojnë përpjekjet e tyre për të siguruar mbrojtje për dëshmitarët në Kosovë. Vetëm rilokimi nuk mjafton që të zgjidhet problemi i frikësimit të dëshmitarëve dhe nuk mund të jetë zëvendësim për një regjim mbrojtës sistematik dhe të besueshëm që do të inkurajonte dëshmitarët që të flasin.

Programet konkrete për mbrojtjen e dëshmitarëve në Kosovë kërkojnë rregulla e procedura më të mira. Konkretisht, UNMIK-u, OSBE-ja, Policia e UNMIK-ut, SHPK-ja dhe Ministria e Drejtësisë duhet të bashkëpunojnë që të përmirësojnë mekanizmat për

¹³² Për diskutim më detajor për frikësimin e dëshmitarëve dhe mbrojtjes së tyre në rastet e marsit, shih SMSJ OSBE, “Reagimi i sistemit të drejtësisë ndaj trazirave të marsit 2004”.

¹³³ Intervista të Human Rights Watch me zyrtarë të policisë, Kosovë, shkurt 2006.

¹³⁴ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë të Policisë së UNMIK-ut, shtabi qendror i Policisë së UNMIK-ut, Prishtinë, 27 shkurt 2006.

¹³⁵ Human Rights Watch di vetëm për një rast të rilokimit jashtë rajonit.

kontaktim të dëshmitarëve; të zhvillojnë masa mbrojtëse më të mira që do t'ua mundësonin dëshmitarëve të japin dëshmi pa u zbuluar identiteti i tyre, siç janë aparatet për ndryshimin e zërit apo dëshmitë e dhëna nëpërmjet video-linkut; të shkurtohet koha deri në fillimin e gjyqimit që vë në rrezik dëshmitarët; të përmirësohet bashkëpunimi mes prokurorisë dhe policisë; të qartësohen edhe më shumë rregullat që ndalojnë zbulimin e identitetit të dëshmitarëve; si dhe të hetohen dhe ndjekjen penalisht të gjithë ata që marrin guximin të pengojnë dëshmitarët dhe të merren masa për t'u siguruar që përpjekjet për frikësimin e dëshmitarëve sjellin dënime me burgim me kohë të gjatë.¹³⁶

Pasiviteti i policisë dhe mospërfundimi i hetimeve

Është më se e qartë që policët ndërkombëtarë që ishin caktuar në Operacionin Thor kanë luajtur rol tepër pasiv në hetime dhe shpesh pritnin që dëshmitarët potencialë apo informatorët të vijnë tek ta.¹³⁷ Kur Human Rights Watch ka intervistuar pakicat e zhvendosura gjatë trazirave të marsit 2004, në shtator dhe tetor 2005, ishte e qartë që ndonëse disa prej tyre ishin kontaktuar në javët pas dhunës nga gazetarë, OJQ humanitare dhe organizata për të drejtat e njeriut, vetëm një numër i vogël i tyre janë kontaktuar nga policia për të mësuar se çfarë dinë ata. Asnjë nga ata që ne kemi intervistuar nuk janë ftuar që të dëshmojnë në ndonjë proces gjyqësor.

Ata që kanë pasur kontakte me hetuesit i kanë shprehur Human Rights Watch frustrimin e tyre me pasivitetin e tyre dhe me mos përfundimin e tyre. N.N., një dyzetënjëvjeçar i zhvendosur,¹³⁸ e përshkruan kështu përvojën e tij me hetuesit:

Policët ndërkombëtarë na ftonin ndaras për të dhënë deklarata por kurrë nuk na është thënë se çfarë ka ndodhur më pas. Mendoj se askush nuk është nxjerrë para drejtësisë dhe askush nuk ka për qëllim që t'i gjejë këta—sepse sikur të dëshironin, do t'i kishin gjetur deri tani, sidomos qeveria e Kosovës dhe SHPK-ja (të cilët) ishin dëshmitarët më të mirë... Policët vëzhgonin nga afër derisa (turma) hidhte gurë dhe nuk i ndalnin.¹³⁹

¹³⁶ Për diskutim më të gjerë për çështjen e mbrojtjes së dëshmitarëve në rajon, shih (në gjuhën angleze) "Justice at Risk: War Crimes Trials in Croatia, Bosnia and Herzegovina, and Serbia," (Drejtësia në rrezik: Gjykimet për krime lufte në Kroaci, Bosnjë e Hercegovinë dhe Serbi) Raport i *Human Rights Watch Report*, Vëllimi 16 Nr. 7(D), tetor 2004, në: <http://hrw.org/reports/2004/icty1004/> (shikuar më 3 maj 2006).

¹³⁷ Intervistë e Human Rights Watch me zyrtarë të lartë të Policisë së UNMIK-ut, shtabi qendror i Policisë së UNMIK-ut, Prishtinë, 27 shkurt 2006.

¹³⁸ Me qëllim që të ruhet identiteti i viktimave, emrat janë zëvendësuar me initiale (që nuk janë initialet e vërteta të viktimës) në tërë raportin.

¹³⁹ Intervistë e Human Rights Watch me një burrë të zhvendosur pesëdhjetënjëvjeçar, Kosovë, 18 shtator 2005.

Një çift i moshuar serb i zhvendosur nga dhuna e marsit, gjashtëdhjetëvjeçari A.A. dhe gruaja e tij pesëdhjetëvjeçare, i kanë treguar Human Rights Watch për një rast edhe më ekstrem të koordinimit dhe përcjelljes së dobët. Çifti është rrahur në një sulm më 17 mars në të cilin u shkatërrua tërë fshati i tyre. Por, përkundër asaj se janë intervistuar vazhdimisht nga policia, ende nuk është bërë asgjë. A.A. flet për përvojën e tij:

Turma erdh dhe na nxori jashtë dhe po na rrihnin. Nuk ishte natë por ditë kështu që të gjithë mund të shihnin. . . Më e keqja ishte se unë u tregova (policëve dhe ndërkombëtarëve) se kush i ka bërë gjithë këto gjëra e ata më pyetën këtë gjë aq shumë herë dhe çdo muaj vinin njerëz tjerë. Kishte plot ndërkombëtarë. Të gjithë ata që vinin merrnin shënime kështu si ju dhe kurrë nuk bënë asgjë. Askush nuk na ka ftuar. Na kanë premtuar se do të na ftojnë.¹⁴⁰

A.A. tregon se në natën e sulmit ai dhe gruaja e tij i kanë dhënë deklarata një grupi të policëve ndërkombëtarë e vendorë për atë se çfarë ka ndodhur dhe cilët kanë qenë autorët e krimeve. Ai i ka thënë Human Rights Watch se çifti ka dhënë deklarata tjera para policëve ndërkombëtarë, çdo muaj, për gati dhjetë muaj rresht. Çifti tregon se janë intervistuar nga shumë policë të ndryshëm gjatë kësaj kohe e në disa raste edhe u janë treguar fotografi të kryesve të pandehur të veprave penale të cilët këta i kanë identifikuar para policisë. A.A. thotë se pas çdo intervistimi, policia u ka thënë “të shkojnë në shtëpi dhe ata do të bëjnë çdo gjë që është e mundur. Ata madje na kanë thënë (gruas time dhe mua) se do t’i sjellin njerëzit që ne identifikuam në stacion ashtu që të përballemi me ta, por kjo kur nuk ka ndodhur”.

Më në fund, pas dhjetë vizitave në stacionin e policisë ku kanë dhënë të njëjtat deklarata para policëve ndërkombëtarë nëpërmjet përkthyesve, A.A. dhe gruaja e tij humbën besimin në këtë proces dhe i thanë policisë se ata nuk e njohin asnjë dhe nuk dinë asgjë për krimet. Policia i pyeti se “si nuk i njihni fqinjët tuaj të parë?”. Kur A.A. u përgjigj se nuk di asgjë dhe se më nuk dëshiron të vijë në stacion, ata i ndërprejnë vizitat.¹⁴¹

Human Rights Watch ishte në gjendje që të konfirmojë në takime me përfaqësuesit komunalë që punojnë në zonën prej nga janë dëbuar A.A. dhe gruaja e tij, por edhe nga policë në shtabin rajonal të policisë, se hetimet nuk janë vazhduar nga prokurorët,

¹⁴⁰ Intervistë e Human Rights Watch me një burrë dhe me gruan e tij të zhvendosur, Kosovë, 19 shtator 2005.

¹⁴¹ Ibid.

përkundër involvimit të gjatë të ndërkombëtarëve.¹⁴² Asnjë nga zyrtarët e intervistuar nga Human Rights Watch nuk ka thënë se A.A. nuk është dëshmitar kredibil.

V.V. gjashtëdhjetepesë vjeçare, ende e zhvendosur nga trazirat e para dy viteve, i ka thënë Human Rights Watch se ajo do t'u kishte treguar policëve çfarë di për djegien e shtëpisë së saj dhe për atë se çfarë ka parë ajo, por “nuk dinim kujt t'i drejtohem. Ata (ndërkombëtarët) vetëm na kanë sjellë këtu. . . Nuk dimë asgjë. Na thanë të rijmë këtu dhe të mbyllim gojën”.¹⁴³

Është e mundur që shumë raste që do të kishin qenë shumë të lehta për t'u zgjidhur, tani janë më të vështira sepse viktimat janë larguar nga Kosova apo është bërë më vështirë që të gjinden në Kosovë. Por Human Rights Watch ka vërejtur pasivitet dhe ngecje në punën e Policisë së UNMIK-ut edhe në rastet kur incidentet kanë qenë të dokumentuara shumë mirë ndërsa dëshmitarët ishin të gatshëm dhe ishin në dispozicion të dëshmojnë.¹⁴⁴

Roli i Shërbimit Policor të Kosovës

Edhe pse Shërbimi Policor i Kosovës është dashur të ketë rol qendror në hetimet për dhunën e marsit, Operacioni Thor e ka anashkaluar atë në masë të madhe. Përgjegjësia primare për hetimet është transferuar në njësinë rajonale të krimeve në kuadër të SHPK-së vetëm atëherë kur Operacioni Thor është pezulluar. Kjo vonesë ka kontribuar në mungesën e përparimit në disa instanca pasi gjurmët janë humbur ndërsa dëshmitarët më nuk ka qenë aq lehtë të gjinden.

Në së paku një rast që ka rezultuar me ndjekje penale të suksesshme, hetimet janë bërë krejtësisht vetëm nga SHPK-ja.¹⁴⁵ Por, ka shqetësime serioze edhe për efikasitetin e Shërbimit Policor të Kosovës në hetimin e dhunës së marsit 2004.

Prokurorët i janë ankuar Human Rights Watch për pasivitet të policisë dhe mungesë të përcjelljes së rasteve që kishin të bënin me marsin. Sipas fjalëve të njërit: “pasiviteti i

¹⁴² Intervista të Human Rights Watch me përfaqësues komunalë, Kosovë, 21 shtator 2005; Intervistë telefonike me hetuesin rajonal të policisë, 26 shtator 2005.

¹⁴³ Intervistë e Human Rights Watch me një person të zhvendosur, Kosovë, 20 shtator 2005.

¹⁴⁴ Hulumtuesit e Amnesty International i kanë thënë Human Rights Watch se as ata nuk kanë gjetur dëshmi për ndjekjet penale në lidhje me vende të caktuara të cilat i kanë hetuar pas trazirave. Intervistë e Human Rights Watch me Amnesty Internatinoal, 22 shtator 2005.

¹⁴⁵ Intervistë e Human Rights Watch me ish-komandantin rajonal të SHPK-së (emri i rajonit i njohur për autorin), shtabi qendror i Policisë së UNMIK-ut, Prishtinë, 23 shkurt 2006.

policisë është problem i madh. Policia na sjell shumë të dhëna, kërkon nga ne që t'i mbyllim rastet, por vet nuk bën asgjë. . . Ne po bëjmë presion për këto rastet e trazirave por policia ende nuk është e përkushtuar”.¹⁴⁶ Shqetësues është edhe koordinimi i dobët me Policisë e UNMIK-ut për të cilën gjë nuk mund të fajësohet vetëm Operacioni Thor. Siç u tha më lartë (në seksionin “Ndikimi i ristrukturimit të Sistemit të drejtësisë penale në prill 2004”), hulumtimet tona tregojnë se SHPK-ja ka dështuar të marrë përgjegjësitë e reja që të ndihmojë prokurorët në hetimet e tyre për rastet e marsit, hap ky me pasoja të mëdha për hetimet.

Koordinimi i dobët me Policinë e UNMIK-ut

Human Rights Watch ka dëgjuar shumë ankesa për koordinim të dobët mes SHPK-së dhe Policisë së UNMIK-ut. Një nga rastet më shqetësuese është treguar nga Z.Z., një pesëdhjetenjë vjeçar me aftësi të kufizuara. Z.Z. i ka thënë Human Rights Watch se ai dhe nëna e tij janë rrahur rëndë në shtëpinë e tyre gjatë trazirave. Pas sulmit ai ka qenë dëshmitarë se si fqinjët e tij—të cilët i ka njohur mirë—kanë vjedhur e dëmtuar pjesën më të madhe të posedimeve të familjes. Ata pastaj i kanë vënë zjarrin shtëpisë derisa Z.Z. dhe nëna e tij ishin brenda. Nga flakët i nxorën ushtarët e KFOR-it. Z.Z. ka raportuar për rastin në SHPK menjëherë pas ngjarjes por, siç i tha Human Rights Watch, “asgjë nuk është bërë”.

Kur Human Rights Watch ka pyetur Z.Z.. nëse Policia e UNMIK-ut ka qenë e involvuar në hetime, ai u përgjigj se “disa oficerë çekë kanë qenë disa herë dhe me kanë thënë t’u tregoj përsëri se çfarë ka ndodhur. U thashë që të marrin deklaratën time nga SHPK-ja. Ata asnjëherë nuk e kanë vazhduar punën—apo nëse e kanë bërë këtë, mua nuk më kanë treguar”. Duke hezituar, më shikon dhe më pyet me sinqeritet: “A mos kam gabuar? Unë i dhashë të gjithë emrat”.¹⁴⁷

Human Rights Watch ka intervistuar policë vendorë dhe zyrtarë të komunës në rajonin prej nga është Z.Z. për sulmin kundër tij dhe nënës së tij, por nuk ka gjetur asnjë fakt që do të tregonte se është ndërmarrë çfarëdo hapi në lidhje me këtë rast.¹⁴⁸

¹⁴⁶ Intervistë e Human Rights Watch me një punëtor të Divizionit të krimit, Departamenti i Drejtësisë, Prishtinë, 23 shkurt 2006.

¹⁴⁷ Intervistë e Human Rights Watch me një të zhvendosur në Kosovë, 20 shtator 2005.

¹⁴⁸ Ibid. Intervistë e Human Rights Watch me policë vendorë dhe zyrtarë të komunës, 25 shtator 2005.

Reagimi joadekuat në pandehmat për sjellje të keqe të SHPK-së gjatë trazirave

Zyrtarë ndërkombëtarë i kanë thënë Human Rights Watch se personat e zhvendosur, e në disa raste, disa të kthyer, u kanë parashtruar pyetje gjatë vizitave në terren pse nuk ka përparim në ndjekjet penale dhe i kanë emëruar të dyshuarit që nuk janë akuzuar për ngjarjet e marsit.¹⁴⁹ Ndër ata që kanë bërë krime përmenden edhe pjesëtarë të Shërbimit Policor të Kosovës.

Kjo del në dëshmitë e marra nga Human Rights Watch gjatë hulumtimeve në pranverë të vitit 2004 për dhunën e marsit.¹⁵⁰ Kemi dëgjuar shumë pandehma për dështim të policëve të Shërbimit Policor të Kosovës që të veprojnë gjatë trazirave për të ndaluar dhunën dhe krimet të orientuara kundër komuniteteve pakicë por edhe pandehma për rastet kur vet policët kanë marrë pjesë në to.

Në disa vende thuhet se policët kanë qëndruar anash dhe vetëm kanë shikuar derisa shtëpitë e pakicave janë djegur e plaçkitur, ndërsa në një rast tjetër tregohet se si policia i është bashkuar turmës që sapo i kishte vënë zjarrin një shtëpie. Ka pasur raporte edhe se mosveprimi i policisë ka lejuar rrahjet e rënda të minoritarëve të sulmuar gjatë trazirave, dhe në një rast, një i intervistuar që vjen nga një komunitet që ishte cak i sulmeve të turmës tregoi se është rrahur, keqtrajtuar verbalisht dhe arrestuar pa të drejtë nga policia, derisa turma qëndronte anash duke dhënë përkrahjen e vet.

Këto shqetësime janë dëgjuar gjithandej nëpër Kosovë gjatë intervistave të Human Rights Watch të bëra në vjeshtë të vitit 2005 me pakicat e zhvendosura nga dhuna.¹⁵¹ OSBE-ja ka marrë raporte të ngjashme nga pakicat e zhvendosura, që pandehin se oficerët e SHPK-së nuk kanë ndërmarrë masa që të pengojnë sulmet gjatë trazirave e në disa raste madje kanë marrë pjesë në mënyrë aktive në aktet e dhunshme.¹⁵²

Personeli i Policisë së UNMIK-ut ka deklaruar për Human Rights Watch se janë iniciuar gjashtëdhjeteshtatë procedura hetimore penale kundër oficerëve të SHPK-së por asnjë nga këto nuk ka rezultuar me fillimin e procedurës penale. Duke pasur parasysh seriozitetin dhe natyrën specifike të këtyre akuzave për pjesëmarrje të drejtpërdrejtë në

¹⁴⁹ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë të UNMIK-ut, Prishtinë, 12 nëntor 2005.

¹⁵⁰ Shih raportin e Human Rights Watch, "Dështimi për të mbrojtur".

¹⁵¹ Ibid.; Intervista të Human Rights Watch me pjesëtarë të komuniteteve pakicë të zhvendosur, Kosovë, tetor 2005.

¹⁵² OSBE, "Sfidat e të drejtave të njeriut pas trazirave të muajit marsit", 25 maj 2004, në: http://www.osce.org/documents/mik/2004/05/2939_sq.pdf (shikuar më 26 prill 2006).

dhunën e drejtuar kundër pakicave dhe kundër shtëpive të tyre që janë deponuar nga një numër i dëshmitarëve të intervistuar nga Human Rights Watch dhe të tjerët, është për t'u habitur që nuk është ngritur asnjë aktakuzë.

Dyzetenjë ankesa i janë drejtuar Njesisë për standarde profesionale të Policisë së UNMIK-ut që është përgjegjëse të gjejë nëse duhet të ketë procedurë administrative. Njëzet oficerë qenë suspenduar në fillim deri sa të shqyrtohen rastet e tyre, por deri në shtator 2005 shtatë nga këta oficerë janë kthyer në vendet e tyre pa ndonjë pasojë.¹⁵³ Një hetues i lartë i ka thënë Human Rights Watch-it se në fund, vetëm dy oficerë mund të sanksionohen për rolin e tyre në trazirat e marsit.¹⁵⁴

Në tetor 2005, Njësia e standardeve profesionale është bartur tek Shërbimi Policor i Kosovës. Në intervistat e bëra në shkurt 2006 me këtë njësi, Human Rights Watch nuk ishte në gjendje që të mësojë më tepër për statusin e hetimeve për të pandehmat për lëshime në detyrë nga ana e policisë gjatë dhunës së marsit 2004, përfshirë këtu edhe pandehmat për dështim në parandalimin e veprave kriminale gjatë trazirave apo edhe pjesëmarrjen e drejtpërdrejtë në aktet kriminale gjatë trazirave.¹⁵⁵

Ndonëse transferimi i paradokohshëm i kësaj detyre si dhe mungesa e memories institucionale mund të jenë një pjesë e arsyes për mungesën e informatave për këtë çështje, është shqetësuese që zyrtarët e lartë në stacionin qendror nuk dinin për atë se deri ku kanë shkuar hetimet për sjelljen e policisë gjatë trazirave të marsit 2004. Arsyetimi i zyrtarëve të njesisë për standardet profesionale—se nuk ka mjaft komunikim përbrenda SHPK-së—nuk qëndron kur kihet parasysh sa të rëndësishme janë këto hetime për tërë kredibilitetin dhe integritetin e policisë dhe për konfidencën e opinionit publik në punën e tyre.¹⁵⁶

Oficerët e SHPK-së dhe stafi administrativ që punon në stacionet policore komunale, të intervistuar nga Human Rights Watch—përfshirë disa oficerë që shërbejnë si kryesues të tërë forcës në atë komunë apo rajon—nuk ishin të informuar për hetime, procedura disiplinore apo sanksione në lidhje me sjelljen e SHPK-së gjatë trazirave të marsit.

¹⁵³ Intervistë telefonike e Human Rights Watch me një hetues të lartë të Policisë së UNMIK-ut, që ka qenë pjesë e Operacionit Thor, 25 shtator 2005; Intervistë e Human Rights Watch me Amnesty International, 22 shtator 2005.

¹⁵⁴ Intervistë telefonike e Human Rights Watch me një hetues të lartë të Policisë së UNMIK-ut, që ka qenë pjesë e Operacionit Thor, 25 shtator 2005.

¹⁵⁵ Intervistë e Human Rights Watch me të stafin e Njesisë për standarde profesionale, Shtabi qendror i Policisë së UNMIK-ut, Prishtinë, 23 shkurt 2006.

¹⁵⁶ Ibid.

Përkundrazi, bindja e hasur më së shpeshti ishte se policia, e veçanërisht SHPK-ja, janë ata që i kanë shpëtuar gjërat dhe për këtë ata duhet të lavdërohen. Kur Human Rights Watch e ka pyetur një zëvendësshef të policisë rreth sanksioneve kundër policëve për dështimet profesionale gjatë ngjarjeve të marsit, personi nuk dinte fare për lëshimet profesionale apo për aksione disiplinore por tha se “duhet të jenë ndarë mirënjohje për kryerjen e punës me sukses”¹⁵⁷

Kur Human Rights Watch ka pyetur një oficer që punon në Akademinë Policore për atë nëse ka pasur ndërrime në kurrikulë për shkak të trazirave të marsit 2004, na është thënë se nuk ka ndërruar asgjë dhe se, kur shikohet prapa, policia ka bërë çdo gjë që ka mundur dhe ditur në ato kushte. Ky oficer nënvizon se sikur të ndodhnin përsëri ngjarje të ngjashme, reagimi do të ishte i njëjtë, që tregon se dështimi është rezultat i rrethanave e jo reflektim i trajnimit, mungesës për të vepruar apo aftësisë së policisë për të vepruar.¹⁵⁸

Edhe pse ka shumë raste të sjelljes shembullore të policisë dhe veprime të guximshme të individëve gjatë trazirave të marsit, është për t'u shqetësuar që zyrtarët sikur zëvendëskomandanti i policisë i përmendur më lartë—por edhe shumë të tjerë të intervistuar—refuzojnë të pranojnë se ka pasur raste kur policia nuk ka qenë në nivel të detyrës. Dështimi për t'u adresuar çështja e sjelljes joprofesionale nga ana e policëve ka gjasa të dëmtojë respektin për forcën policore, veçanërisht ndër komunitetet pakicë. Gjithashtu do të ketë ndikim edhe në gatishmërinë e dëshmitarëve potencialë që të japin informatat që kanë dhe do të forcojë bindjen se për viktimat të cilave u shkelen të drejtat e njeriut në Kosovë askush nuk jep përgjegjësi.

Roli i prokurorëve

Mu në hetimet për ngjarjet e marsit bëhet e qartë se prokurorët vendorë e ndërkombëtarë nuk kanë përvetësuar si duhet përgjegjësitë e tyre të reja—që të udhëheqin në hetime dhe të mbikëqyrin dhe drejojnë punën e policisë që mbështet këto hetime. Ndonëse problemet me trajnime mund të jenë njëfarë arsytimi për këtë dështim, të bën përshtypje edhe mosgatishmëria e prokurorëve të intervistuar nga Human Rights Watch që të ndihen përgjegjës për progresin e paktë në kërkimin e përgjegjësisë për marsin dhe preferojnë që në vend të kësaj të fajësojnë policinë.

¹⁵⁷ Intervistë e Human Rights Watch me zëvendës shefin e një stacioni të policisë në Kosovë, 21 shtator 2005.

¹⁵⁸ Intervistë e Human Rights Watch me një oficer të policisë, Kosovë, 21 shtator 2005.

Prokurorët vendorë

Prokurorët vendorë njëzëri shprehen se nuk kanë qenë pjesë e hetimeve as të policëve ndërkombëtarë as të atyre vendorë dhe rastet kanë arritur në duart e tyre disa muaj pas ngjarjeve të marsit. Në një rajon që ne e vizituam, pjesa më e madhe e rasteve që kanë të bëjnë me marsin nuk u ishin dorëzuar prokurorëve deri në vitin 2005—së paku në një rast kjo është bërë në dhjetor 2005, pra më shumë se një vit e gjysmë pasi kanë ndodhur incidentet.

Prokurorët kanë shprehur bindjen e tyre se sikur ata të kishin qenë të inkuadruar që nga fillimi “tani kjo punë do të ishte histori”.¹⁵⁹ Por ky qëndrim zbulon edhe mungesën e iniciativës ndër prokurorët. Duke pasur parasysh kompetencat e reja që u janë dhënë, prokurorët është dashur që të kërkojnë të punojnë me policinë e jo vetëm të presin që t’u vijë në dorë rastet.

Edhe pse rruga e zakonshme e hetimeve sipas ligjit të ri është që policia raporton tek prokurorët për krimet, mbetet e hapur edhe mundësia që prokurorët vet të iniciojnë hetimet. Ne nuk kemi gjetur asnjë dëshmi se kjo është bërë për rastet e marsit. Kjo bëhet veçanërisht shqetësuese kur është fjala për prokurorët vendorë që jetojnë dhe punojnë në komunitetet e prekura nga dhuna e marsit 2004.

Disa nga gjyqtarët me të cilët kemi biseduar kanë shprehur brengën e tyre me faktin që prokurorët që punojnë në gjyqet e tyre “vetëm sa dorëzojnë atë që atyre u jep policia. Ata vet nuk bëjnë hetime edhe pse sipas ligjit duhet të bëjnë hetime”.¹⁶⁰ Më tutje ata shpjegojnë se kur ua kanë shprehur këto shqetësime prokurorëve, “ata (prokurorët) janë përgjigjur se janë pak dhe se nuk kanë kohë për të bërë hetime. Por kjo (hetimet e prokurorëve) është thelbësore për sistemin e drejtësisë. Njëherë duhet të verifikojmë dëshmitë e pastaj të shpallim dënimin. Fundi i fundit, jemi duke vendosur për fatin e një njeriu”.¹⁶¹ Një zyrtar i Departamentit të Drejtësisë vlerëson se kjo ka rezultuar me atë që gjyqtarët vendorë ende mbesin të involvuar në hetime më shumë se sa parashihet me ligj dhe shton se përkundër ndërrimeve në ligj, në shumë vende në Kosovës punohet “me të vjetrën”.¹⁶²

Një arsye për mungesën e iniciativës ndër prokurorët mund të jetë mungesa e përgatitjes dhe trajnimit për ligjin e ri dhe ndikimin që do të ketë në punën e tyre. Një prokuror

¹⁵⁹ Intervista të Human Rights Watch me prokurorë vendorë, Kosovë, shkurt 2006.

¹⁶⁰ Intervista të Human Rights Watch me gjyqtarë vendorë, Kosovë, shkurt 2006.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të Departamentit të Drejtësisë, Prishtinë, shkurt 2006.

pranon hapur për Human Rights Watch se “ne (prokurorët) jemi me kilometra larg nga detyrat që duhet t’i kemi sipas ligjit të ri. Nuk jemi të përgatitur për të luajtur atë rol... I kam 450.000 banorë që duhet përfaqësuar para gjykatave me vetëm katër prokurorë. Nuk kemi kualitet, vetëm kuantitet”.¹⁶³

Por, një prokuror tjetër vendor i intervistuar nga Human Rights Watch nuk dukej i gatshëm që të pranojë përgjegjësinë dhe në vend të kësaj mundohej që fajin t’ia hedhë policisë. Një prokuror vendor më i shtyrë në moshë thotë se “(në Kosovë) na nevojitet një polici më vigjilente dhe më efikase se sa shkelësit e ligjit... E si mund të bëni dikë polic me vetëm pesë muaj trajnim?”¹⁶⁴ Një tjetër, me dyzetepesë vjet përvojë, mendon njësoj kur thotë “nuk di se kush po i trajnon këta policë... Nëse policët nuk e bëjnë punën si duhet, atëherë as ne nuk mund të jemi të suksesshëm”.¹⁶⁵ Një prokuror në një gjykatë të qarkut thotë se sipas mendimit të tij profesional, hetimet në rastet e marsit kanë dështuar sepse “policia nuk ka bërë punë sistematike në identifikimin e kryesve të krimeve si dhe në grumbullimin e dëshmiave dhe kontaktimin dëshmitarëve dhe prokurorëve menjëherë”.¹⁶⁶

Prokurorët ndërkombëtarë

Personeli i Divizionit kriminal në Departamentin e Drejtësisë është i mendimit se progresi i kufizuar në rastet e marsit është rezultat i dështimit të policisë që nuk ka grumbulluar mjaft dëshmi për rastet që pastaj këto të mund të ndiqeshin penalisht. Njëri nga këta thotë: “si mund të ndjekim penalisht dikë që nuk e njohim?”¹⁶⁷ Një tjetër e përshkruan gjendjen kështu: “ne veprojmë në bazë të të dhënave që kemi. Nëse kenë një forcë policore që është jokompetente, atëherë nuk mund të bëni shumë. Ky nuk është problem vetëm në rastet që kanë të bëjnë me trazirat e marsit”.¹⁶⁸

Sikur edhe në rastin e prokurorëve vendorë, gatishmëria për të fajësuar policinë për hetime të dobëta tregon për injorim të rolit kryesor që kanë prokurorët në hetime sipas kodit të ri të procedurës penale si dhe për të drejtën e prokurorëve që të iniciojnë vet hetimet.

¹⁶³ Intervistë e Human Rights Watch me një prokuror vendor, Kosovë, shkurt 2006.

¹⁶⁴ Intervistë e Human Rights Watch me një prokuror vendor, Kosovë, shkurt 2006.

¹⁶⁵ Intervistë e Human Rights Watch me një prokuror vendor, Kosovë, shkurt 2006.

¹⁶⁶ Intervistë e Human Rights Watch me një prokuror vendor, Kosovë, shkurt 2006.

¹⁶⁷ Intervistë e Human Rights Watch me një prokuror ndërkombëtar, Departamenti i Drejtësisë, Prishtinë, 22 shkurt 2006. Intervista të Human Rights Watch me zyrtarë të Departamentit të Drejtësisë, Prishtinë, 31 janar, 23 shkurt dhe 10 mars 2006.

¹⁶⁸ Intervistë e Human Rights Watch me punëtorë të divizionit kriminal, Departamenti i Drejtësisë, Prishtinë, 23 shkurt 2006.

Human Rights Watch ka hasur në nivel të ulët të gatishmërisë të stafit të Departamentit të Drejtësisë të angazhuar në ndjekjet penale si prokurorë që të pranojnë këtë dështim për të bërë më tepër. Një zyrtar i lartë i Departamentit të Drejtësisë thotë se fajtor janë resurset e kufizuara dhe fakti që është pritur shumë:

Të gjithë kanë pritur më tepër nga ne, se do të hetonim shumë raste dhe kjo është arsyeja pse ata besojnë që nuk është bërë shumë në kërkimin e përgjegjësisë... Përkundër fjalëve të mëdha për rastet e marsit, ata (Shtylla I e UNMIK-ut) nuk na ka dhënë më tepër resurse. Ne ishim të ngarkuar me punë edhe përpara ndërsa tani jemi të stërngarkuar. .¹⁶⁹

Një jurist tjetër në DD mohon që Departamenti i Drejtësisë nuk ka qenë i suksesshëm në ndjekjet penale për dhunën e marsit 2004.

Puna jonë nuk mund të matet me numrin e dënimeve të shqiptuara. Shqiptimi i dënimeve nuk është biznes por çështje e drejtësisë dhe ndjekjes penale. A është gjendja e përsosur? Jo. A janë raportet mes policisë dhe prokurorëve të përsosura? Jo. Por nuk është reale të thuhet se kemi dështuar sepse gjërat janë në fazën e hetimeve. Këto janë raste të ndërlikuara.¹⁷⁰

Por, ekziston frika se me kalimin e kohës bëhet më e vështirë që të përmbyllen këto raste. Jo vetëm që do të jetë më e vështirë—apo ndoshta e pamundur—që të gjenden dëshmitë materiale por edhe dëshmitarët e humbin vullnetin për të ndihmuar procedimet penale.

Roli i gjykatave

Menaxhimi i dobët i rasteve

Ndjekja penale e rasteve të marsit nga gjyqtarë vendorë e ndërkombëtarë është bërë edhe më e vështirë për shkak të menaxhimit të dobët të rasteve. Gjykatat nuk kanë një bazë të dhënave funksionale që do të shërbente për menaxhimin e rasteve, përkundër disa

¹⁶⁹ Intervistë e Human Rights Watch me menaxhmentin e lartë të Departamentit të Drejtësisë, Prishtinë, 3 shkurt 2006.

¹⁷⁰ Intervistë e Human Rights Watch me stafin e Divizionit kriminal, Departamenti i drejtësisë, Prishtinë, 31 janar 2006.

përpjekjeve për ta krijuar një të tillë.¹⁷¹ Rastet e udhëhequra nga prokurorë dhe gjyqtarë ndërkombëtarë regjistohen në një bazë të të dhënave të ndarë.

Prokurorët dhe gjyqtarët e intervistuar nga Human Rights Watch kanë identifikuar menaxhimin e rasteve dhe problemet me renditjen kohore të gjykimeve si një kufizim të veçantë në procedimin adekuat të rasteve, përfshirë këtu edhe rastet e marsit 2004. Prokurorët (dhe gjyqtarët) në Kosovë punojnë në disa gjykata të ndryshme dhe janë përgjegjës për një numër të madh të rasteve. Pa një menaxhim efikas të rasteve, sistemi nuk mund të funksionojë në mënyrë efikase. Një gjyqtar që punon në një gjykatë komunale e përshkruan këtë kështu: “Ta dini që prokurori vjen këtu një herë në javë dhe ne duhet t’i caktojmë të gjitha gjykimet të mbahen në atë ditë. Një prokuror për tre gjyqtarë dhe ne të gjithë kemi seanca. . . atëherë fillojmë të grindemi”.¹⁷²

Duket se nuk është bërë mjaft nga ana e gjykatave apo organeve të mbikëqyrjes siç janë DAGJ dhe DD që të vlerësohet efikasiteti i gjykatave në procedimin e rasteve dhe nëse ka vonesa, të shihet se çfarë e shkakton këtë. Ngjashëm, Human Rights Watch nuk ka parë se ekziston një strategji apo një protokoll për të përcaktuar se cilat raste duhet të vihen në rend të ditës për t’u shqyrtuar e kur jo.¹⁷³ Kjo vlen edhe për gjykatat individuale por edhe për tërë sistemin.

Dënimet e lehta

Një raport i OSBE-së që analizon vendimet e gjykatave në rastet që kanë të bëjnë me marsin zbulon tendencën që të shpallen dënime të lehta, pasi shumica e dënime të shpallura për rastet e marsit janë më afër dënimit minimal të parashikuar për veprën

¹⁷¹ Një pilot-projekt është duke u implementuar në katër gjykata të qarkut jashtë Prishtinës që duket se është i suksesshëm por kjo do të kërkojë të vazhdohet mbështetja për të. Sistemi i bazës së të dhënave është vendosur në gjykatën e Prishtinës për më se tri vite, por nuk shfrytëzohet. Disa nga pengesat që janë identifikuar janë reduktimet e energjisë elektrike që pengon punën me kompjuter, problemet me qasje në internet; nevojat për trajnim si dhe mungesa e një specialisti të teknologjisë informative për të korrigjuar problemet dhe për të ndihmuar trajnimet dhe për të dhënë udhëzime për punë. Një zyrtar shprehu brengën se pengesë kryesore është gatishmëria e gjykatave që të shfrytëzojnë këtë sistem: “Problemi qëndron në atë se njerëzit duhet të fillojnë të shfrytëzojnë këtë sistem. Kjo do të paraqiste ndërrim të madh të mënyrës si punojnë por edhe përgjegjësi. Njëherë kur të futet diçka në sistem, më nuk mund të ndërrohet. Ata kanë frikë se kështu do të kuptohet se ata nuk punojnë aq sa thonë”. Intervistë e Human Rights Watch me një menaxher të lartë, Departamenti i Drejtësisë, Prishtinë, 3 shkurt 2006; Intervistë e Human Rights Watch me një të punësuar të Qendrës Kombëtare për Gjykatat Shtetërore, Prishtinë, 2 shkurt 2006; Intervistë e Human Rights Watch me të punësuar në Departamentin e Administratës Gjyqësore, Ministria e Shërbimeve Publike, Prishtinë, 14 shkurt 2005. Për më shumë informata për Sistemin Informues për Menaxhimin e Rasteve (Case Management Information System - CMIS) që do të shfrytëzohet në gjyqe, shih “Rubotham and others, ‘Kosovo Judicial System Assessment’” fq. 45-46.

¹⁷² Intervistë e Human Rights Watch me një gjyqtar vendor, Kosovë, shkurt 2006.

¹⁷³ Intervista të Human Rights Watch me gjyqtarë dhe prokurorë, Kosovë, shkurt-mars 2006.

gjegjëse.¹⁷⁴ Raporti vëren edhe se gjykimet nuk kanë marrë përsyshë rrethanat rënduese apo lehtësuese në përcaktimin e dënimit për të dënuarit. Raporti i OSBE-së konkludon:

Mungesa e arsytimit të duhur të vendimeve gjyqësore për lëndët në të cilat është shqiptuar dënimi i zbutur jo vetëm që paraqet shkelje të ligjit në fuqi por edhe nuk i shërben qëllimit të dënimit në raport me secilin të akuzuar. Për më tepër, kjo praktikë gjithashtu mund të ndikojë në perceptimin e opinionit publik për atë se si reagon sistemi gjyqësor ndaj shkeljeve të rendit dhe qetësisë publike.¹⁷⁵

Në konkludimet në raportin e vet OSBE-ja vëren edhe se:

Duke shpallur dënime më të buta në shumicën e rasteve të ndërlidhura me trazirat, gjykatat kanë dështuar në dërgimin e mesazhit të qartë për dënimin e sjelljeve të tilla, dhe si duket nuk i kanë konsideruar veprat penale të cilat kanë rrjedhur nga trazirat e Marsit 2004 si aq serioze. Ky reagim relativisht i dobët i gjykatave ndaj veprave penale të kryera gjatë trazirave të marsit 2004, jo vetëm që i kontribuon përshtypjes së mosndëshkueshmërisë në popull për këtë lloj krimesh me motive etnike, por edhe mund të konsiderohet si reagim joadekuat për parandalimin e akteve të ngjashme të çrregullimeve publike në të ardhmen.¹⁷⁶

Është praktika e shqiptimit të dënimeve të lehta në rastet e marsit ajo që shqetëson më së tepërmi. Kjo praktikë tregon për një çekuilibr mes pavarësisë së gjyqësorit për të marrë vendime në bazë të vlerësimeve të veta dhe dhënies së dënimit në përputhje me ligjin.

Dënimet në rastet me gjyqtarë ndërkombëtarë

Në rastet serioze të marsit 2004 që kanë rezultuar me aktvendime, dënimet e shpallura kanë qenë, në pjesën më të madhe, formale. Shumë raste kanë rezultuar me dënime me kusht.

¹⁷⁴ SMSJ OSBE "Reagimi i Sistemit të drejtësisë ndaj trazirave të marsit 2004".

¹⁷⁵ Citat i marrë nga SMSJ OSBE, "Reagimi i Sistemit juridik ndaj trazirave të marsit 2004", fq. 34, i përkthyer nga OSBE-ja. Për një shtjellim më të gjerë të gjetjeve të OSBE-së në lidhje me rrethanat rënduese e lehtësuese shih edhe faqet 27-33 të po të njëjtit raport. Faqet 22-27 të po të njëjtit raport merren me çështjen e akuzave joadekuate në rastet që kanë të bëjnë me marsin 2004.

¹⁷⁶ Përkthimi në gjuhën shqipe i OSBE-së i raportit të SMSJ OSBE, "Reagimi i sistemit juridik ndaj trazirave të marsit 2004", fq. 35.

Në një rast me akuza për zjarrvënje dhe plaçkitje të një lokacioni të trashëgimisë kulturore nga shekulli katërbëdhjetë, tre të pandehurit janë shpallur fajtor dhe kanë marrë dënime nga dy deri tri vite heqje lirie. Pastaj dënimet e tyre janë pezulluar. Njësoj, në disa raste ku të pandehurit janë gjetur fajtor për pengimin e personave zyrtarë në kryerjen e detyrës gjatë trazirave (që tërheq dënimin me deri tri vite burg) dhe për pjesëmarrje në turmën që ka kryer vepra penale (që dënohet me deri pesë vite burg), dënimet që u janë shqiptuar ishin nga disa muaj deri në një vit e gjysmë dhe të gjitha qenë pezulluar.¹⁷⁷

Dënimet me nga gjashtëmbëdhjetë dhe njëmbëdhjetë vite burg të shqiptuara aktorëve të vrasjes së Slobodan Periqit, një burri pesëdhjetenjë vjeçar nga Gjilani dhe për sulm të rëndë kundër nënës së tij shtatëdhjetenjë vjeçare janë përjashtim e jo rregull.¹⁷⁸ Një përjashtim tjetër që vlen të përmendet është dënimi i një serbi të Kosovës për hedhjen e një granate në dy ushtarë të KFOR-it, duke i plagosur këta të dy. Ai ka marrë dënimin prej pesë viteve burgim.¹⁷⁹

I pyetur për dënimet e lehta që janë shqiptuar në disa raste, një prokuror ndërkombëtar ka provuar të shpjegojë këtë duke thënë se në shumë raste “nuk ka pasur dëshmi” dhe se gjyqtarët është dashur të kenë parasysh edhe rrethanat rënduese apo ato lehtësuese, siç janë nëse kjo ka qenë hera e parë që i pandehuri ka shkelur ligjin apo nëse ai ka familje të madhe që varet nga ai. Sipas tij, kur të kihet parasysh kjo, dënimet e shqiptuara nuk janë të buta.¹⁸⁰ Por, arsyetimi se në përgjithësi nuk ka pasur mjaft fakte për të shqiptuar dënime më të ashpra është problematik pasi që dënimet shqiptohen pasi i pandehuri shpallet fajtor bazuar në faktet që dëshmojnë përtej çdo dyshimi të arsyeshëm se i akuzuari ka kryer veprën penale për të cilën ai apo ajo akuzohet. Prandaj, kur dikush shpallet fajtor për një krim serioz, dëshmitë që kanë provuar fajësinë duhet të mjaftojnë të arsyetojnë edhe dënimin gjegjës me burg siç parasheh ligji, përveç nëse kemi të bëjmë me rrethana lehtësuese të jashtëzakonshme.

¹⁷⁷ Dokument intern i UNMIK-ut, “Data on March 2004 Riots and Follow-up Actions, information updated in March 2005” (Të dhëna për trazirat e marsit 2004 dhe hapat e ndërmarrë, informatë e plotësuar në mars 2005), mars 2005, dokument në posedim të Human Right Watch. Shih edhe SMSJ OSBE, “Reagimi i Sistemit të drejtësisë ndaj trazirave të marsit 2004”, fq.27.

¹⁷⁸ Në këtë gjykim gjashtë shqiptarë të Kosovës janë akuzuar për vrasje dhe sulm të rëndë. Paneli i dy gjyqtarëve ndërkombëtarë dhe katër gjyqtarëve vendorë u shqiptoi dy të akuzuarve dënime me burgim më të gjatë, një i akuzuar tjetër u dënua me tri vite e gjysmë burg dhe tre të akuzuar tjerë morën secili dënime me dy vite e gjysmë burg. Informata të marra nga monitorimi i mediave evropiane nga BBC (në gjuhën angleze) “Six Kosovo Albanians Sentenced to 38 Years for Killing Two Serbs” (Gjashtë shqiptarë të Kosovës dënohen me 38 vite burg për vrasjen e dy serbëve”, 20 maj 2005.

¹⁷⁹ Dokumenti i UNMIK-ut i përmendur në fusnotën 177, “Të dhëna për trazirat e marsit 2004 dhe hapat e ndërmarrë, informatë e plotësuar në mars 2005”, në posedim të Human Right Watch.

¹⁸⁰ Intervistë e Human Rights Watch me një prokuror ndërkombëtar, Departamenti i Drejtësisë, Prishtinë, 22 shkurt 2006.

Një zyrtar i lartë i Departamentit të Drejtësisë është i mendimit se dënimet kanë qenë më të buta për shkak të ndenjëse se “nuk është e drejtë që të ndiqen penalisht dy apo tre individë pasi kjo nuk ka luajtur rol në rrethanat kur dyqind apo treqind të tjerë kanë bërë trazira”.¹⁸¹ Ky arsyetim injoron faktin se dënimet e lehta të paarsyeshme dërgojnë sinjale tek komuniteti se dhuna është e pranueshme por edhe se ligji nuk është i aftë që të mbrojë pakicat nga dhuna.

Dënimet e shqiptuara nga gjyqtarët vendorë

Dënimet e shqiptuara janë problematike edhe në rastet e marsit të zhvilluara para gjyqtarëve vendorë. Përdorimi i masës së qortimit, gjobat e ulëta dhe dënimet tjera të shqiptuara, shpesh më pak se sa udhëzimet për dënimin minimal, tregojnë për mosgatishmëri të gjyqtarëve vendorë që të dënojnë ata që janë përgjegjës për krimet e kryera gjatë marsit 2004.¹⁸²

Në intervista me Human Rights Watch, zyrtarë të OSBE-së kanë provuar të japin arsyeime kulturore për suksesin e kufizuar të gjykatave në rastet e marsit. Sipas një zyrtari: “ka pasur përparim dhe kjo çështje nuk është ‘fshehur nën tepih’, vetëm se nuk ka pasur aq përparim sa ne (bashkësia ndërkombëtare) kemi dëshiruar të shohim”.¹⁸³ Zyrtari shton se shkak mund të jenë edhe konceptet e ndryshme për drejtësinë dhe dënimet në Kosovë, që rezultojnë me shqiptime të dënimeve shumë më të buta se sa kërkon ligji.¹⁸⁴ Ky interpretim, nëse asgjë tjetër, tregon se ekziston nevoja për më shumë trajnime për gjyqtarët.

Një prokuror vendor i intervistuar nga Human Rights Watch shpreh bindjen e tij se natyra politike e dhunës së marsit nënkupton se vetëm prokurorët dhe gjyqtarët ndërkombëtarë mund të jenë të drejtë në ndarjen e drejtësisë:

¹⁸¹ Intervistë e Human Rights Watch me një menaxher të lartë të Departamentit të Drejtësisë, Prishtina, 3 shkurt 2006.

¹⁸² Dokument intern i Departamentit të Drejtësisë të UNMIK-ut, “Prosecution of Crimes relating to March 2004 Riots” (Ndjekja penale e krimeve të trazirave të marsit 2004). Intervistë e Human Rights Watch me zyrtarë të Misionit të OSBE-së në Kosovë, Departamenti i të Drejtave të Njeriut dhe Sundimit të Ligjit, Prishtinë, 2 nëntor 2005. Shih edhe SMSJ OSBE, “Reagimi i Sistemit të drejtësisë ndaj trazirave të marsit 2004”.

¹⁸³ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë të OSBE-së, Kosovë, 2 nëntor 2005.

¹⁸⁴ Ibid. Një gjyqtar ndërkombëtar që punon në Gjykatën Supreme të cilin e intervistua me duket se e përkrahte këtë qëndrim, duke përshkruar një rast kur ai ishte në panel me dy gjyqtarë shqiptarë të cilët, edhe pse pajtoheshin se i akuzuari duhet të dënohej, kishin mendim krejtësisht tjetër për kohëzgjatjen e burgimit sepse i akuzuari “është hero i luftës së UÇK-së”. Gjykatësi më tutje shprehu mendimin se kjo nuk është e jashtëzakonshme dhe se “ky është mentaliteti me të cilin keni punë këtu. Nëse rasti ka ngjyrim politik apo është vetëm pak i rrezikshëm apo nëse është fjala për para, ata (gjyqtarët vendorë) bëhen krejtësisht të luhatsëm”. Intervistë e Human Rights Watch me një gjyqtar ndërkombëtar, Departamenti i Drejtësisë, Prishtinë, 22 shkurt 2006.

Kur kemi parasysh ngjarjet e marsit, që para së gjithash kanë qenë diçka politike, mendoj se ka qenë detyrë e prokurorëve, gjyqtarëve dhe policisë ndërkombëtare që shpejtë dhe me efikasitet t'i ndjekin rastet. . . Kjo ishte sfidë tepër e madhe për prokurorët dhe gjyqtarët ndërkombëtarë, edhe pse me këtë ata kanë mundur të tregojnë pse janë këtu, por ata kanë dështuar krejtësisht.¹⁸⁵

Konkludimi i këtij prokurori, ndonëse është i kuptueshëm, është largim i fajit nga vetja. Sistemi i drejtësisë penale në Kosovë nuk mund të shpresojë të funksionojë me efikasitet deri sa prokurorët dhe gjyqtarët nuk besojnë se janë në gjendje të bëjnë drejtësi dhe nuk punojnë që të arrijnë këtë.

Një prokuror tjetër vendor, edhe pse pranon se objektiviteti ka qenë çështje problematike në gjykimet para paneleve të gjyqtarëve vendorë, nënvizon pasojat e praktikës së shqiptimit të dënimeve të buta dhe të numrit të kufizuar të prokurimeve:

Në njëfarë mënyre ne po i inkurajojmë (kriminelët/keqbërësit) me këto aktvendime qesharake. Këto janë ato emocionet për të cilat fola. Ne ende kemi shumë emocione nga e kaluara. Ne jemi larg nga mbajtja e gjykrimeve të drejta. Të gjithë kemi qenë të prekur nga lufta. Këta gjyqtarë janë njerëz dhe sigurisht që janë prekur nga lufta. Tani e kanë të vështirë që të marrin vendime të rënda kundër shqiptarëve.¹⁸⁶

Roli i UNMIK-ut

Përfaqësuesit e Shtyllës I të UNMIK-ut—përgjegjëse për çështjet e policisë dhe drejtësisë—pranojnë se reagimi ndaj ngjarjeve të marsit 2004 dhe ndjekjet penale më pas kanë qenë të mangëta. Sipas një zyrtari: “Qartë, reagimi nuk ka qenë i mjaftueshëm. Të jemi të sigurtë, unë nuk jam i kënaqur, por nuk mund të kthehem prapa. Tani duhet të ndërtojmë besimin e ndërsjellë nëpërmjet negociatave (për statusin)”.¹⁸⁷

Human Rights Watch është i shqetësuar me të arriturat e pakta në ndjekjet penale të dhunës së marsit që është rezultat edhe i prioritetit të ulët që i është dhënë në përgjithësi kërimit të përgjegjësisë për krimet nga ana e disa zyrtarëve të lartë në Administratën e Kombeve të Bashkuara. Në bisedat me një numër të këtyre zyrtarëve, Human Rights

¹⁸⁵ Intervistë e Human Rights Watch me një prokuror vendor, Kosovë, shkurt 2006.

¹⁸⁶ Intervistë e Human Rights Watch me një prokuror vendor, Kosovë, shkurt 2006.

¹⁸⁷ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë të Shtyllës I të UNMIK-ut, Prishtinë, nëntor 2005.

Watch ka dëgjuar se nuk është e këshillueshme që prioritet për misionin të jetë kërkimi i përgjegjësisë për krimet e kaluar por në vend të kësaj duhet shikuar kah e ardhmja dhe që bisedimet për statusin të bëhen mjet për të arritur paqe dhe drejtësi të qëndrueshme në Kosovë.¹⁸⁸ Sipas fjalëve të një zyrtari të UNMIK-ut:

A do të lejojmë që për shkak të ndjenjës së fajësisë të mbetemi nostalgjikë për të kaluarën? Duhet të jemi të mençur dhe të shikojmë përpara (kah e ardhmja). . . Sot ekziston rreziku që bashkësia ndërkombëtare të përvetësojë një qasje tepër radikale. Nuk shoh aq shumë njerëz që thonë “jemi në vitin 2006 dhe duhet të ecim përpara”.¹⁸⁹

Ky qëndrim ka dy probleme. E para, bashkësia ndërkombëtare ka dhënë një premtim të qartë se ata që janë përgjegjës do të sillen para drejtësisë. Ata kanë pasur përgjegjësi që të garantojnë se drejtësia do të shpihet në vend, sidomos pasi kanë marrë mbi vete të gjitha rastet që në fillim të procesit. Një grusht ndjekësh penale për krime të rënda që nga marsi 2004 nuk është reagim adekuat. Frikësimi i dëshmitarëve dhe brengat për sigurinë, dilemat rreth resurseve si dhe natyra komplekse ligjore dhe hetimore e rasteve nuk mund të jenë arsye për dështimin për të bërë drejtësi. Është imperativ që bashkësia ndërkombëtare të rivlerësojë strategjinë e vet dhe të dalë me një plan të zbatueshëm e transparent për t'u siguruar se do të ketë drejtësi.

Problemi i dytë është se injorohet bindja e përgjithshme se opinioni publik duhet të shohë që sistemi i drejtësisë penale vepron dhe se ata që kanë bërë krime do të ndiqen penalisht ashtu që të ketë lëvizje përpara në sferat bazë siç janë sundimi i mirëfilltë i ligjit, pajtimi dhe bashkëjetesa si dhe kthimi i qëndrueshëm. Siç vëren edhe emisari special Kai Eide në vlerësimin e tij të gatishmërisë së Kosovës për të filluar bisedimet për statusin “një numër shumë i vogël i atyre që shkelin ligjin dalin para drejtësisë. . . Kjo e forcon ndjenjën se kriminelët mund të veprojnë pa u ndëshkuar”.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Intervista të Human Rights Watch me zyrtarë të lartë të Shtyllës I të UNMIK-ut, Prishtinë, nëntor 2005. Duke u përgjigjur në pyetjen për atë se çfarë do të bëhet në të ardhmen për çështjen e përgjegjësisë, një nga këta i tha Human Rights Watch: “ne duhet të vazhdojmë të punojmë në çështjen e të zhdukurve dhe hetimet për marsin 2004, por ne të gjithë e dimë se nuk mund ta bëjmë këtë për dhjetë vite. Prej tash e tutje nuk do të lejojmë asnjë sulm me motive etnike”.

¹⁸⁹ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të Shtyllës I të UNMIK-ut, Prishtinë, 12 nëntor 2005.

¹⁹⁰ “A Comprehensive Review of the Situation in Kosovo” (Vlerësim gjithëpërfshirës i gjendjes në Kosovë), raport i Emisarit special Kai Eide i prezantuar nga Sekretari i Përgjithshëm i Kombeve të Bashkuara për shqyrtim para Këshillit të Sigurimit më 7 tetor 2005, fq.7.

Një këshilltar politik vendor në Zyrën e PSSP-së shpreh shqetësime të njëjta kur thotë se “deri para pesë viteve, i tërë sistemi, përfshirë gjyqet, nuk ishte në shërbim të popullit por vepronte në funksion të realizimit të represionit. Këtu shteti gjithnjë ka qenë armik. Është e nevojshme që të krijojmë një kulturë të respektimit të ligjit dhe gjyqeve si dhe të bashkëpunojmë me to”.¹⁹¹ Dështimi në një gjë kaq të rëndësishme e të dukshme dëmton seriozisht përpjekjet për të ndërtuar një kulturë të respektimit të rendit e ligjit.

Disa zyrtarë të UNMIK-ut privatisht pranojnë se ka diç të vërtetë në pohimet e serbëve të Kosovës si dhe të qeverisë serbe se bashkësia ndërkombëtare thjeshtë “nuk ka dashur të merret me marsin” dhe se prapa premtimeve publike për t’u marrë me dhunën e marsit ka ekzistuar edhe dëshira që të mos veprohet ashtu që të mos provokohen shqiptarët.¹⁹² Për një ndërkombëtar të caktuar, i intervistuar nga Human Rights Watch, dështimi që të mbrohen pakicat dhe shtëpitë e tyre nga dhuna në mars 2004—dhe pastaj reagimi “i pamjaftueshëm”—e obligon bashkësinë ndërkombëtare që të sigurohet se çfarëdo që të jetë statusi duhet të garantohet siguria dhe ekzistenca e qëndrueshme e komuniteteve pakicë në Kosovë.¹⁹³ Çështja me të cilën duhet të përballet bashkësia ndërkombëtare është se si të arrihet mbrojtja dhe prosperiteti i komuniteteve pakicë nëse nuk ka sundim të ligjit dhe përgjegjësi.

Një zyrtar i lartë i Departamentit të Drejtësisë thotë se sot për sot:

Statusi është gjëja më e rëndësishme. Sikur është paracaktuar se çfarë do të ndodhë. Atëherë u mbetet të tjerëve që të ngrenë zërin dhe të shohin nëse do të mund të sigurohen mjaft resurse për t’u marrë me krimet e luftës, dhunën kundër pakicave dhe rastet e marsit.¹⁹⁴

Ai shton se gjatë punës së vet në Kosovë, misioni asnjëherë nuk ka pasur një strategji të qartë për të kërkuar përgjegjësi nëpërmjet ndjekjeve penale.

Nuk mendoj se OKB-ja e ka shikuar këtë si detyrë të vetën. Tani është tepër vonë. Tani jemi duke mbyllur misionin. . . Në përgjithësi nuk ka përgjegjësi. Por, kemi provuar të ndërtojmë struktura që në të ardhmen

¹⁹¹ Intervistë e Human Rights Watch me një këshilltar politik, Zyra e PSSP-së, Prishtinë, gusht 2005.

¹⁹² Intervista të Human Rights Watch me zyrtarë të lartë të UNMIK-ut, Kosovë, nëntor-dhjetor 2005.

¹⁹³ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë të UNMIK-ut, Prishtinë, nëntor 2005.

¹⁹⁴ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë të Departamentit të Drejtësisë, Prishtinë, 3 shkurt 2006.

do të kenë potencial të kërkojnë përgjegjësi. . . Tani jemi fundosur dhe e kemi kokën nën ujë.¹⁹⁵

Sipas tij, Departamenti i Drejtësisë asnjëherë nuk ka qenë i strukturuar, i plotësuar apo i orientuar që të marrë mbi vete një mandat kaq të gjerë—e as arritja e përgjegjësisë nëpërmjet ndjekjeve penale nuk kanë qenë në qendër të angazhimit të Departamentit.¹⁹⁶ Kur kihet parasysh se Departamenti është qendra kryesore për ndërtimin e një gjyqësie efikase, është mjaft shqetësuese që një zyrtar i lartë i këtij departamenti nuk e sheh çështjen e përgjegjësisë të jetë si çështje qendrore e mandatit të tij.

Pa marrë parasysh këtë interpretim të mandatit të Departamentit, ai padyshim ka rol qendror në përpjekjet për përgjegjësi dhe, për aq kohë sa zgjat mandati i tij, të zhvillojë një sistem efikas të drejtësisë penale në Kosovë. Kjo, në anën tjetër, varet nga efikasiteti në përcaktimin e synimeve, monitorimin e progresit dhe mbështetja e plotë nga ana e UNMIK-ut dhe bashkësisë ndërkombëtare.

¹⁹⁵ Ibid.

¹⁹⁶ Ibid.

Mungesa e transparencës në Sistemin e drejtësisë

Parimi i drejtësisë së hapur kërkon që jo vetëm të bëhet drejtësi por edhe të shihet që ajo po bëhet. Deri sa viktimat, dëshmitarët dhe e tërë shoqëria nuk njoftohen për përpjekjet për të nxjerrë para drejtësisë ata që janë përgjegjës për dhunën politike e etnike në Kosovë, drejtësia do të mbetet koncept abstrakt. Hulumtimet e Human Rights Watch kanë zbuluar një shkëputje të madhe mes përpjekjeve për të kërkuar përgjegjësi nëpërmjet sistemit të drejtësisë penale në një anë dhe të njohurive të viktimave dhe opinionit publik për këto përpjekje, në anën tjetër. Janë veçanërisht institucionet ndërkombëtare të ngarkuara me zhvillimin e sistemit të drejtësisë në Kosovë ato që duket se nuk kanë strategji për kontakte me opinionin publik.

Nëse nuk shihet se ka drejtësi atëherë do të jetë shumë vështirë që të shkëputet qarku i frikësimit të dëshmitarëve dhe apatia e opinionit publik. Nëse opinionin publik nuk e kupton se ata që shkelin ligjin do të kenë gjykim të drejtë dhe do të marrin dënimin e merituar kur janë fajtor, atëherë janë të vogla gjasat që këta do të bashkëpunojnë dhe dëshmojnë.¹⁹⁷

Dështimi bëhet më i madh pasi transparenca mungon edhe në rastet e operacioneve të ndërkombëtarëve si edhe ndër institucionet vendore të ngarkuara me menaxhimin e sistemit të drejtësisë penale. Gjatë hulumtimeve për këtë raport, Human Rights Watch—si edhe shumë OJQ tjera nga brenda dhe jashtë Kosovës—e ka pasur shumë të vështirë që të sigurojë madje edhe informatat më bazike për të arriturat në ndjekjen penale që kanë të bëjnë me marsin si dhe për krimet ndër-etnike para marsit 2004, përfshirë këtu edhe krimet e luftës. Kur kësaj i shtohet fakti që nuk ka as dosje e as regjistra të mirëmbajtur, siç është vërejtur më herët, atëherë qëndrimi i të qenët sekret që haset në shumë institucione në Kosovë është jokompatibil me parimin e drejtësisë së hapur.

Mungesa informimit për përpjekjet për të kërkuar përgjegjësi

Hulumtimet në Kosovë kanë zbuluar mungesë serioze të njohurive për hetimet dhe ndjekjet penale në rastet e lidhura me marsin. Gati të gjithë personat e zhvendosur si dhe përfaqësuesit komunalë dhe të stacioneve policore të intervistuar nga Human Rights Watch kanë deklaruar se dinë shumë pak apo fare për atë se çfarë është bërë në çështjen e përgjegjësisë për marsin 2004. Të zhvendosurit e intervistuar nuk kanë qenë në gjendje që emërojnë apo të japin detajet më bazike për rastet për të cilat kanë ditur se janë duke

¹⁹⁷ Për më tepër informata për çështjen e frikësimit të dëshmitarëve dhe mbrojtjen e tyre në rastet që kanë të bëjnë me marsin 2004 shih SMSJ OSBE, "Reagimi i Sistemit të drejtësisë ndaj trazirave të marsit 2004".

u proceduar nga ndonjë prokuror, le më që të identifikojnë hapat aktivë që janë ndërmarrë në lidhje me rastet që kanë të bëjnë me ta, familjet e tyre apo me pjesëtarët tjerë të komunitetit. Disa nga ata që i kemi intervistuar janë shprehur se ata as që kanë të drejtë të dinë se çfarë ndodh me ndjekjet penale. Sipas një të zhvendosuri: “Ne nuk kemi informata për këtë. Kjo është e rezervuar për UNMIK-un”¹⁹⁸

Ndër shumë njerëz të zhvendosur nga gjashtë komuna të ndryshme, që janë intervistuar nga Human Rights Watch për këtë raport, të vetmet ndjekje penale për ngjarjet e marsit për të cilat ata kanë ditur kanë qenë dy raste të profilit të lartë. E para ishte vrasja shumë e përfolur e Slobodan Periqit dhe rrahja e nënës së tij në Gjilan, që rezultoi me dënime të gjata, siç është treguar më lartë. Rasti i dytë ishte ai kundër një kryesuesi të trazirave në veri të Mitrovicës—skenë kjo e shkatërrimeve të mëdha të pronës gjatë dhunës së marsit—që ishte pezulluar para se të mbërrinte në gjyq për shkak se mungonin dëshmitë.

Ata që dinin për këto dy raste kishin mësuar për to nëpërmjet televizioneve dhe gazetave lokale. Madje edhe ata, komunitetet e të cilëve ishin prekur nga krimet, nuk ishin kontaktuar nga policia, prokurorët, zyrtarët lokalë, komunalë apo të tjerë, as në lidhje me hetimet as për t’i njoftuar për aktvendimet për rastet e mbyllura.

Asnjë nga të zhvendosurit apo nga të sapokthyerit nga komunitetet pakicë që janë intervistuar nga ne nuk është vizituar nga autoritetet për t’u informuar për progresin në rastet që kanë të bëjnë me shkatërrimin e pronës së tyre—apo që së paku t’i informojnë që nuk ka mjaft dëshmi për të ndjekur penalisht të pandehurit dhe se rasti është mbyllur. Në fakt, duket se për disa raste që kanë të bëjnë me marsin, individë kanë parashtruar ankesa për diskriminim para një njësie speciale të Departamentit të Drejtësisë, duke u ankuar se rasteve të tyre nuk u është dhënë përparësi, vetëm për të mësuar se në të vërtetë rastet që kanë të bëjnë me ta janë mbyllur që moti.¹⁹⁹

Ne kemi gjetur edhe se në disa raste zyrtarët vendorë nuk janë informuar në mënyrë përkatëse për hetimet dhe procedurat penale nga juridiksioni i tyre.

Mungesa e këtyre informatave tregon mungesën e angazhimit për të kontaktuar dhe për të informuar opinionin publik, duke e bërë pothuajse të pamundur që të shihet se po bëhet drejtësi. Kjo vetëm sa e forcon bindjen ndër shumë njerëz se Kosova është një

¹⁹⁸ Intervistë e Human Rights Watch me një person të zhvendosur, Kosovë, 21 shtator 2005.

¹⁹⁹ Intervistë e Human Rights Watch me një të punësuar në Departamentin e Drejtësisë, Prishtinë, 15 nëntor 2005.

vend ku krimi nuk ndëshkohet, ku ata që kryejnë krime serioze asnjëherë nuk dalin para drejtësisë dhe kjo lë në hije çdo të arritur që bëhet në këtë sferë.

Mungesa e transparencës rreth punës së Sistemit të drejtësisë penale

Është vështirë të sigurohen të dhëna të sakta dhe të plotësuar rregullisht rreth hetimeve dhe ndjekjeve penale të krimeve të luftës dhe atyre ndër-etnike, veçanërisht për ato që kanë ndodhur para marsit 2004. Opinioni publik, gazetarët apo përfaqësuesit e OJQ-ve vendore e ndërkombëtare ballafaqohen me vështirësi të njëjta kur duhet marrë informata të tilla. Çdo institucion i sistemit të drejtësisë penale duhet të angazhohet që të sigurohet transparencë dhe informimi i rregullt për të arriturat në hetimin dhe ndjekjen penale të veprave kriminale. Por, tash për tash, shpeshherë puna e tyre mbahet e mbështjellë me vello të sekretit. Mungesa e transparencës vetëm sa e bën më të madh dështimin që të ketë fushatë informative më të mirë.

Edhe pse Departamenti i Drejtësisë përpilon dhe boton raporte javore për rastet, ky është një dokument intern e jo për opinionin publik. Nuk ka ndonjë publikim tjetër alternativ e as ndonjë kanal tjetër komunikimi që do të siguronte rrjedhje të rregullt të informatave për rastet e marsit, krimet e luftës apo rastet tjera deri tek njerëzit jashtë UNMIK-ut. Zyrtarë të departamentit i kanë thënë Human Rights Watch se askush që kërkon ndonjë informatë të caktuar nuk mund t'i kontaktojë. Sipas tyre, nuk është obligim i tyre që të japin informata për vendimet për rastet apo për progresin në kërkimin e përgjegjësisë për çfarëdo krimi.²⁰⁰

Për më tepër, ka shumë pak gjasa që pjesëtarët e grupeve etnike pakicë, shumë nga të cilët e kanë të kufizuar lirinë e lëvizjes, dinë për të drejtën që të kërkojnë informata të tilla nga zyrtarë të Departamentit të Drejtësisë në Prishtinë, e edhe më pak nga ta dinë si ta bëjnë këtë.

E pyetur pse DD nuk përpilon raporte të rregullta publike për të arriturat në ndjekjet penale në rastet e dhunës ndër-etnike, një zyrtarë e lartë e departamentit u përgjigj se kjo bëhet vetëm “për rastet më serioze (dhe kjo) nuk është zyre politike”.²⁰¹ Më tutje, ajo thekson:

²⁰⁰ Intervistë e Human Rights Watch me një zyrtar të lartë dhe një prokuror ndërkombëtar në Departamentin e Drejtësisë, Prishtinë, 16 nëntor 2005.

²⁰¹ Ibid.

Ne jemi gjyqtarë dhe prokurorë. Kjo nuk është detyrë e jona. . . Nëse kërkon informata për gjykatat vendore kjo është diçka tjetër. Ka një mekanizëm tjetër. Është OSBE-ja; ata kanë të dhëna të plota.²⁰²

Një zyrtar i rangut të mesëm në Departamentin e Drejtësisë i ka thënë Human Rights Watch se prokurorët ndërkombëtarë të Divizionit kriminal kanë kërkuar vazhdimisht që të krijohet një veb-sajt i DD-së ku do të vireshin kopjet e dokumenteve për rastet si dhe dokumentet tjera relevante për procedurat penale e në të cilat do të kishin qasje të gjithë, sikur që është bërë në Sierra-Leone dhe siç ka bërë TPNJ-ja. Kur është pyetur pse nuk është bërë kjo, një i punësuar në Divizionin kriminal është përgjigjur: “është çështje e menaxhmentit. Askush nuk është ulur të mendojë për ta bërë këtë. Pastaj, është edhe çështja e resurseve dhe personelit”.²⁰³

Edhe më sfiduese është të marrësh informata për rastet në gjykatat komunale. Në mungesë të një baze kompjuterike të të dhënave për vendimet e gjyqit, mënyra e vetme për të mësuar për vendimet është që të kërkoen kopje të shtypura të aktvendimeve nga secila gjykatë.

Vetëm Seksioni për Monitorimin e Sistemit Juridik i OSBE-së monitoron në mënyrë të rregullt vendimet e gjykatave komunale. (Departamenti i Drejtësisë ka të drejtë të ketë qasje në këto vendimet por si duket nuk mban informata sistematike për këtë.²⁰⁴ Departamenti i Administratës Gjyqësore, edhe pse teknikisht është përgjegjës për mbikëqyrjen dhe administrimin e gjyqësisë vendore, mban vetëm statistika sipërfaqësore dhe nuk grumbullon apo analizon vendimet në rastet gjyqësore). Megjithatë, OSBE-ja nuk ndan këto informata në mënyrë sistematike e të rregullt me opinionin publik. Edhe pse organizata është përgjegjëse për monitorimin e sistemit të të drejtave të njeriut dhe të drejtësisë, stafi dhe resurset e saj në të vërtetë janë të përqendruar në ndërtimin e kapaciteteve në kuadër të institucioneve vendore.

Gjendja që mbretëron rreth raporteve për rastet që kanë të bëjnë me dhunën e marsit 2004 ilustrojnë këto shqetësime. Përkundër faktit që OSBE-ja mban të dhëna statistikore

²⁰² Ibid. Një tjetër zyrtar i lartë i Departamentit mbështet këtë përshtypje, duke deklaruar për Human Rights Watch, se “ne jemi zyre e prokurorit e jo në biznes të përpilimit të raporteve. I kemi rastet dhe kur kemi material, shkojmë në gjykim”. Intervistë e Human Rights Watch, Departamenti i Drejtësisë, Prishtinë, 3 shkurt 2006.

²⁰³ Intervistë e Human Rights Watch me një të punësuar në divizionin kriminal, Departamenti i Drejtësisë, 22 shkurt 2006.

²⁰⁴ Intervistë e Human Rights Watch me personelin e Departamentit të Drejtësisë, Kosovë, 25 tetor 2005; Intervista të Human Rights Watch me personelin e Departamentit të të drejtave të njeriut dhe sundim të ligjit, OSBE-së, shtator-nëntor 2005; dhe intervistë e Human Rights Watch me zyrtar të lartë të Departamentit të Drejtësisë, Prishtinë, 16 nëntor 2006.

dhe procesverbale të detajuara të rasteve, përfshirë edhe ato që kanë të bëjnë me dhunën e marsit, ata nuk ishin të gatshëm që t'i japin këto informata deri në dhjetor 2005 kur misioni publikoi një raport për këtë çështje. Informatat që përmban ai raport, ndonëse të dobishme, janë dhënë në formë të përgjithshme, pa detaje për rastet individuale.

Për më tepër, edhe pse OSBE-ja ka monitoruar gjykimet për krime lufte deri në vjeshtë të vitit 2002, që nga ajo kohë ka zhvendosur vëmendjen në shtimin e kapaciteteve dhe monitorimin e gjykatave komunale dhe atyre të qarkut ku ka panele vendore. OSBE-ja nuk pret se do të publikojë raporte tjera për të arriturat në gjykimet për krime lufte në gjykatat vendore,²⁰⁵ që do të thotë se nuk ka burim alternativ informatash për këto raste. Nuk ka monitorim publik e të rregullt as të gjykimeve me prokurorë dhe gjyqtarë ndërkombëtarë.²⁰⁶

Mosgatishmëria e OSBE-së që të bëjë publike të dhënat nga monitorimet duket se është rezultat i shqetësimeve përbrenda organizatës se nëse do të publikonin rregullisht informata që do të cenonin gjykatat, kjo do të rrezikonte tërë punën për të zhvilluar këto institucione të drejtësisë në Kosovë.²⁰⁷ Rezultat përfundimtar është se organizata e vetme ndërkombëtare që ka kapacitet dhe mandat për të monitoruar dhe raportuar për punën e sistemit të drejtësisë penale nuk duket e gatshme që ta bëjë këtë publikisht.²⁰⁸

²⁰⁵ Intervistë telefonike e Human Rights Watch me një zyrtar të SMSJ OSBE, 14 nëntor 2005.

²⁰⁶ Transformimi i Institucionit të Ombudspersonit nga institucion ndërkombëtar në institucion vendor rëndon kapacitetet vendore për të drejtat e njeriut dhe cenon këtë mekanizëm të rëndësishëm për përgjegjësinë në Kosovë, veçanërisht kur kihet parasysh rregullorja e paradokshme e UNMIK-ut që kufizon juridiksionin e institucionit vetëm mbi IPVQ-në (e jo edhe mbi UNMIK-un). Rregullorja e UNMIK-ut 2006/6 "Mbi Institucionin e Avokatit të Popullit në Kosovë", UNMIK/Reg/2006/6, që hyri në fuqi më 15 shkurt 2006, në: http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/03albanian/A2006regs/RA2006_06.pdf (shikuar më 14 prill 2006).

²⁰⁷ Intervista të Human Rights Watch me stafin e Misionit të OSBE-së në Kosovë dhe me organizata joqeveritare që veprojnë në Kosovë, nëntor-dhjetor 2005.

²⁰⁸ Një punëtor i OSBE-së thotë: "ekziston një përzierje e kompetencave mes OSBE-së dhe DD-së, sikur edhe mes OSBE-së e UNMIK-ut në nivel të komunave. Mënyra e fragmentuar si është ndërtuar misioni i OKB-së nuk mundëson bashkëpunim dhe qartësi. Nëse një zyrtar i të drejtave të njeriut do të ndante menjëherë informatat që ai apo ajo ka grumbulluar, ndoshta kjo do të ishte gabim, por qartë duhet të ketë bashkëpunim dhe transparencë". Intervistë e Human Rights Watch me një të punësuar në OSBE, selia qendrore e OSBE-së, Prishtinë, 24 janar 2006.

Ndikimi në kthimin e personave të zhvendosur

Trazirat dhe sulmet kundër pakicave në marsin e vitit 2004 kanë lënë 4.100 pjesëtarë të komuniteteve pakicë të zhvendosur. Më shumë se një vit e gjysmë më vonë, përafërsisht 1.300 nga këta mbesin zyrtarisht të zhvendosur.²⁰⁹ Hulumtimet në terren të bëra nga Human Rights Watch tregojnë se vetëm një numër i vogël i atyre që janë zhvendosur nga ngjarjet e marsit janë kthyer në shtëpitë e rindërtuara në komunitetet e tyre origjinale dhe në vend të kësaj kanë zgjedhur që të jetojnë në strehimoret kolektive afër komuniteteve të tyre të vjetra, në enklava mono-etnike në pjesë tjera të Kosovës apo jashtë Kosovës fare.²¹⁰

Mbizotëron bindja, veçanërisht ndër komunitetin serb, se dështimi për të kërkuar përgjegjësi për krimet e marsit është rezultat i “mungesës së dëshirës” ndër aktorët ndërkombëtarë në Kosovë. Pikëpamjet e paraqitura më poshtë—nga njerëz të zhvendosur nga trazirat e marsit, shpesh nga fqinjët e tyre të cilët i kanë njohur—paraqesin ndjenjat edhe të komuniteteve tjera pakicë:

Shërbimet e zbulimit që veprojnë në Kosovë kanë fotografi por nuk i japin ato.²¹¹

Policia dhe të tjerët e dinë se kush e ka bërë këtë, por ata i mbajnë për vete fotografitë e atyre që i kanë djegur shtëpitë.²¹²

Policia as që po i kërkon ata. Sa shumë vrasje kanë ndodhur në Kosovë e askush nuk është dënuar.²¹³

²⁰⁹ Intervistë e Human Rights Watch me Zyrën për Kthim dhe Komunitete të UNMIK-ut, Prishtinë, 16 shtator 2005; Intervistë e Human Rights Watch me UNHCR-në, Prishtinë, 26 shtator 2005. Shih edhe Këshilli i Sigurimit i OKB-së, “Raporti i Sekretarit të Përgjithshëm mbi Misionin e Administratës së Përkohshme të Kombeve të Bashkuara në Kosovë”, S/2006/45.

²¹⁰ Human Rights Watch bazon analizat e veta në hulumtimet në terren, bisedat me personat e zhvendosur nga gjashtë komuna të ndryshme. Intervista të Human Rights Watch, Kosovë, 16-17 shtator 2005. Në bisedimet e mëvonshme me OJQ-të dhe agjencitë humanitare bëhet e qartë se numri i të kthyerve nga marsi 2004 është shumë i vogël. Një përfaqësues komunal nga rajoni i Mitrovicës tregon se “nëse janë kthyer 1 për qind kjo do të ishte tepër”. Intervistë e Human Rights Watch me përfaqësuesin komunal të UNMIK-ut, rajoni i Mitrovicës, 21 shtator 2005. Duhet përmendur edhe se Vlerësimi i përgjithshëm i gjendjes në Kosovë i bërë nga ambasadori Kai Eide në tetor 2005 (Raporti i Eides) konkludonte se “procesi i përgjithshëm i kthimeve pothuajse është ndërprerë krejtësisht”.

²¹¹ Intervistë e Human Rights Watch me një burrë gjashtëdhjetepesë vjeçar, 19 shtator 2005.

²¹² Intervistë e Human Rights Watch me një burrë tridhjetenëntë vjeçar, 19 shtator 2005.

²¹³ Intervistë e Human Rights Watch me një burrë pesëdhjetedy vjeçar, 19 shtator 2005.

Askush nuk ka kërkuar falje. Asgjë nuk është bërë. Na tregonin disa fotografi dhe na thoshin se këta janë të përfshirë në ngjarjet e marsit (dhe e dinin se ata kanë qenë të përfshirë) por asgjë nuk është bërë. Sikur serbët të kishin bërë diçka të këtillë, ata do t'i kishin kapur që moti. Nuk ka drejtësi nga KFOR-i, UNMIK-u e të tjerët dhe nuk mund të kërkoj asgjë nga shqiptarët.²¹⁴

Pas marsit 2004 që premtuar se gjërat do të “rregullohen”: autorët e krimeve do të nxirren para drejtësisë ndërsa shtëpitë do të rindërtohen. Kthimi i të zhvendosurve varet nga këto dy elemente; duhet të ketë siguri që të mundësohet kthimi por edhe të ketë vende ku të kthyerit do të kthehen.²¹⁵

Sado progres të jetë bërë në rindërtimin e shtëpive, fakti që ka pasur pak përparim, apo përparim që nuk është i dukshëm, në rastet e marsit—kundër autorëve të zakonshëm të krimeve por edhe atyre nga radhët e institucioneve të rendit—shton frikën ndër komunitetet pakicë se ngjarjet sikur ato të marsit 2004 mund të përsëriten. Kjo pikëpamje haset edhe në konkluzionet e analizës së paradokohshme të reagimit të sistemit juridik ndaj ngjarjeve të marsit bërë nga OSBE-ja, që thotë se “reagimi relativisht i dobët i gjykatave. . . mund të konsiderohet edhe joadekuat që të pengojë aktet e ngjashme të trazirave publike në të ardhmen”.²¹⁶

Shumë njerëz të intervistuar nga Human Rights Watch kanë thënë se janë të lidhur fuqishëm me tokën e tyre dhe kanë dëshirë të madhe të kthehen por kanë pyetur se si mund të kthehen kur nuk ka siguri. Sipas fjalëve të një burri, i cili po qante derisa fliste: “do të kthehesha por si mund ta bëjë këtë i vetëm. Kush nuk dëshiron që të jetojë në shtëpinë e vet? Jetoj në një kontejner edhe pse shtëpia ime është afër”.²¹⁷

²¹⁴ Intervistë e Human Rights Watch, 21 shtator 2005.

²¹⁵ Çështjet që kanë të bëjnë me parakushtin e dytë të domosdoshëm për kthime (shtëpitë dhe angazhimi për rindërtim) bie jashtë sferës së këtij raporti. Por, duhet të vërehet se në dhjetor 2005, raporti për zhvillimet në Kosovë i Përfaqësuesit Special të Sekretarit të Përgjithshëm (PSSP) për Sekretarin e Përgjithshëm të OKB-së, konkludon se “këto dështime (në rindërtim dhe kompensim të udhëhequra nga IPVQ) dëmtojnë kthimin dhe gjasat për kthim si edhe mesazhin e qeverisë se dhuna është e papranueshme dhe nuk do të lejohet të përsëritet”. Shih Këshilli i Sigurimit i OKB-së, “Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo” (Raporti i Sekretarit të Përgjithshëm të OKB-së mbi Misionin e Administratës së Përkohshme të Kombeve të Bashkuara në Kosovë), S/2006/45, fq. 17, paragrafi 69 i Aneksit 1 “Technical assessment of progress in implementation of the standards for Kosovo” (Vlerësimi teknik i progresit në implementimin e standardeve për Kosovën), përgatitur nga Përfaqësuesi Special i Sekretarit të Përgjithshëm në Kosovë, 20 dhjetor 2005.

²¹⁶ SMSJ OSBE, “Reagimi i Sistemit të drejtësisë ndaj trazirave të marsit 2004”.

²¹⁷ Intervistë e Human Rights Watch me një burrë të zhvendosur, pesëdhjetenjë vjeçar, Kosovë, 20 shtator 2005. Një i zhvendosur shtatëdhjetekatër vjeçar shprehet ngjashëm: “Nuk dua të shkoj nga një burg në një burg

Një grua e përshkruan kështu gjendjen e saj:

Njerëzit që i kanë bërë këto krime lëvizin të lirë. . . Askush nuk ka bërë asgjë. Asnjë nga (emri i qytetit i njohur për autoren e raportit) nuk ka ardhur të bisedojë me neve, as kryetari, as përfaqësuesit e komunitetit serb as ata të komunës. Ata mbajtën një mbledhje (emri i qytetit) para gjashtë muajve dhe na thanë se nëse dëshirojmë të kthehemi mund të kthehemi, por ne nuk mund t'u garantojmë sigurinë tuaj.²¹⁸

Human Rights Watch ka gjetur se një numër i personave të zhvendosur, veçanërisht ata të moshuar apo ata me fëmijë, preferojnë të jetojnë në strehimoret kolektive—shpesh duke jetuar në kushte të rënda apo në kontejnerë metalikë me madhësi prej vetëm dy metrave me gjashtë metra—në vend se të rrezikojnë të kthehen. Asnjë nga të intervistuarit që ende ishin të zhvendosur nuk planifikonte që të kthehej në shtëpitë e rindërtuara.²¹⁹

Mungesa e ndjekjeve penale të dukshme dhe përgjegjësisë për shkelësit e ligjit duket se ka dërguar edhe porositë se ngacmimet dhe frikësimet e pakicave janë të lejueshme. Në një komunë që e ka vizituar Human Rights Watch, disa persona të moshuar, të zhvendosur, thanë se fqinjët u janë kërcënuar se “herën tjetër do të pësoni edhe më keq” nëse ata seriozisht mendojnë të kthehen.²²⁰ Të tjerë tregojnë se si fëmijët i kanë sharë, i kanë pështyrë e madje edhe i kanë gjuajtur me gurë kur janë kthyer në fshatrat apo qytetet e tyre për të parë shtëpitë e rindërtuara.²²¹

tjetër. Nëse ndonjë nga fqinjët serbë do të kthehej, edhe unë do të kthehesha gjithsesi. . . (Por) të kthehem tani dhe të më vrasë dikush natën. . .?”. Intervistë e Human Rights Watch, Kosovë, 18 shtator 2005.

²¹⁸ Intervistë e Human Rights Watch me një grua të zhvendosur, gjashtëdhjetegjashtë vjeçare, Kosovë, 20 shtator 2005.

²¹⁹ Duhet të theksohet se një debat i gjatë po zhvillohet në Kosovë rreth asaj se a duhet që të zhvendosurit të kthehen në vendbanimet e tyre origjinale apo në vendbanime tjera. UNHCR-ja ka marrë qëndrimin që përkundër udhëzimeve ekzistuese për kthim, që u jep të zhvendosurve mundësinë të zgjedhin mënyrën dhe lokacionin e kthimit, në kontekst të Kosovës kthim është vetëm kthimi në “vendin e origjinës”. Rezoluta 1244 thotë se kthimi mund të bëhet vetëm në vendin prej nga vijnë ndërsa në realitet ka pak mundësi për riatdhesim pasi pjesët jashtë enklavave mono-etnike nuk konsiderohen të sigurta e prandaj nuk vijnë në konsiderim për kthim. Në tetor 2005, emisari special Kai Eide sugjeroi që të mendohet edhe për kthim në vende tjera, e jo vetëm në vendin e origjinës. Shih: “A Comprehensive Review of the Situation in Kosovo” (Vlerësimi i përgjithshëm i gjendjes në Kosovë), raport i emisarit special Kai Eide i prezantuar para kryesuesit të Këshillit të Sigurimit nga Sekretari i përgjithshëm i OKB-së, më 7 tetor 2005, fq.7. Është me rëndësi që kjo çështje të diskutohet gjerësisht në debatet për kthimin e qëndrueshëm në Kosovë.

²²⁰ Intervistë e Human Rights Watch me një çift të zhvendosur, 19 shtator 2005

²²¹ Intervistë e Human Rights Watch me një grua të zhvendosur, Kosovë, 18 shtator 2005.

Për pakicat, veçanërisht për të zhvendosurit, rezultati përfundimtar është konfirmimi se përgjegjësi në kuptimin më të gjerë për atë që është bërë nuk ka pasur. Bashkësia ndërkombëtare dhe administrata vendore nuk e kanë mbajtur fjalën që të nxjerrin para drejtësisë ata që janë përgjegjës për dhunën dhe shkatërrimet që goditën komunitetet e tyre. Ata u treguan edhe një herë të paaftë që të mbajnë premtimet që të rindërtojnë një pjesë të asaj që është humbur—besimi dhe ndjenja e sigurisë apo mbrojtjes. Liderët vendorë dhe përfaqësuesit komunalë gjithashtu nuk ishin në nivel të detyrës, duke dështuar që në mënyrë aktive të promovojnë dhe mbështesin kthimin e atyre që janë zhvendosur në mars 2004.

Me këtë bagazh do të jetë e vështirë për udhëheqësit e ardhshëm të Kosovës që të arrijnë progres të vërtetë në sferën e kthimeve më të mëdha (e të qëndrueshme) të pakicave dhe të multi-etnicitetit përderisa nuk ndërron në mënyrë dramatike bindja e të qenët mbi ligjin.

Konkluzione

Ditët pas ngjarjeve të marsit 2004 dhanë një mundësi që të dëshmohet se në Kosovë sundon ligji. Por, në vend të kësaj, duket se kanë konfirmuar gjendjen e çrregulluar të drejtësisë në Kosovë. Kanë theksuar paaftësinë e policisë që me sukses të hetojë rastet e rënda dhe ka shtuar brengën se policia nuk është e aftë që hetojë akuzat për abuzime përbrenda rangjeve të saj. Kanë zbuluar mosgatishmërinë apo paaftësinë e prokurorëve që të marrin krejtësisht mbi vete përgjegjësitë e reja si prokurorë hetues dhe kanë konfirmuar raportet për keqmenaxhim të rasteve si dhe për mungesë të mbikëqyrjes së gjyqeve. Kanë theksuar mungesën e qartësisë në ndarjen e përgjegjësiave në kuadër të departamenteve të UNMIK-ut. Si dhe kanë hedhur dritë në mungesën fundamentale të respektit për viktimën individuale. Thënë shkurt, ditët pas trazirave të marsit 2004 ishin një rast i humbur.

Dështimi që të sjellin para drejtësisë shumë nga ata që janë përgjegjës për dhunën dhe shkatërrimet i shtohet dështimit të mëhershëm që të kërkohet përgjegjësi për krimet e luftës dhe dhunën serioze kundër pakicave që janë kryer në vitet 1998-2000. Hulumtimet e Human Rights Watch tregojnë se mungesa e progresit në bërjen e drejtësisë për këto krime serioze është bërë pengesë edhe për përparimin e Kosovës drejt një shteti funksional. Ekziston rreziku real që nëse vazhdon të mbretërojë ndjenja e mosndëshkueshmërisë, Kosova të bëhet “shtet i dështuar” në të cilin do të sundojnë paligjësia dhe arbitrariteti e jo demokracia e transparenca, pa marrë parasysh se kush do të udhëheqë me Kosovën.

Boshllëku në drejtësi ka kontribuar që të zbehet respekti i pakicave por edhe i popullatës shumicë për prezencën ndërkombëtare në Kosovë. Është vitale që bashkësia ndërkombëtare të shfrytëzojë rastin ndoshta të fundit dhe të adresojë të metat e këtij aspekti të rëndësishëm të administrimit të provincës.

Ende nuk është vonë që të bëhet progres i vërtetë në kërkimin e përgjegjësisë dhe në shpresat për bashkëjetesë në paqe në të ardhmen. Por, për tu bërë kjo, bashkësia ndërkombëtare dhe të gjithë aktorët tjerë në bisedimet për statusin e Kosovës duhet të vejnë çështjen e përgjegjësisë dhe sundimit të ligjit në krye të agjendës. Administrata e Kombeve të Bashkuara në Kosovë ka obligim ligjor e moral që të bëjë drejtësi para se të bartë kompetencat dhe udhëheqjen.

Rekomandimet

Për misionin e Kombeve të Bashkuara në Kosovë (UNMIK)

Zyra e PSSP-së

- Ritheksoni publikisht nevojën për të pasur progres në çështjen e kërimit të përgjegjësisë në Kosovë, veçanërisht për dhunën politike, sulmet kundër pakicave dhe krimet e luftës.
- Bëni një shqyrtim të mirëfilltë të progresit në kërkimin e përgjegjësisë në kuadër të sistemit të drejtësisë penale që nga viti 1999, përfshirë por jo duke u kufizuar në krimet me ngjyrimet politike ose etnike si dhe krimet e luftës. Bazuar në rezultatet e shqyrtimit ndërmerrni hapa seriozë për riorganizimin dhe reformimin e strukturave dhe procedurave operacionale, përfshirë këtu, nëse është e nevojshme, angazhimin për të konsoliduar gjyqet dhe krijuar dhe për të futur në përdorim një sistem për menaxhimin e rasteve të gjykatave.
- Në bashkëpunim me Departamentin e Drejtësisë të UNMIK-ut dhe me OSBE-në përcaktoni nëse është i nevojshëm ekzistimi i një gjykate të veçantë në kuadër të gjykatave ekzistuese për t'u marrë me rastet serioze apo ato sensitive—përfshirë ato që kanë ngjyrimet politike apo etnike dhe krimet e luftës. Sigurohuni se çfarëdo propozimi do të marrë parasysh resurset dhe personelin që do të nevojitej për këtë.
- Zhvilloni një plan veprues me orar të caktuar, në bashkëpunim me policinë dhe prokurorët vendorë e ndërkombëtarë, si dhe me Departamentin e Drejtësisë, që të themelohet dega gjyqësore e policisë që do të punonte drejtpërdrejtë me prokurorët hetues në hetimin e rasteve kriminale, siç edhe kërkohet me ligj. Ky plan veprues duhet të përmbajë komponentin e trajnimit intensiv teorik e praktik të policëve dhe prokurorëve.
- Sigurohuni se prokurorët vendorë e ndërkombëtarë janë mjaft të trajnuar për rolin e ri që do ta kenë si prokurorë hetues dhe se kanë bashkëpunim efikas me degën e re të policisë gjyqësore.
- Ndërmerrni hapa të menjëhershëm, në bashkëpunim me Departamentin e Drejtësisë të UNMIK-ut, me Policinë e UNMIK-ut dhe SHPK-në, me OSBE-në si dhe me Ministrinë e Drejtësisë të IPVQ-së që të ringjallet dhe përmirësohet programi ekzistues për mbrojtjen e dëshmitarëve, përfshirë miratimin e amendamenteve në legjislacion dhe miratimin e protokolleve të reja nëse për këtë ekziston nevoja.
- Vazhdoni të punoni me vendet anëtare të Bashkimit Evropian dhe qeveritë tjera që të themelohet një mekanizëm i qëndrueshëm i mbrojtjes së dëshmitarëve.

- Riktheni mandatin e Institucionit të Ombudspersonit që të mbulojë funksionimin e organizatave dhe institucioneve ndërkombëtare që veprojnë në Kosovë, duke u njohur kështu vlerën kapaciteteve të pavarura monitoruese e shqyrtuese.

Departamenti i Drejtësisë i UNMIK-ut

- Menjëherë rivlerësoni strategjinë e Departamentit për të adresuar çështjen e përgjegjësisë për krimet, përfshirë krimet e luftës dhe dhunën etnike, duke bërë një vlerësim gjithëpërfshirës të përpjekjeve të tanishme për të ndërtuar një sistem gjyqësor funksional dhe duke njoftuar nivelet më të larta të administratës ndërkombëtare për nevojat në resurse, personel dhe nevojat tjera.
- Punoni me Zyrën e PSSP-së dhe OSBE-në për të parë nëse ekziston nevoja për një gjykatë apo dhomë speciale për t'iu dhënë prioritet rasteve serioze e atyre sensitive—përfshirë ato që kanë ngjyrimet politike e etnike dhe krime e luftës.
- Jepini përparësi krijimit të një sistemi efikas për mbrojtjen e dëshmitarëve në Kosovë, përfshirë trajnimet shtesë për personelin për t'i njoftuar me ligjin dhe praktikën në fuqi dhe duke punuar së bashku me Shtyllën I të UNMIK-ut dhe policinë në mbylljen e çfarëdo zbrazëtie dhe/ose shqetësimi që ekziston në lidhje me implementimin e masave për mbrojtjen e dëshmitarëve e që Departamenti i ka vërejtur gjatë punës së vet monitoruese, hetuese dhe prokuroriale.
- Bashkëpunoni me Grupin e Kontaktit dhe qeveritë e BE-së si dhe me TPNJ-në për ndihmë konkrete në zhvillimin e një sistemi efikas të mbrojtjes së dëshmitarëve.
- Zhvilloni, në bashkëpunim me Policinë e UNMIK-ut dhe KFOR-in, një strategji praktike për të mbledhur fakte dhe dëshmi nga personeli ushtarak dhe civil që ka shërbyer më herët në Kosovë.
- Në bashkëpunim me Shtyllën I të UNMIK-ut, Departamentin e Administratës Gjyqësore të IPVQ-së, OSBE-në, Ministrinë e Drejtësisë të IPVQ-së si dhe me Këshillin Gjyqësor të Kosovës, sqaroni publikisht çfarë do të jenë aranzhmanet e ardhshme për monitorimin dhe mbikëqyrjen e gjyqësisë vendore. Aranzhmanet duhet të marrin parasysh ligjin e ri për Ministrinë e Drejtësisë dhe krijimin e Këshillit Gjyqësor të Kosovës si dhe tërheqjen graduale të ndërkombëtarëve nga sistemi gjyqësor vendor. Një vlerësim real i kapaciteteve aktuale të institucioneve ekzistuese për të bërë mbikëqyrje në detaje të punës së gjykatave duhet të jetë pjesë e këtij angazhimi për koordinim dhe vlerësim.
- Zhvilloni programe konkrete për bashkëpunim mes prokurorëve e gjyqtarëve vendorë e ndërkombëtarë, që do të kishin për qëllim t'i japin fund praktikës së veprimit në mënyrë të ndarë dhe përmirësimit të standardeve profesionale të prokurorëve dhe gjyqtarëve vendorë

- Jepini prioritet implementimit të kompetencave hetuese të prokurorëve dhe policisë vendore ashtu siç kërkon Kodi për procedurën penale.
- Ndërmerrni një fushatë të informimit të opinionit publik, në bashkëpunim me IPVQ-në, OSBE-në dhe sistemin gjyqësor vendor për t'u siguruar se opinioni publik mëson për rezultatet në rastet e rëndësishme, se mund të kenë qasje në të dhënat për dënimet e shqiptuara dhe di kujt t'i drejtohet për të kërkuar informata për hetimet apo procedurat penale, si dhe për t'u siguruar se opinioni publik mund të informohet për gjendjen e rasteve në të cilat ata janë palë apo dëshmitarë.

Për Misionin e OSBE-së në Kosovë

- Ndihmoni me të dhëna Departamentin e Drejtësisë dhe Zyrën e PSSP-së rreth çështjes nëse është e nevojshme një gjykatë apo një dhomë speciale për t'u dhënë prioritet rasteve serioze e sensitive—përfshirë ato që kanë ngjyrime politike apo etnike dhe krimet e luftës. Nëse shihet nevoja për një gjykatë apo dhomë të tillë, ofroni këshilla për strukturën dhe nevojat e një të tillë, bazuar në përvojën e vazhdueshme të OSBE-së në monitorimin e sistemeve gjyqësore në tërë territorin e ish-Jugosllavisë.
- Bashkëpunoni me Departamentin e Drejtësisë të UNMIK-ut, Policinë e UNMIK-ut dhe SHPK-në, si dhe me Ministrinë e Drejtësisë të IPVQ-së, për t'u siguruar se në Kosovë do të zhvillohet një sistem efikas i mbrojtjes së dëshmitarëve.
- Ndërmerrni trajnime të mëtutjeshme, përfshirë trajnimet në terren, për prokurorët për rolin e tyre të prokurorëve hetues. Punoni me Institutin Gjyqësor të Kosovës për zhvillimin e trajnimeve më efikase, përfshirë trajnimet e përbashkëta prokurorë-policë atëherë kur kjo është e mundur. Ndihmoni në gjetjen e trajnuesve dhe ligjëruesve të specializuar, edhe nga jashtë Kosovës, për Institutin Gjyqësor të Kosovës.
- Sigurohuni që mandati monitorues i misionit nuk pëson për shkak të aktiviteteve për shtimin e kapaciteteve, duke bërë dallim të qartë mes përgjegjësisë të departamenteve, duke siguruar autonominë e Seksionit për Monitorimin e Sistemit Ligjor të OSBE-së dhe duke publikuar me kohë gjetjet e tij.
- Konsideroni ndërmarrjen e hapave shtesë për të mbështetur trajnimin në vend të punës dhe shtimin e kapaciteteve për monitoruesit e pavarur, joqeveritarë, të të drejtave të njeriut, për të ndihmuar monitorimin efikas afatgjatë të iniciativave gjyqësore ndërkombëtar e vendore në Kosovë.

Për Shërbimin Policor të Kosovës (SHPK), Policinë e UNMIK-ut dhe Ministrinë e Punëve të Brendshme të IPVQ-së

- Demonstroni përkushtim të qartë e të koordinuar për të kërkuar përgjegjësi për krimet serioze në Kosovë, përfshirë edhe abuzimet e kryera mes viteve 1998 e 2000.
- Themeloni një mekanizëm për shpërndarjen e informatave ashtu që të jenë në dispozicion informata të sakta për rrjedhën e hetimeve. Këto informata duhet të jepen me kohë, të jenë të qarta dhe transparente.
- Zhvilloni një strategji të përbashkët për koordinim të mëtutjeshëm mes SHPK-së dhe Policisë së UNMIK-ut në kuadër të hetimeve, përfshirë këtu pasjen e kanaleve të rregullta e transparente të raportimit për rastet mes stacioneve komunale dhe qendrës.
- Në kuadër të politikave hetuese, ndërmerri hapa për të qenë më proaktivë gjatë hetimeve.
- Ndërmerri hapa të përbashkët drejt themelimit të degës së policisë gjyqësore në kuadër të SHPK-së që do punonte drejtpërdrejtë me prokurorët në hetimin e rasteve kriminale në përputhje me Kodin e procedurës penale.
- Ndërmerri trajnime për t'u siguruar që oficerët janë të përgatitur në mënyrë të duhur për rolin e tyre të ri që të mbështesin hetimet e prokurorëve dhe bëni vlerësim të rregullt, në bashkëpunim me Departamentin e Drejtësisë të UNMIK-ut, OSBE-në, Institutin Gjyqësor të Kosovës, Ministrinë e Drejtësisë dhe zyrat e prokurorëve ndërkombëtarë për të vlerësuar progresin e arritur.
- Vlerësoni, në bashkëpunim me OSBE-në, Departamentin e Drejtësisë dhe Shtyllën I të UNMIK-ut masat ekzistuese për mbrojtjen e dëshmitarëve duke i kushtuar vëmendje të veçantë pengesave në mbrojtjen e dëshmitarëve për një afat më të gjatë. Ndërmerri hapat e nevojshëm për të ringjallur apo/dhe reformuar protokollat e tashme, përfshirë masat për të garantuar se rastet e frikësimit të dëshmitarëve merren seriozisht dhe se në to reagohet shpejtë dhe publikisht.
- Punoni me Ministrinë e Drejtësisë dhe Departamentin e Drejtësisë të UNMIK-ut që të zhvilloni një strategji për të garantuar se personeli ka dorëzuar faktet e nevojshme apo kanë dhënë dëshmi zyrtare para se të largohen nga misioni. Duhet të zhvillohet edhe një strategji tjetër për të adresuar dështimin për të marrë këto dëshmi apo fakte në rastet kur tanimë personeli është larguar nga misioni.
- Zyra e Komisionarit të Policisë së UNMIK-ut duhet të hetojë rolin e SHPK-së dhe Policisë së UNMIK-ut për të sjellë para drejtësisë ata që janë përgjegjës për krimet e kryera gjatë marsit 2004, përfshirë edhe rastet kur shkeljet pandehet se janë kryer nga pjesëtarët e SHPK-së.

- Njësia e standardeve profesionale e SHPK-së duhet të ofrojë rregullisht dhe publikisht të dhëna për atë se deri ku kanë shkuar hetimet për shkeljet e bëra nga policët gjatë trazirave të marsit 2004.

Për Ministrinë e Drejtësisë të IPVQ-së

- Riafirmoni rëndësinë e arritjes së progresit në çështjen e përgjegjësisë nëpërmjet procedimeve penale për të gjitha krimet, përfshirë krimet e luftës, krimet me motive etnike dhe krimin e “zakonshëm”.
- Bashkëpunoni me Departamentin e Drejtësisë të UNMIK-ut, Këshillin Gjyqësor të Kosovës, OSBE-në, Policinë e UNMIK-ut dhe SHPK-në që të sigurohet zhvillimi i një sistemi efikas për mbrojtjen e dëshmitarëve në Kosovë.
- Themeloni një sistem qendror të kompjuterizuar ku do të mbaheshin të dhënat për rastet që zhvillohen në të gjitha gjykatat në Kosovë, në konsultim me gjyqtarët, prokurorët, Departamentin e Administratës Gjyqësore të IPVQ-së, Këshillin Gjyqësor të Kosovës dhe Departamentin e Drejtësisë të UNMIK-ut.
- Ndërmerrni hapa të menjëhershëm, në bashkëpunim me Departamentin e Drejtësisë të UNMIK-ut, Departamentin e Administratës Gjyqësore të IPVQ-së, Këshillin Gjyqësor të Kosovës dhe sistemin gjyqësor drejt implementimit të një baze të të dhënave, të centralizuar, të aktgjykimeve finale, që do të ishin në dispozicion të opinionit publik qoftë në formë elektronike qoftë në formë të raporteve të shtypura. Duhet të themelohet edhe një procedurë standarde me anë të cilës opinionit publik do të kërkojë (dhe marrë) informata për rastet dhe për këtë të njoftohet gjerësisht opinionit publik ashtu që ky të bëhet një mjet i dobishëm për informimin e opinionit publik.
- Qartësoni me Zyrën e Prokurorit aranzhmanet për menaxhimin dhe mbikëqyrjen e rasteve në zyrat e prokurorëve.
- Zhvilloni, në konsultim me Zyrën e Prokurorit dhe Departamentin e Drejtësisë të UNMIK-ut, procedurat për shkëmbim të rregullt të informatave mes prokurorëve, përfshirë shkëmbimin e informatave mes prokurorëve ndërkombëtarë e vendorë, si dhe zhvilloni protokollin standard për këtë.
- Siguroni trajnime të vazhdueshme për gjyqtarët për shqiptimin e dënimeve, në bashkëpunim me Institutin Gjyqësor të Kosovës dhe OSBE-në, përfshirë aplikimin e udhëzimeve për dënimet.
- Vlerësoni rregullisht nëse praktikatat e shqiptimit të dënimit janë konsistente me udhëzimet dhe sipas nevojës organizoni trajnime shtesë.
- Sigurohuni se prokurorët përfitojnë nga trajnimet shtesë, në bashkëpunim me institutin Gjyqësor të Kosovës dhe OSBE-në, veçanërisht për rolin e tyre si

prokurorë hetues. Vlerësoni punën e tyre rregullisht dhe organizoni trajnime shitesë sipas nevojës.

- Bëni një vlerësim për të mësuar nëse konsolidimi i numrit të gjykatave në Kosovë do të ofronte një sistem gjyqësor më efikas dhe do të ndihmonte monitorimin e veprimtarisë së tij.

Për Zyrën e Prokurorit

- Qartësoni hierarkinë dhe mënyrën e funksionimit të zyrave të prokurorëve në Kosovë dhe punën e prokurorëve individualë në mënyrë që të lehtësohet menaxhimi dhe mbikëqyrja efikase e rasteve.
- Bëni të obligueshme pjesëmarrjen e të gjithë prokurorëve në trajnimet për rolin e tyre të ri të prokurorëve hetues në kuadër të sistemit të ri, duke u siguruar, në bashkëpunim me Institutin Gjyqësor të Kosovës dhe OSBE-në, që trajnimi përfshin edhe segmentet e punës në terren dhe të punës së përbashkët polici/prokurori.
- Zhvillo në bashkëpunim me Departamentin e Drejtësisë mundësi për shkëmbimin e përvojave më të mira mes prokurorëve—vendor me vendorë dhe vendorë me ndërkombëtarë.
- Ndërmerrni një fushatë të informimit për të tërhequr një numër sa më të madh të kandidatëve për t'u trajnuar për prokurorë, me ndihmën e Ministrisë së Drejtësisë, universitetet dhe organizatat për ndihmë juridike dhe reforma. Mendoni, për shembull, për themelimin dhe implementimin e një programi të kryerjes së praktikës për studentët e shkencave juridike.

Për Këshillin Gjyqësor të Kosovës

- Riafirmoni rëndësinë e arritjes së progresit në çështjen e përgjegjësisë nëpërmjet procedurave penale për të gjitha krimet, përfshirë krimet e luftës, krimet me motive etnike dhe krimin e “zakonshëm”.
- Bashkëpunimi me Departamentin e Drejtësisë të UNMIK-ut, OSBE-në, Policinë e UNMIK-ut dhe SHPK-në për të siguruar zhvillimin e një sistemi efikas të mbrojtjes së dëshmitarëve në Kosovë.
- Themeloni dhe siguroni implementimin e një sistemi qendror të kompjuterizuar për menaxhimin e rasteve në të gjitha gjykatat në Kosovë, në konsultim me gjyqtarët, prokurorët, Departamentin e Administratës Gjyqësore të IPVQ-së, Ministrinë e Drejtësisë dhe Departamentin e Drejtësisë të UNMIK-ut.
- Punoni me Departamentin e Drejtësisë të UNMIK-ut, Departamentin e Administratës Gjyqësore të IPVQ-së dhe me gjyqet drejt implementimit të një

sistemi të një baze të të dhënave për aktvendimet finale, që do të ishte në dispozicion të opinionit publik qoftë në formë elektronike qoftë në formë të raporteve. Duhet të themelohet edhe një procedurë standarde me anë të cilës opinionit publik do të kërkojë (dhe marrë) informata për rastet dhe për këtë të njoftohet gjerësisht opinionit publik ashtu që ky të bëhet një mjet i dobishëm për informimin e opinionit publik.

- Bëni të obligueshëm arsimimin e vazhdueshëm të të gjithë gjyqtarëve në lëndën e ligjit penal, përfshirë shqiptimin e dënimit dhe procedurat siç i parasheh kodi i ri i procedurës penale dhe kodi penal. Rregullisht shqyrtoni praktika e shqiptimit të dënimit për të parë nëse janë në harmoni me udhëzimet dhe nëse ligji është zbatuar në mënyrë gjegjëse dhe sipas nevojës organizoni trajnime shtesë.
- Standardizoni format e komunikim dhe raportimit ashtu që informatat e dhëna për numrin e përgjithshëm të rasteve dhe numrin e rasteve të mbyllura në gjykata të ndihmojë detyrën e Këshillit për të mbikëqyrur punën e gjykatave.
- Vlerësoni, në bashkëpunim me UNMIK-un dhe Ministrinë e Drejtësisë të IPVQ-së nëse konsolidimi i numrit të gjykatave në Kosovë do të ofronte një sistem gjyqësor më efikas dhe do të ndihmonte monitorimin e veprimtarisë së tyre.

Për Institucionet e Përkohshme të Vetë-qeverisjes (IPVQ)

- Jepni prioritet arritjes së sukseseve të matshme në kërkimin e përgjegjësisë për krimet.
- Zyrtarët e lartë qeveritarë duhet të mbështesin publikisht punën e policisë dhe prokurorëve në zgjidhjen me sukses të krimeve serioze, politike dhe ndër-etnike, duke theksuar edhe obligimin e qytetarëve që të bashkëpunojnë në hetime dhe procese të tilla si pjesë e obligimeve të përgjithshme qytetare.
- Bashkëpunoni plotësisht me Zyrën e PSSP-së, Departamentin e Drejtësisë, Policinë e UNMIK-ut dhe SHPK-në në përpjekjet për të themeluar një sistem efikas të mbrojtjes së dëshmitarëve.
- Mbështetni zhvillimin e mëtutjeshëm të sistemit gjyqësor, duke bërë edhe alokimin e fondeve të nevojshme për krijimin e bazës qendrore të të dhënave, rekrutimin dhe trajnimin e gjyqtarëve dhe prokurorëve dhe për fushatat e informimit.

Për Grupin e Kontaktit dhe Bashkimin Evropian

- Sigurohuni se pasja e një sistemi penal funksional, që do të kërkojë përgjegjësi edhe për dhunën kundër pakicave edhe për krime lufte, pranohet nga të gjitha palët si pjesë integrale e zgjidhjes së suksesshme të statusit të Kosovës.

- Sigurohuni se Ekipi për Planifikim i BE-së për Misionin për Sundimin e Ligjit në Kosovë ndër të tjera fokusohet në mënyrë të veçantë në përgjegjësinë për dhunë ndër-etnike, përfshirë rastet e marsit 2004, si dhe krimet e luftës, në kuadër të përqendrimit të përgjithshëm në sistemin gjyqësor funksional.
- Sigurohuni se UNMIK-u dhe partnerët e tij implementues, përfshirë edhe ministrinë e sapoformuara të drejtësisë dhe punëve të brendshme, gëzojnë mbështetjen e nevojshme materiale e politike në afat më të gjatë për të arritur qëllimet në drejtësi dhe polici.
- Bashkimi Evropian duhet të kushtëzojë ndihmën e vazhdueshme financiare për sistemin gjyqësor me përmirësimet e dukshme në polici, prokurori dhe në punën e gjykatave. Raportet e rregullta për progresin nga OKB-ja dhe IPVQ-ja duhet të plotësohen nga auditimet dhe vlerësimet e BE-së.
- Ofroni mbështetje materiale të nevojshme për të mundësuar krijimin e një sistemi efikas për mbrojtjen dhe rilokimin e dëshmitarëve, përfshirë këtu edhe zotimet publike për të zhvendosur dëshmitarët nga Kosova.
- Siguroni mbështetjen e nevojshme financiare dhe politike për të siguruar se personeli ndërkombëtar civil e ushtarak që është larguar nga Kosova do të jetë në gjendje të dëshmojë në procedurat penale në Kosovë qoftë duke qenë prezentë qoftë nëpërmjet video-linkut.

Për bashkësinë ndërkombëtare në përgjithësi

- Shfrytëzoheni çdo rast për të adresuar shqetësimet e prezantuara në këtë raport, përfshirë theksimin, në të gjitha bisedimet bilaterale dhe multilaterale për Kosovën, të rëndësisë së pasjes së një sistemi gjyqësor efikas dhe kërkimin e përgjegjësisë për dhunën politike, sulmet në pakica dhe krimet e luftës.

Falënderime

Julie Chadbourne, hulumtuese e Human Rights Watch në Kosovë, ka bërë hulumtimet për këtë raport si dhe ka përpiluar raportin. Raporti bazohet në hulumtimet në terren të bëra në gjashtë komuna të Kosovës, gjatë shtatorit dhe tetorit 2005, si dhe në intervistat ekstensive me aktorë të sistemit të drejtësisë penale, vendorë e ndërkombëtarë, në Kosovë, mes nëntorit 2005 e marsit 2006. Benjamin Ward, bashkë-drejtues i Divizionit për Evropë dhe Azinë Qendrore ka redaktuar këtë raport. Aisling Reidy, këshilltar i lartë ligjor, ka bërë vlerësimin legal ndërsa Ian Gorvin, këshilltar i Divizionit të programeve, ka vlerësuar programin. Veronika Leila Szenté Goldston, drejtoreshë për avokim në Divizionin për Evropë dhe Azinë qendrore, ka bërë recensionin e përmbledhjes dhe rekomandimeve. James Ross, këshilltar i lartë ligjor, dhe Bogdan Ivaniseviq, hulumtues për Bosnjë e Hercegovinë, Kroaci dhe Serbi e Mal të Zi, kanë lexuar draftet e para të raportit dhe kanë dhënë këshilla dhe komente të rëndësishme për punën hulumtuese. Victoria Elman, bashkëpunëtore në Divizionin për Evropë dhe Azi Qendrore, Veronica Matushaj, redaktore e fotografisë dhe bashkë-drejtuese në Departamentin e zhvillimit dhe informacionit, Andrea Holley, menaxher i informimit dhe arsimimit publik, si dhe Fitroy Hepkins, menaxher i postës në Divizionin e publikimeve, kanë përgatitur këtë raport për shtyp.

Human Rights Watch falënderon stafin e Misionit të Kombeve të Bashkuara në Kosovë (UNMIK) dhe partnerët e tij implementues, përfshirë Departamentin e Drejtësisë, policinë dhe OSBE-në, që pranuan të intervistohen për këtë raport apo që ndihmuan në forma tjera në përgatitjen e raportit. Human Rights Watch u është mirënjohës edhe prokurorëve dhe gjyqtarëve vendorë, përfaqësuesve komunalë dhe oficerëve policorë që folën me ne gjatë hulumtimeve në terren.

Falënderojmë dhe vlerësojmë lartë shumë organizata joqeveritare, gazetarë dhe aktivistë që ndanë me ne analizat e tyre të vlefshme në fazat e hershme të hulumtimeve tona për këtë raport. Falënderime të veçanta kemi për Mercy Corps, Danish Refugee Council dhe për Zyrën e Komisionarit të Lartë për të Drejtat e Njeriut për ndihmën dhe këshillat që kanë dhënë gjatë punës në këtë raport si dhe për mbështetjen e vazhdueshme për punën tonë. Human Rights Watch i falënderon edhe shumë individë që kanë ndarë me neve me aq sinqeritet stori të dhe pikëpamjet e tyre si dhe përkthyesit që me aq aftësi ndihmuan komunikimin tonë.

Human Rights Watch falënderon për mbështetje zemërgjerë edhe Fondacionin Phyllida and Glenn Earle.